

MASTEROPPGAVE

Emnekode: HI330LS

Navn: Sander Støbakk

Samer som del av det norske narrative –
en analyse av historiebøkers inkludering av
samisk historie.

Dato: 18.05.2022

Totalt antall sider: 105

Forord

Masteroppgaven symboliserer slutten på fem år med høyere utdanning. Arbeidet med den har vært både tidkrevende og utfordrende, men ikke minst interessant og spennende. Gleden av å se fremgang og resultat står igjen som de største opplevelsene med arbeidet.

Takk til Miriam Jensen Tveit for kyndig veiledning og all tid benyttet på oppgaven. Det har vært viktig å ha en imøtekommende veileder gjennom prosjektet.

Mai, 2022

Sander Støbakk

Sammendrag

Masteroppgaven undersøker hvordan lærebøker i norsk historie utgitt i tidsrommet 1945-2020 inkluderer samisk historie. Lærebøkene inkludert i undersøkelsen er utgitt som innføringsverk for grunnfagsstudenter ved universiteter og høyskoler i Norge. De fleste nordmenn har noe bevissthet omkring samenes eksistens, likevel er det få som har omfattende kunnskaper om deres historie. Derfor vil denne oppgaven gi innsyn i hvordan ulike historiebøker bidrar til å skape forståelse for hvordan samisk historie er naturlig del av den felles norske.

Undersøkelsen har blitt strukturert som en litteraturstudie, og femten ulike lærebøker har blitt gjennomgått. Studien viser at litteraturen utgitt før 1982 inneholder en lav andel samisk historie, men etter Alta-Kautokeino konflikten stiger mengden. Det viser seg også at omtalen av samer har ulik form avhengig av når litteraturen er utgitt, noe som har sammenheng med at forskningsinteresser er dynamiske og endres stadig.

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	vi
1.0 Innledning og problemstilling	1
1.1 Avgrensning	2
1.2 Relevant forskning	2
1.2.1 Lærebokanalyser	2
1.2.2 Historiefagets utviklingstrekk	3
1.2.3 Samisk realhistorie	4
1.3 Metode.....	5
1.3.1 Hvorfor forske på lærebøker?	5
1.3.2 Hvordan forske på lærebøker?	6
1.3.3 Komparasjon i historieforskning.....	8
1.3.4 Kategorier for lærebokanalyse	9
1.3.5 Min fremgangsmåte.....	10
2.0 Historiefaget i Norge	11
2.1 Utviklingstrekk i norsk historieskriving.....	11
2.2 Samisk historieskriving	12
2.3 Det norske narrativet	14
2.4 Norsk samepolitikk frem til 1945.....	16
2.5 Forventede funn.....	21
3.0 Lærebøker 1945-1969	23
3.1 Norsk samepolitikk 1945-1969	23
3.2 Norges historie fra de eldste tider til 1660	25
3.3 Norges historie under eneveldet 1660-1814.....	29
3.4 Fra 17. Mai til 9. April – 1814 – 1940	32
3.5 Norges historie fra 1905 til våre dager.....	33
3.6 Hovedtrekk fra tidsperioden.....	35
4.0 Lærebøker 1970-1982	39
4.1 Norsk samepolitikk 1970-1982	40
4.2 Norge blir en stat 1130-1319.....	41
4.3 Norge under eneveldet: 1660-1720	45
4.4 Norsk historie 1870-1905.....	46

4.5 Norsk historie 1905-1940.....	47
4.6 Hovedtrekk fra tidsperioden.....	50
5.0 Lærebøker 1983-1999	53
5.1 Norsk samepolitikk 1983-1999	54
5.2 Norsk historie 1: 750-1537.....	55
5.3 Norsk historie 1800-1870.....	60
5.4 Grunntrekk i norsk historie	65
5.5 Hovedtrekk fra tidsperioden.....	72
6.0 Lærebøker 2000-2020	75
6.1 Norsk samepolitikk 2000-2020	75
6.2 Norsk historie 1: 750-1537.....	77
6.3 Norsk historie 2: 1537-1814.....	79
6.4 Norsk historie 1814-1905.....	85
6.5 Norsk historie etter 1905	93
6.6 Hovedtrekk fra tidsperioden.....	99
7.0 Konklusjon	101
Litteraturliste	107
Lærebøker.....	115

1.0 Innledning og problemstilling

Hva er historie? Historie spenner over alt fra det nære livet i intimsfæren på 1300-tallet til krigens virkelighet i 1940, fra de raske hendingene fra minutt til minutt til forsøk på å gripe samfunnsforhold som gjaldt i tusener av år.¹

Slik lyder historiker Knut Kjeldstadli's forsøk på å skape forståelse for historiefaget. Det er forventet at historiefaget skal gi en faglig korrekt og helhetlig fremstilling av hendelser som har hatt stor betydning for utviklingen av samfunnet vårt. I historiefaglige høyere utdanninger er historie ofte delt opp i flere fag for å sikre at en større del av historien inkluderes. Med egne fag for moderne- og eldre-, norsk-, europeisk- og verdens-historie, vil undervisningen kunne ha en stor bredde, likevel er sannsynligheten stor for at faget vil måtte inngå kompromisser i hvilket innhold som skal inkluderes.

Denne oppgaven vil analysere lærebøker i norsk historie som er skrevet i tidsrommet 1945-2020 for å se om de inkluderer samisk historie. Nivåmessig vil oppgaven analysere lærebøker ment for undervisning ved høyskoler og universiteter, noe som har sammenheng med at det ikke eksisterer lignende oppgaver om litteratur beregnet for nivået. Siden undersøkelsen struktureres som en litteraturstudie, vil den ikke kunne si noe om hva studentene har lært om samiske tema. Dette fordi det er store muligheter for at de har møtt fagstoff om temaet i andre kilder. Derimot vil undersøkelsene vise hvordan det mest utbredte undervisningsverktøyet, læreboka, omtaler folkegruppen.²

Utgangspunktet for undersøkelsen er problemstillingen:

I hvilken grad inkluderes samisk historie i læreverker benyttet til undervisning av norsk historie ved høyere utdanningsinstitusjoner i tidsperioden 1945 – 2020?

For å lette gjennomføringen av arbeidet har valget falt på å dele perioden 1945-2020 i fire perioder. Oppdelingen er foretatt med kjennskap til de eksisterende kjennetrekke som er definert i utviklingen av samisk historieskriving. Den første analyseperioden strekker seg fra perioden 1945-1969, den andre fra 1970-1982, den tredje går mellom 1983-1999, mens den fjerde og siste går fra år 2000-2020. De fire analysekapitlene er oppbygd på samme måte, og innledningsvis forklares det hvorfor periodene er delt opp på denne måten, videre gjennomgås viktige hendelser i samepolitikken for denne tidsperioden, før de ulike lærebøkene

¹ Kjeldstadli, 1999, S. 30

² Angvik, 1982, S. 368.

gjennomgå. Hvert delkapittel avsluttes med en oppsummering som drar frem de viktigste hovedtrekkene i litteraturen fra perioden.

1.1 Avgrensning

Tematisk velger jeg å avgrense denne oppgaven til å undersøke historieverkene benyttet til undervisning av historie på grunnfagsnivå i historieutdanningene. I arbeidet har det vært nødvendig å foreta et utvalg av hvilke lærebøker som har vært benyttet i utdanningene. Siden det viste seg vanskelig å etablere kontakt med utdanningsinstitusjonene lot det seg ikke gjøre å få innsyn i eldre litteraturlister for å se hvilke lærebøker som ble benyttet. Derfor har utvalget av lærebøker basert seg på opplagstall, samtaler med historikere om hvilke bøker de selv har benyttet (både som studenter, men også i sin undervisning), og om det finnes omtale av ulike læreverk i ulik litteratur. Hovedvekten av litteraturen benyttet i undervisningen har vært utgitt av Universitetsforlaget og Det Norske Samlag. Svakheten ved en slik studie er at man bare undersøker hvordan hovedbøkene ser på temaet, og det kommer ikke frem om det har vært kompendium eller selvvalgt pensum som har presentert temaet for studentene. Hadi Liles doktoravhandling viste at muligheten for selvvalgt pensum var et alternativ lærerstudenter benyttet seg av for å øke sin kunnskap om samene.³

Tidsmessig prioriterer jeg å orientere analysen til læreverk publisert i tidsrommet 1945-2020. Årsaken for valget redegjøres i større grad senere i oppgaven, men det finnes lite historiefaglig litteratur om samene publisert før 1945.

1.2 Relevant forskning

Teksten inneholder ulike elementer, som alle baserer seg på vitenskapelige verk og forskning gjennomført av andre fagpersoner. Hensikten til denne oppgavedelen er å presentere en systematisk oversikt over de mest betydningsfulle verkene for å kunne gjennomføre arbeidet. I den kommende delen introduseres litteratur som viser hvordan andre masterstudenter har strukturert lærebokanalyser, litteratur benyttet for å forklare hvordan historiefaget har utviklet seg og realhistorisk litteratur som forklarer utviklingstrekk i samenes historie.

1.2.1 Lærebokanalyser

I tråd med at samisk historieforskning har fått en sterkere posisjon i academia, har temaet også blitt et mer utbredt interesseområde for studenter. Til tross for nøye undersøkelser, har jeg ikke lyktes med å komme over noen avhandlinger som forklarer samisk histories rolle i læreverk benyttet ved norske høyskoler og universiteter. Derimot har jeg lyktes med å stifte

³ Lile, 2011, S. 342.

bekjentskap til masteroppgaver som forklarer hvordan samisk historie inkluderes i litteraturen benyttet i skoleverkets grunnopplæring.

Mathilde Østgård Sjøvik har i sin masteroppgave i historie fra 2019 forklart hvordan de nordiske minoritetsgruppene fremstilles i norske skolebøker for ungdomstrinnet i tidsperioden 1963-2017.⁴ Sjøvik forklarer hvordan bøkene produsert i begynnelsen av perioden bidrar til å skape en differensiering mellom nordmenn og samer, og at den samiske folkegruppen ble fremmedgjort. Hun forklarer videre hvordan disse fremstillingene etter hvert fases ut, men at man fremdeles ser antydninger til dem på 2000-tallet. Hovedinteressen til Sjøvik blir å forklare hvordan læreverkene på ulike tidspunkter har hatt ulik tilnærming til samenes historie, avhengig av hvordan statens holdninger ovenfor samene har vært på ulike tidspunkt.⁵

I sin masteroppgave fra 2020 gjennomfører Jenny Riseth et arbeid som har mange likhetstrekk med arbeidet Sjøvik har gjort, men Riseths studie retter seg mot læreverker benyttet i den videregående skolen i tidsperioden 1950-2000.⁶ Hun forklarer hvordan bøkens innhold omkring den samiske folkegruppen har en klar sammenheng med samtidens politiske klima. Undersøkelsene viser at det er lite representasjon av samene i læreverkene før 1985, da det først er på dette tidspunktet man får en læreplan som sier at elever på videregående skole skal lære om samenes historie.⁷

Funnene til Sjøvik og Riseth viser hvordan statens holdninger og samisk inkludering i faglitteraturen har sammenheng. Dette gjør deres arbeid relevant for denne oppgaven, og det er nærliggende å anta at funn av lignende karakter kan bli gjort i denne undersøkelsen. I tillegg vil det være av interesse å se etter sammenheng i hvordan samene inkluderes i grunnopplæringens litteratur og litteraturen produsert for høyskoler og universiteter.

1.2.2 Historiefagets utviklingstrekk

For å gi leseren et helhetlig bilde av hvilken utvikling det norske historiefaget har gjennomgått har *Fortida er ikke hva den en gang var* av historiker Knut Kjeldstadli blitt benyttet. Kjeldstadli behandler her faser i norsk historiografi.⁸ Kapitlet *Norsk historieskriving*

⁴ Sjøvik, 2019, S. 4.

⁵ Sjøvik, 2019, S. 111.

⁶ Riseth, 2020, S. 1.

⁷ Riseth, 2020, S. 95.

⁸ Kjeldstadli, 1999, S. 5-6.

tar leseren gjennom fagets utvikling fra middelalder, og frem til det vitenskapsbaserte historiefaget man i dag er opptatt av.

Fortalt fortid er et samleverk utgitt av historikerne Jan Heiret, Teemu Ryymin og Svein Atle Skålevåg. Verket er ment som en analyse av historiske verker skrevet av norske historikere i perioden etter 1970 og frem til i dag, og analysen skal gi leserne innsyn i hvilke faktorer som har påvirket den norske historieskrivingen.⁹ Kapitlet med tittel *Synliggjøring, assimilering, agens. Fortellinger i samisk og kvensk historie* skrevet av Ryymin og Jukka Nyysönen har blitt brukt for å erverve innsikt i hvordan historikere har jobbet med samisk historie og kapitlet forklarer hvordan samisk og kvensk historie har blitt behandlet ulikt av historikerne. For å avgrense oppgaven har jeg valgt å rette søkelys mot den samiske tematikken.

1.2.3 Samisk realhistorie

Den kommende delen redegjør for sentral realhistorisk litteratur som har blitt benyttet som sammenligningsgrunnlag for å vurdere lærebøkens fremstillinger mot det arbeidet andre historikere har gjort. Einhart Lorenz sin bok *Samefolket i historien* ble utgitt i 1981. Boka ble utgitt for å mette informasjonsbehovet som eksisterte omkring samisk fortid. Den kan ikke ta opp hele den samiske fortiden, men har hovedfokus på det Lorenz anser som de viktigste utviklingstrekkene i norske og svenske samers historie.¹⁰

Odd Mathis Hættas *Samene: Nordkalottens urfolk* fra 2002 har også blitt benyttet i arbeidet. Boka er ikke skrevet fra et rent historisk ståsted, og den består av tre deler som omhandler samisk historie, kultur og samer i samtiden. Innholdet er mangfoldig, og samenes tradisjonelle bostedsområde, kontakt mellom samer og nordiske folk, skattlegging av samer og forforskning er tema som vies stort fokus. Perioden boka omhandler er stor, og den strekker seg frem til forandringene man ser i samfunnet etter innføringen av ILO-konvensjonen og opprettelsen av Sametinget.¹¹

Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsens *Samenes historie fram til 1750* ble utgitt i 2004, og boka gir leserne innsyn i eldre deler av den samiske historien. Boka er et oversiktsverk, og forklarer hovedtrekk i den samehistoriske utviklingen fra jernalder/tidlig middelalder og frem til 1750. Hensikten til verket er å synliggjøre den samiske fortiden og vise at samer har en lang historie som gjør dem til en naturlig del av nordisk og europeisk historie.¹²

⁹ Heiret, Ryymin og Skålevåg, 2013.

¹⁰ Lorenz, 1981, S. 7-8.

¹¹ Hætta, 2002, S. 11-12.

¹² Hansen & Olsen, 2004, S. 9-17.

Astri Andresen, Bjørg Evjen og Teemu Ryymin utga i 2021 *Samenes historie fra 1751 til 2010* og verket blir benyttet for å stifte bekjentskap til moderne deler av den samiske historien. Boka er bind to og fortsettelsen til Hansen og Olsens *Samenes historie fram til 1750*. Verket er ment for å gi leserne oversikt over, og forståelse for de viktigste hovedtrekkene i samenes moderne historie. Da dette er et oversiktsverk har ikke alle viktige elementer kunne blitt inkludert i like stor grad, og kritiske lesere vil kunne finne deler der boka er mangelfull.¹³

Også litteratur fra fagpersoner som Ketil Zachariassen, Ivar Bjørklund, Einar Niemi, Henry Minde og Rune Blix Hagen har vist seg å være viktig. I tillegg kommer flere publikasjoner fra ulike historikere.

1.3 Metode

For å kunne bedrive forskning på bøker utviklet for undervisning, er det fordelaktig å ha kjennskap til hva hensikten til slike analyser er. Historiker Jan Bjarne Bøe sier at «Lærebokanalyse er derimot en refleksjon over ulike aspekter ved læreboken».¹⁴ Med dette hevder han at hensikten med slike analyser er ikke å gi en fremstilling av hvilke skolebøker som skal kategoriseres som «gode» eller «dårlige». Begrunnelsen for å gjennomføre slike analyser er for å se hvordan ulike tema behandles i bøkene, og arbeidet vil ikke kunne si noe om helhetsinntrykket boka gir.¹⁵

1.3.1 Hvorfor forske på lærebøker?

Magne Angvik skriver at «Skolebøkene er enestående som studieobjekter for å søke kunnskap om formidling av faglig informasjon. De er både produkter og produsenter av innstillinger og forhold i et samfunn».¹⁶ Med dette mener Angvik at man gjennom å analysere lærebøker erverver seg kunnskap om hvordan bøkene søker å formidle sin faglige kunnskap til leserne. I tillegg så kommenterer han hvordan bøkene baserer seg på allerede eksisterende holdninger man finner i samfunnet, samtidig som de er med på å videreutvikle disse. Med dette i mente argumenterer Angvik for hvorfor skolebokanalyser bør være et prioritert tema innenfor lærerutdanningene, slike undersøkelser gjør lærere bedre rustet til å oppdage eventuelle styrker og svakheter med de læreverkene som benyttes.¹⁷

¹³ Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, S. 16.

¹⁴ Bøe, 1995, S. 113.

¹⁵ Bøe, 1995, S. 113.

¹⁶ Angvik, 1982, S. 368.

¹⁷ Angvik, 1982, S. 368.

Angvik poengterer videre at arbeid med slike skolebokanalyser ikke bare burde være prioritert blant fremtidens lærere, men at temaet også bør sees som aktuelt for dem som bedriver forskning. Når man forsker på skolebøker vil man kunne kommentere utviklingen i samfunnets forhold tilknyttet ulike historiske tema, og hvordan dette gjenspeiles i skolen. Til tross for en potensiell stor faglig gevinst vedrørende skolebokforskning, er temaet relativt uutnyttet blant forskerne. Og i de tilfeller det utføres forskningsarbeider tilknyttet skolebøkene, er det ofte fra et didaktisk ståsted arbeidet utføres.¹⁸ Dette betyr at forskerne er mer opptatt av å undersøke lærebøkene som et læringsverktøy, fremfor å se dem i et realhistorisk perspektiv, der de kan sees som uttrykk for den historiske og politiske utviklingen omkring et tema. Når Angvik gjorde denne observasjonen i 1982 vil man anta at dette bidro til å gjøre skolebokforskningen til et mer aktuelt forskningsfelt. Likevel hevder historiker Christopher Edwards i 2008 at skolebøker er utsatt for minst forskning av samtlige undervisningsverktøy.¹⁹ Edwards hevder at skolebøkene behandles som en faglig fasit, og at studenter ikke oppfordres til å ha en kritisk tilnærming til disse verkene.²⁰

1.3.2 Hvordan forske på lærebøker?

Den manglende interessen for å bedrive lærebokforskning knytter Angvik delvis til hvordan forskningsfeltet ikke har hatt noen klar metodisk fremgangsmåte. I denne forbindelsen har Angvik selv bidratt til å utforme en metodisk fremgangsmåte for denne forskningen. Dette arbeidet har resultert i to ulike metodiske tilnærminger til en slik analyse, der den ene ikke utelukker den andre, men fremgangsmåtene har en tendens til å overlappe hverandre. De to metodene omtales som den hermeneutisk/deskriptiv-analytiske metode og innholds-analytisk metode.²¹

Deskriptiv-analytisk metode er det vanligste verktøyet for å analysere skolebøker. I denne metodiske tilnærmingen vier man stor interesse for kildene som ligger til grunn for analysen, disse er de ulike skolebøkene som inkluderes. Kildegrunnlaget utgjør det mulige problemet med denne faglige tilnærming, dette fordi en skolebok er komprimerte fremstillinger av arbeidet andre forskere tidligere har utført. Derfor er det viktig at disse resultatene ikke er vilkårlige, men at andre forskere kan utføre det samme arbeidet på egenhånd, for slik å sitte igjen med samme resultat.²² Som forsker må man begrunne sine funn med sitater og

¹⁸ Angvik, 1982, S. 368.

¹⁹ Edwards, 2008, S. 39.

²⁰ Edwards, 2008, S. 39.

²¹ Angvik, 1982, S. 373.

²² Angvik, 1982, S. 374.

tekstutdrag fra kilden, og i analysen må forskeren redegjøre for hvorfor de ulike tekstutdragene velges. Til tross for svakheter, er metoden den mest brukte for gjennomføringen av slike analyser, og den er godt egnet for å danne bilde av fremstillingsformer i ulike bøker.²³

Innholds-analytisk metode er den andre fremgangsmåten og den kan deles opp i en kvantitativ og en kvalitativ del.²⁴ Den kvantitative delen er todelt, og her skiller man mellom romananalyse og frekvensanalyse. Når man utfører en romananalyse måler man hvor stor plass en skolebok vier til et tema, ved å se på hvor mange sider, eventuelt linjer, som vies til temaet. Når det gjennomføres en frekvensanalyse, ønsker man å se hvor ofte ulike navn eller begreper benyttes i skoleboka. Fordelen ved å benytte disse to kvantitative analysene er at analysens resultat ikke blir påvirket av forfatterens skjønn, men at man sitter igjen med rene tallbaserte fakta om teksten. Ulempene ved disse analysene er at de ikke sier noe om hvordan skolebøkene behandler de ulike temaene, og de er derfor ikke egnet for å gi mer dyptgående kunnskap om tematikken.²⁵

Den siste metoden er den kvalitative innholds-analysen. Angvik forklarer at «ved denne metoden benyttes et detaljutformet kategorisystem som kan gå på innhold, fremstilling, kilder, bilder, kart og arbeidsoppgaver, og en forsøker å kvantifisere kvalitative utsagn».²⁶ Rent praktisk stiller man spørsmål til innholdet i bøkene, og gir svarene ulik verdi, avhengig av hvor tilfredsstillende de er. Resultatet av dette blir at man sitter igjen med store mengder verdier, og slike undersøkelser er vanlig å gjennomføre i stor skala uten hjelp av dataprogrammer som behandler materialet for oss.²⁷

Njål Skrunes diskuterer i verket *Lærebokforskning* de metodiske dilemmaene omkring lærebokanalyser.²⁸ Han støtter seg på de samme kategoriene som Angvik presenterer, og forklarer at disse utgjør det beste alternativet man har for å skape en fastsatt metode for analysene. Methodediskusjonen sto sterkere på 1970- og 1980-tallet. I nyere tid opererer man ikke lengre med et like tydelig skille mellom den kvantitative og kvalitative forskningsmetoden, og metodene benyttes ofte sammen. Skolebokanalysenes forskningsmetode har også blitt noe forandret, og fremgangsmåter som observasjoner,

²³ Angvik, 1982, S. 374.

²⁴ Angvik, 1982, S. 374.

²⁵ Angvik, 1982, S. 375.

²⁶ Angvik, 1982, S. 376.

²⁷ Angvik, 1982, S. 376.

²⁸ Skrunes, 2010, S. 105-106.

intervju og spørreskjemaer har blitt viktige for å dra inn hvordan elever, studenter og lærere opplever lærebøkene som benyttes til undervisning.²⁹

Angvik presenterer også fremgangsmåter som er godt egnet for den praktiske tilnærmingen til kildene når man utfører lærebokanalyser. Den første måten å strukturere analysen på er etter antallet bøker som skal undersøkes, og der eksisterer det to hovedgrupper. Det første man kan gjøre er å utføre enkeltanalyser, der man analyserer en bok. Den andre måten å gjøre det på er ved å utføre gruppeanalyser. Når slike analyser gjennomføres velger man ut flere skolebøker som analyseres horisontalt eller vertikalt. Ved horisontal analyse analyserer man hvordan bøker fra samme tidsperiode behandler et tema. Alternativt kan man gjennomføre en vertikal analyse, som tar for seg et spesielt tema, og ser på hvordan utviklingen i hvordan temaet blir behandlet i bøker på ulike tidspunkter.³⁰

1.3.3 Komparasjon i historieforskning

Kjeldstadli hevder at «Den klassiske historiefaglige tilnærmingen bestod i å gjennomføre en forsøksvis forutsetningsløs inngående nærstudie av en enestående handlingssekvens».³¹ Med utsagnet retter han kritikk mot en tidligere utbredt forståelse der historie besto av enkeltstående hendelser i fortiden, der det eksisterte en lav grad av sammenheng mellom ulike hendelser. Denne tidligere forståelsen ledet til at man i liten grad utviklet forståelse for sammenhengene mellom ulike fortidige hendelser. Forståelsen tilrettelegger ikke for å forklare hvorfor ulike fenomener har tatt sted, ønsker man å forklare dette må man se på fortidige hendelser som har medført endringer i samfunn, økonomi, politikk etc.³²

Sammenligning av ulike hendelser er en av de mest utbredte arbeidsformene innenfor historiefaglig forskning. Ulike fremgangsmåter som case-studier, historisk metode og komparasjon, er alle sammen ulike varianter av det å sammenligne fenomener.³³ Når man sammenligner i historiefaglige studier benytter man tilnærmingene John Stuart Mill har jobbet frem. Kjeldstadli benevner disse tilnærmelsene som likhets- eller overensstemmelsesmetoden (the Method of Agreement) og ulikhets- eller forskjellsmetoden (the Method of Difference). Når likhets- eller overensstemmelsesmetoden benyttes er målet å finne ut hva faktorene som sammenlignes har til felles, til tross for at de i stor grad er ulike. Ulikhets- eller

²⁹ Skrunes, 2010, S. 107; Bøe, 1995, S. 121.

³⁰ Angvik, 1982, S. 370.

³¹ Kjeldstadli, 1988, S. 435.

³² Kjeldstadli, 1988, S. 435.

³³ Kjeldstadli, 1988, S. 436.

forskjellsmetoden benyttes når man gjør arbeider der studieobjektene i stor grad er lik, men på enkelte punkter har motstridende meninger.³⁴

I analysen vil jeg gjennomføre en sammenligning av lærebøker produsert på ulike tidspunkter gjennom andre halvdel av 1900-tallet og de to første tiårene av 2000-tallet. Kildene som ligger til grunn for undersøkelsen er produsert på ulike tidspunkter, og jeg vil dermed gjennomføre en diakron sammenligning.³⁵ Ved slike undersøkelser, der fenomeners utvikling over tid sammenlignes, er det et poeng at det som sammenlignes er komparabelt.³⁶

1.3.4 Kategorier for lærebokanalyse

I tillegg til fremgangsmåtene Angvik presenterer, kan det være fordelaktig med tydelige kriterier for hva som skal undersøkes når man gjennomfører lærebokanalysen. Utformingen av analysekategorier er inspirert av Reidun Tjomsland og hennes praktiske tilnærming til lærebøker.³⁷

Stofforganisering og stoffvalg: For å få bedre inntrykk av hvordan læreboka er bygd opp vil det innledningsvis forklares hvordan fagstoffet har blitt organisert. Kategorien handler om hvordan forfatteren presenterer stoffet, noe som enten kan gjøres epokevis, ved å fordype seg i ulike regioner eller ha en tematisk gjennomgang.³⁸ Utvalget av fagstoff inkludert i læreboka bestemmer i stor grad hva som inkluderes i undervisningen studentene har mottatt.³⁹ For denne undersøkelsen vil jeg kommentere hvilket, om noe, samisk innhold som er inkludert i de ulike læreverkene som skal analyseres.

Fremstilling og forskningsrelevans: Under delen som fokuserer på fremstillinger vil det undersøkes hvordan samiske tema presenteres i boka. Jeg vil også kommentere hvorvidt fremstillingene er saklig og relevante for temaet. I tillegg skal det undersøkes om fremstillingene ses ovenfra, der hendelsene ses fra overmaktens ståsted, eller nedenfra, der hovedinteressen er vanlige folk og konflikter de opplever.⁴⁰ I tillegg så ønsker jeg å kommentere om budskapet i lærebøkene har relevans opp imot annen forskning gjort om teamet. Hensikten er å se om det eksisterer enighet om hva som læres bort til studentene, eller

³⁴ Kjeldstadli, 1988, S. 438.

³⁵ Tveit, 2007, S. 11.

³⁶ Kjeldstadli, 1988, S. 437.

³⁷ Tjomsland, 1980, S. VII-XI.

³⁸ Tjomsland, 1980, S. VIII.

³⁹ Tjomsland, 1980, S. VIII.

⁴⁰ Tjomsland, 1980, S. IX-X.

om innholdet er vilkårlig og resultat av forfatternes egne tolkninger. I tillegg så vil dette kunne vise en utvikling i forskningen på samisk historie.⁴¹

Vurdering: For hver analysedel vil jeg foreta en vurdering av hver enkelt lærebok, for å se om fremstillingen den gir av samene kan settes i sammenheng med den samepolitiske situasjonen man ser i samtiden. Dette vil også tilrettelegge for å se om boka skiller seg ut fra de gjeldende forskningstradisjonene om samisk historie, eller om boka står i stil til gjeldende forståelser. Hensikten er ikke å ha et moraliserende syn på arbeidet forskere i tidligere perioder har gjennomført, men heller søke å forklare hvorfor deres arbeid har den form og innhold som det har.

1.3.5 Min fremgangsmåte

I analysearbeidet vil den metodiske tilnærmelsen være en blanding av ulike fremgangsmåter. Deskriptiv-analytisk analyse der jeg vurderer lærebøkernes fremstillinger av samene vil være en viktig fremgangsmåte i arbeidet. I tillegg vil det vies plass til å gjennomføre kvantitativ innholds-analyse, der både rom- og frekvens-analyse gjennomføres. Ved å blande Angviks metoder for lærebokanalyse vil jeg kunne gi en helhetlig og godt dekkende fremstilling av de læreverkene som er inkludert i analysen. Analysen vil ta både en horisontal og vertikal form. Analysen blir horisontal ved at ulike lærebøker fra samme tidsperiode sammenlignes med hverandre, og vertikal ved at bøkene sammenlignes på tvers av analyseperiodene.

I tillegg vil analysene av de ulike lærebøkene inneholde en høy andel sitater fra de ulike bøkene. Hensikten med utdragene er å illustrere bøkernes omtale av samene, samtidig som det bidrar til synliggjøring av språk og form hos forfatterne. Jeg prioriterer en høy andel sitater fremfor at den som utfører analysen skal foreta omskrivninger og forklaringer av alt innholdet i de ulike bøkene, noe som i verstefall kunne ha endret innholdets betydning.⁴²

⁴¹ Myhre, 2020, S. 12.

⁴² Lorentzen, 2005, S. 6.

2.0 Historiefaget i Norge

Historie er et dynamisk fag, og dets karakter endrer seg stadig. De faktorene som påvirker fagets utvikling, er majoritetssamfunnets interesser og hvilken politisk retning samfunnet som helhet beveger seg. Dette resulterer i at historiefaget til ulike tidspunkt har hatt ulike interesser. I denne oppgavedelen vil jeg forklare hvordan historiefaget har endret karakter innenfor de norske landegrensene. Det vil også forklares hvordan samiske tema gradvis har fått fotfeste som forskningsinteresse blant norske historikere, og hvordan skriveingen av urfolkets forhistorie har endret karakter som resultat av ytre krefters påvirkning.

2.1 Utviklingstrekk i norsk historieskriving

I Norge begynte man å se antydningene av historie som et vitenskapsbasert fag i løpet av 1800-tallet. Kjeldstadli har i større grad gjennomført undersøkelser omkring denne vitenskapsbaserte delen av historiefaget, for å kunne se hvordan fagets interesseorientering har endret seg i tråd med de ulike forskningsgenerasjonene.⁴³ Manglende kildegrunnlag problematiserte skriveingen av samisk historie siden samiske samfunn tradisjonelt har vært en muntlig kultur, og det eksisterer lite nedskrevne kilder om samiske forhold som faktisk er skrevet av samer. Det nedskrevne kildematerialet er i stor grad skrevet av nordmenn og norske instanser, noe som gjør at samisk fortid i stor grad handler om hvordan andre grupper har sett utviklingen i samisk historie.⁴⁴ Kildemangelen gjorde at man ikke hadde noe grunnlag for å dra inn samiske elementer i den nye historievitenskapen.

Den første forskningsgenerasjonen i det vitenskapsbaserte historiefaget i Norge oppsto på 1830-tallet, og omtales som den norske historiske skole.⁴⁵ Historikerne i perioden hadde en nasjonalistisk orientering, og fokuserte mest på eldre historie, for å slik kunne gjenskape Norge som en tapt storhet. Den andre forskningsgenerasjonen fikk fotfeste fra 1870-årene, og det er særlig evolusjonistene som preger perioden. Historikerne er i denne fasen opptatt av å belyse sammenhenger mellom ulike fenomener, og de prioriterte å forklare hvordan fortidige hendelser hadde sammenheng med nye fenomener. Den tredje forskningsgenerasjonen vokste frem på begynnelsen av 1900-tallet og kjennetegnes av de marxistiske historikerne som var opptatt av sammenhengene mellom økonomi, klassekamp og materielle forhold, utviklingen førte til at politiske studier ble viktige.⁴⁶ Den fjerde forskningsgenerasjonen oppsto på 1930-tallet og er en videreføring av arbeidet gjort av den foregående generasjonen, og perioden

⁴³ Kjeldstadli, 1999, S. 63-64.

⁴⁴ Salvesen, 1980, S. 22.

⁴⁵ Kjeldstadli, 1999, S. 64; Melve, 2010, S. 144.

⁴⁶ Kjeldstadli, 1999, S. 67-68; Dahl, 1990, S. 272.

kjennetegnes av de pragmatiske materialistene. Det de videreførte fra tidligere generasjoner var en interesse for å se samfunnsforhold som resultat av hvordan ulike vilkår fungerte sammen.⁴⁷

Den femte forskningsgenerasjonen er etterkrigsimperialistene. Krigsherjingene Norge opplevde i tidsperioden 1940-45 påvirket tankesettet blant historikerne. I perioden videreførte man interessen for å undersøke empiri, men interessen for politisk historie ble større. Historikerne var i stor grad interesserte i å skrive om den norske historien, og det produseres i perioden få verk som ikke har tilknytning til Norge.⁴⁸ Den sjette og til nå siste forskningsgenerasjonen oppsto i 1970-80 årene, og representerte et ønske om å skape et historiefag med et større mangfold.⁴⁹ I perioden får faget også en bredere interessesfære, sosial og økonomisk historie fikk sterkere fotfeste, og historieskrivingen er ikke lengre like opptatt av politiske tema.⁵⁰ Faget endres også metodisk, og historie kjennetegnes ikke lengre bare av studier som undersøker beretninger om fortiden. I perioden begynte man å gjennomføre undersøkelser som baserte seg på kvantitative forskningsmetoder for å finne frem til ny viten.⁵¹

Det vitenskapsbaserte historiefaget har gjennomgått store strukturelle endringer i sin eksistens. En periode innenfor historieskrivingen vil kunne kategoriseres som rådende så lenge forskningsresultatene er i tråd med denne periodens interesser, etter hvert som flere forskningsresultater ikke lengre samsvarer med perioden vil en ny periode oppstå som arvtager for denne. Forutsetningen gjør at samfunnets virkelighetsoppfattelse og verdenssyn legges til grunn for fagets interesser, da dette vil prege de undersøkelsene historikerne gjennomfører.⁵²

2.2 Samisk historieskriving

Når man jobber med samisk historie vil man oppdage at storparten av de vitenskapelige historiske verkene som omtaler den samiske befolkningsgruppen ikke er produsert før etter ca. 1970. Funnet kan forklares med at interessen for samisk historie ikke oppsto blant norske akademikere før i 1970-årene, og på dette tidspunktet blir man mer opptatt av å skape et mer inkluderende historiefag. Resultatet blir dermed at produksjonen av samiske historiske verk

⁴⁷ Kjeldstadli, 1999, S. 68-69.

⁴⁸ Kjeldstadli, 1999, S. 69.

⁴⁹ Kjeldstadli, 1999, S. 70; Melve, 2010, S. 207.

⁵⁰ Kjeldstadli, 1999, S. 70.

⁵¹ Kjeldstadli, 1999, S. 70; Melve, 2010, S. 207.

⁵² Kjeldstadli, 1999, S. 72.

har oppstått innenfor de siste 50 årene, og i denne relativt korte tidsperioden har forskningstradisjonen gjennomgått flere endringer.⁵³ Man kan systematisere produksjonen av historisk litteratur gjennom det siste halve århundret i tre ulike faser, der hver fase kjennetegnes av ulike karakteristikk i tilnærmingen til samenes historie.

Den første fasen som kan defineres innenfor den samiske historieskrivingen omtales som synliggjøringsfortellinger og oppsto på 1970-tallet. Til tross for at akademiske historikere før denne perioden viet samene lite interesse, er ikke gruppen ukjent for landets befolkning. På daværende tidspunkt eksisterte det utbredte holdninger og tanker tilknyttet det å være av samisk opprinnelse, og disse tar gjerne utgangspunkt i klassiske stereotypier omkring det samiske folket. Hensikten til de historiske verkene produsert i denne tidsperioden var å bevise at den samiske historien og kulturen var mer mangfoldig enn hva man fikk inntrykk av gjennom stereotypiene om samene.⁵⁴ Slik kan man si at historikerne i perioden bidro til å gi befolkningen et mer korrekt og mangfoldig syn på hva det vil si å være same.

Den andre fasen innenfor historieskrivingen oppsto gjennom 1980-tallet, og det er fortellinger tilknyttet den norske stats assimilasjonspolitik som blir det største fokusområdet. De historiske verkene produsert i denne tidsperioden retter særlig fokus på hvordan det for samene var nytteløst å vise motstand mot statsapparatet, da maktrelasjonen mellom dem og staten var skjev, og all potensiell motstand ble raskt nedsablet. Dette skiftet av fokusområde for den samiske historieskrivingen gjenspeiler en endring i hele historiefaget. Fra nå av skulle historikers intensjon være å bidra til en etnisk frigjøring for tidligere undertrykte folkegrupper. Dette skulle gjøres ved å bevise for hele verden hvilke uretter og dårlig behandling de hadde vært utsatt for i tidligere deler av historien.⁵⁵

Den tredje og til nå siste perioden innenfor den samiske historieskrivingen omtales som agenshistorie og er en tradisjon som blir rådende fra begynnelsen av 2000-tallet. Målet innenfor agensstradisjonen er å vie enkeltindividene større interesse, og man blir mer opptatt av å se alle fortidige personer som selvstendige og handlende aktører. Overført til arbeidet med samisk historie resulterer dette i at man blir mer opptatt av å undersøke ulike samers handlinger, og hvordan disse har fått konsekvenser for den etniske gruppen samer.⁵⁶ Denne formen for historieskriving gjør at man får fjernet den tradisjonelle oppfatningen av samene

⁵³ Ryymin og Nyssönen, 2013, S. 207-208.

⁵⁴ Ryymin og Nyssönen, 2013, S. 210.

⁵⁵ Ryymin og Nyssönen, 2013, S. 213-215.

⁵⁶ Ryymin og Nyssönen, 2013, S. 229.

som passive samfunnsdeltagere, som hele tiden har tilpasset seg storsamfunnets politikk, til å skape bevissthet omkring hvordan de på lik linje med nordmenn har vært deltagende aktører i samhandlingen og kulturbyttene som har tatt sted mellom gruppene.⁵⁷

Didaktiker Lise Kvande har i verket *Etnopolitiske utmaningar i historieformidling – Grunnforteljingar om samefolket i Noreg* forklart hvordan samene bør behandles i historiefaget.⁵⁸ Kvande bygger på kategoriseringene til Ryymin og Nyysönen, og hevder at grunnfortellingen om samene i Norge kunne ha sett annerledes ut hvis agenstradisjonen hadde kommet inn i faget tidligere. Hun eksemplifiserer påstanden ved å si at grunnfortellingen om samene kunne handlet om deres deltagelser i polarekspedisjoner, deres reiser langt utenfor de norske landegrensene, og arbeidet til samepolitiske foregangspersoner som Elsa Laula Renberg, fremfor assimilering og fornorskning.⁵⁹

2.3 Det norske narrative

I den kulturelt mangfoldige norske nasjonalstaten er skolevesenet en viktig samfunnsinstitusjon. Historikerne Jan Bjarne Bøe og Ketil Knutsen hevder at skolen er den viktigste sosialiseringsagenten man har i samfunnet, og gjennom ulike former for læreplaner, organisering av skole og relevant lovverk, bidrar den til å forme elevene i det bildet storsamfunnet ønsker.⁶⁰ Skolefagene historie og samfunnsfag innehar en mektig samfunnsrolle, og de har tradisjonelt blitt benyttet for legitimering av statsmakters handlinger i autoritære regimer. I den demokratiske staten Norge har historiefagets funksjon vært skiftende, avhengig av hvilke overordnede politiske mål som står sterkest i staten på det aktuelle tidspunktet.

Brit Marie Hovland har i sin doktoravhandling *Historie som skolefag og dannelsesprosjekt 1889-1940* undersøkt hvordan historiefaget tradisjonelt ble inkludert i skolen. Som tidligere nevnt oppsto det vitenskapsbaserte historiefaget på begynnelsen av 1800-tallet, mens Hovland hevder at historie i den norske skolen først omtales i skoleloven fra 1860. Likevel blir ikke faget gjort til en obligatorisk del av den norske skolen før i 1889, samtidig som de tidligere folkeskolene får fotfeste i landet. Til å begynne med eksisterer det ikke noen fastsatt

⁵⁷ Ryymin og Nyysönen, 2013, S. 229-230.

⁵⁸ Kvande, 2015.

⁵⁹ Kvande, 2015, S. 95-96.

⁶⁰ Bøe og Knutsen, 2013, S. 145-146.

reguleringsplan for fagets inkludering, og det er opp til lokale skolekommisjoner å fastsette fagets innhold og timestfordeling.⁶¹

Det nye norske historiefaget er opptatt av å fremme de norske verdiene, og faget utvikler seg til å spille en viktig rolle i nasjonsbyggingsprosjektet. Interessen for å dyrke det man anså for å være norsk har sammenheng med det politiske klimaet man så i Norge ved århundreskiftet. I perioden var det venstresiden som hadde politisk makt i landet, og det var et klart ønske om å forlate unionen man hadde med Sverige, samtidig som det var ønskelig å kvitte seg med store deler av den kulturelle påvirkningen som hang igjen fra unionstiden med Danmark. For å legitimere søken etter forandringer ble det viktig å implementere kunnskapen om det norske hos de yngste i samfunnet. Derfor ble lærere og skolen viktig i nasjonsbyggingsprosjektet.⁶²

Kvande og Naastad forklarer at «Som identitetsbyggende eller identitetsforsterkende fag handler historie i all hovedsak om oss».⁶³ Med dette så mener de at faget bidrar til å skape skillelinjer mellom ulike personer. Ved å konstruere et felles vi bidrar faget til å skape forståelse for hva det vil si å være del av enkelte sosiale fellesskap, f.eks. det å være nordmann. Problemet med å kategorisere personer og kulturer i ulike sosiale grupper er at majoritetsgruppen tradisjonelt vil stå sterkt. Majoriteten vil i stor grad være den gruppen som skaper det historiske narrativet om både «oss» og «de andre».⁶⁴ Kategoriseringen har resultert i at faget i stor grad har vært mest opptatt av å undersøke de aspektene tilknyttet gruppen «oss», det norske majoritetssamfunnet, mens «de andre» har vært utsatt for marginaliseringer og forenklede fremstillinger som ikke gir et helhetlig inntrykk av disse gruppene.⁶⁵ Innenfor denne grupperingen av fremmede folkeslag, som ikke er del av den norske majoriteten, faller blant annet samene.

Historiefortellingene som majoritetssamfunnet velger å fremheve har i stor grad minner som sitt utgangspunkt. I denne sammenheng er det viktig å ha forståelse for hva minner er, noe det kan være vanskeligere å sette ord på enn man tror. Historiker Ingar Kaldal forklarer at man kan se folks minner som «(...) noe som skapes, formes og brukes».⁶⁶ Med dette mener han at folk bidrar til å påvirke sine minner, og de kan benyttes til å tjene ulike formål. For den som skal benytte minner som utgangspunkt for historieskriving er det ikke viktig å forstå den

⁶¹ Hovland, 2016, S. 71-72.

⁶² Hovland, 2016, S. 34.

⁶³ Kvande og Naastad, 2013, S. 160.

⁶⁴ Kvande og Naastad, 2013, S. 160.

⁶⁵ Kvande og Naastad, 2013, S. 164.

⁶⁶ Kaldal, 2016, S. 59.

biologiske prosessen omkring minner, det som er ønskelig er å forstå hvilket formål de tjener i samfunnet.⁶⁷ Minner er i stor grad individuelle, men i et samfunn vil et stort antall mennesker kunne ha minner som i stor grad er like, og dermed oppstår det en kollektiv bevissthet om at det eksisterer felles minner.⁶⁸ Det er i fra dette kollektivet minnet at samene i stor grad har blitt utelatt i Norge.

2.4 Norsk samepolitikk frem til 1945

Den kommende delen tar sikte på å forklare hvordan norsk samepolitikk har endret karakter frem til 1945, og hvordan dette har resultert i endringer internt hos de samiske gruppene. Delens hensikt er å forklare utgangspunktet for å skrive om samisk historie i tidsperioden etter andre verdenskrig. I tillegg så er det viktig å ha forståelse for hvordan samenes posisjon i samfunnet var, for å på denne måten kunne se spor etter endringer etter 1945. Den samepolitiske utviklingen som har tatt sted etter 1945 presenteres innledningsvis i de ulike kapitlene, dette for å gjøre det enklere å se sammenheng mellom forandringer i samfunnet og fremstillinger i litteraturen. Samenes historie er omfangsrik, og det er mye som kan dras frem som viktig for folkegruppens utvikling. De hendelsene som presenteres i den kommende teksten er resultat av hvilke hendelser som vektlegges i forfatters samtid, da disse utvilsomt har påvirket utvalget av hendelser som jeg har måttet foreta. Samtiden vil bestandig påvirke det arbeidet historikere gjennomfører, og kan benyttes som forklaringsfaktor for hvorfor tidligere publiserte verker kan vektlegge andre hendelser i større grad enn hva som blir gjort i dette arbeidet.

Den tidligere nevnte agenstradisjonen har resultert i tanker som hevder at den samiske historieforskningen ikke skal bidra til å fremstille samisk historie som lidelseshistorie, men heller bidra til å fremheve viktige samiske aktører. Til tross for dette, er det unektelig viktig å stifte bekjentskap til fornorskningen og politikken staten har ført ovenfor samene. Dette er viktig fordi politikken til staten har en klar sammenheng med de generelle holdningene samfunnet har ovenfor samene, og hvordan deres posisjon endrer seg i tråd med den politiske utviklingen i landet. Begrepet fornorskning er noe upresist, og det viser til to ulike fenomener. Det første fenomenet det vises til er fornorskningspolitikken, dette er de tiltakene staten har gjennomført for å få samer og kvener til å legge bort sine egne kulturelle særtrekk. Politikken kan delvis begrunnes ut ifra nasjonsbyggende perspektiv, da det var ønskelig med «(...) ett

⁶⁷ Kaldal, 2016, S. 61.

⁶⁸ Kaldal, 2016, S. 90-91.

folk, en nasjon, ett språk» for å sikre vekst i den moderne nasjonalstaten.⁶⁹ Videre kan handlingene begrunnes fra et ståsted preget av sivilisasjons- og utviklingsideer, der statens hensikt var å hjelpe det man så som en primitiv folkegruppe vekk fra trengsel og dårlige levekår.⁷⁰ Målet med alt dette var å få samene til å bli del av det norske storsamfunnet. Begrepet viser også til en fornorskingsprosess, og dette er sosiale, økonomiske og kulturelle integrasjonsprosesser som har resultert i at samenes benyttede språk og kultur har endret seg.⁷¹

I *Samenes historie fra 1751-2010* blir det presentert hvordan fornorskingspolitikken kan oppdeles i ulike faser, der den første strekker seg fra 1850-1870, og benevnes som en overgangs- og introduksjonsfase. I perioden klargjøres det økonomiske og organisatoriske fundamentet for politikken, der begge i stor grad er ledet av sivilisatoriske og nasjonsbyggende prinsipper.⁷² Den andre fasen av fornorskingspolitikken utbredelse går fra 1870-1900 og benevnes som en opptrapping- og tilstramingsperiode. Perioden karakteriseres av en mer omfattende fornorskning, der også skolen og kirke ble del av politikken. I tillegg får den en bredere omfavnelser, og også kvenene blir ofre for den.⁷³ Fornorskingspolitikken tredje fase går fra 1900-1940, og omtales som en kulminasjonsfase, der konsolidering og ekspansjon står igjen som noen av de mest sentrale hendelsene i samtiden. I tillegg ser man i denne perioden at det eksisterer en tydelig motstand mot den eksisterende politikken.⁷⁴ Historikerne Henry Minde og Einar Niemi kategorisering av fornorskingspolitikken er i stor grad identisk med den til Andresen, Evjen og Ryymin, men der de presenterer tre faser, hevder Minde og Niemi at man kan legge til en fjerde. Minde og Niemi mener at tidsperioden 1950-1980 kan benevnes som en avviklingsfase der man foretar et oppgjør med fornorskingspolitikken.⁷⁵

Fornorskingspolitikken begynnelse og slutt kan knyttes til to ulike hendelser, disse er opprettelsen av *Finnfondet* i 1851 og *Altasaken* som tok sted i tidsperioden 1979-1981.⁷⁶ Det politiske landskapet i Norge var på 1840-tallet preget av store diskusjoner omkring hvilken posisjon samisk språk og kultur skulle ha. Store deler av befolkningen mente at det ikke var

⁶⁹ Niemi, 2017, S. 132.

⁷⁰ Niemi, 2017, S. 132.

⁷¹ Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, S. 157.

⁷² Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, S. 158; Niemi, 2017, S. 134.

⁷³ Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, S. 158; Niemi, 2017, S. 138.

⁷⁴ Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, S. 159; Niemi, 2017, S. 143.

⁷⁵ Minde, 2005, S. 11; Niemi, 2017, S. 146.

⁷⁶ Minde, 2005, S. 5.

lønnsomhet i å bevare det man anså for å være en underlegen kultur, og at landet ville tjene på at samene la fra seg denne.⁷⁷ I 1848 fattet Stortinget et vedtak med tilknytning til dette temaet, og det ble slutt på at samiske barn mottok undervisning på sitt morsmål i skolen, fra nå av skulle de motta opplæring på norsk. Opplæringen skulle sikres ved finansiering fra Finnefondet, som ble opprettet i 1851.⁷⁸ Norskopplæringen skulle ta sted i det man kalte for overgangsdistrikter, dette var steder der både det norske og det samiske språket sto sterkt. I områder der det samiske språket sto sterkest, ble det ikke prioritert å gi opplæring i norsk, da man ikke ville klare å utkonkurrere det samiske språket. Finnefondet besto helt frem til 1920, og i denne perioden bidro det til å bygge nye skoler i samiske områder, gi tilleggslønn til lærere som lærte samiske barn norsk, og til å utdanne lærere med samisk bakgrunn, dette som et ledd av fornorskningen.⁷⁹

Skolen skulle i en lang tidsperiode bestå som den norske stats viktigste arena for fornorskningspolitikken. I 1862 ble det utarbeidet instruks for hvordan lærerne i overgangsdistriktene skulle strukturere undervisning. Utover 1870-tallet ble fornorskningen strengere, og i distriktene skulle norsk fremstå som det eneste undervisningsspråket, mens samisk kun kunne benyttes som hjelpespråk i de tilfeller det var nødvendig.⁸⁰ Innførelsen av den norske folkeskolen i 1889 medførte seg endringer for samiske barns skolegang, da prinsippet for denne loven var at alle nordmenn skulle motta den samme undervisningen, uavhengig av deres sosiale tilhørighet. Denne felles undervisningen for hele landet baserte seg i stor grad på norsk språk, kultur og den levemåten majoriteten praktiserte, noe som bidro til en svekkelse av det samiske. Det eneste undervisningen som skulle ta sted på samisk var kristendomsundervisningen, for å sikre at barna ble del av religionen. I 1889 kom det gjennom innføringen av Wexelsen-plakaten ytterligere innstramminger for skolene i de språkblandede områdene. Instruksen kom fra øverste hold i norsk politikk, og har derfor blitt oppkalt etter daværende kirke- og utdanningsminister Vilhelm Wexelsen. Hensikten til instruksen var å innskjerpe fornorskningsslinjen, og den skulle gi mindre rom for at man i noen kommuner kunne benytte samisk i skolen i enkelte fag. De eneste kommunene som unnslopp denne politikken var Karasjok og Kautokeino, der utbredelsen av samisk ble sett som for stor til at det var mulig å holde språket nede. I ettertid har Wexelsen-plakaten blitt stående igjen som et viktig symbol for hvordan det norske skoleverket var et viktig ledd i gjennomføringen

⁷⁷ Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, S. 128.

⁷⁸ Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, S. 130.

⁷⁹ Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, S. 160-161.

⁸⁰ Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, S. 163.

av fornorskningspolitikken, og instruksene i den var uforandret helt frem til folkeskoleloven ble endret i 1959.⁸¹

På begynnelsen av 1900-tallet ser man blant samene antydningene til en interesse og vilje til å la seg organisere i politiske enheter.⁸² Den første samepolitiske mobiliseringen tok sted i tidsperioden 1904-1912, og de viktigste foregangspersonene for kampen er Isak Saba og Anders Larsen. Utgangspunktet for deres arbeid var den samiske avisen Sagai Muittalægje, som sikret dem et talerør ut til den samiske befolkningen. Arbeidet var preget av en språklig og kulturell gjenreisning, og deres kamp mot fornorskningspolitikken fremkom tydelig.⁸³ Saba kommenterte i 1903 at den samiske kulturen hadde behov for ledende personligheter som frontet denne i kampen mot fornorskningspolitikken til den norske staten, og han anså seg selv for å være en god kandidat for oppgaven. Avisredaktør Anders Larsen var en viktig bidragsyter i den samepolitiske utviklingen, og i Sagai Muittalægje presenterte han store mengder kritikk mot fornorskningspolitikken.⁸⁴ Larsen bidro til å skape et politisk engasjement blant samene, da det var han som lanserte Saba som samenes stortingskandidat til stortingsvalget i 1906.⁸⁵ For å ha mulighet til å bli innvalgt på Stortinget måtte Saba gjøre seg til en aktuell kandidat også for ikke-samer, og derfor innledet han et samarbeid med sosialistene i landet, og hans kandidatur fikk støtte fra Arbeiderpartiet.⁸⁶ Saba gikk seirende ut av valget i 1906, og dette anses for å være gjennombruddet for den samepolitiske opposisjonen.⁸⁷

I tidsperioden 1917-1921 tar det som omtales som den andre samepolitiske mobiliseringen sted. Denne politiske organiseringen setter nytt kritisk lys mot den norske stats fornorskningspolitikk, og samer rundt omkring i hele landet ønsker en etnisk organisering for større politisk gjennomslag. Det første tegnet på en ny politisk organisering kom omkring 1917, på dette tidspunktet begynte samene sør i Sameland (Trøndelag og Nordland) en politisk organisering, mens samene nord i Sameland (Finnmark og Troms) begynner en politisk organisering med andre interesser.⁸⁸ Bakgrunnen for den sørsamiske organiseringen var i stor grad ønsket om et samarbeid som kunne bidra til å styrke reindriften, en av deres

⁸¹ Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, S. 165.

⁸² Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, S. 219.

⁸³ Zachariassen, 2012, S. 231.

⁸⁴ Zachariassen, 2012, S. 57-58.

⁸⁵ Zachariassen, 2012, S. 59; Niemi 2006, S. 98.

⁸⁶ Zachariassen, 2012, S. 66; Niemi 2006, S. 104.

⁸⁷ Zachariassen, 2012, S. 77.

⁸⁸ Zachariassen, 2012, S. 231-232.

viktigste næringsveier. Samene i nord var heller mer opptatt av folkerettslige spørsmål, og begrunnelsen for deres organisering kan i større grad knyttes til motstand mot den etablerte fornorskningspolitikken.⁸⁹

I ettertid er det Elsa Laula Renberg og Daniel Mortensson som står igjen som de viktigste agitatorene for den sørsamiske organiseringen, og de tok initiativ til å arrangere det første samiske landsmøtet i Trondheim 6.-9. februar 1917. Renberg var på tidspunktet en etablert samepolitisk talskvinne, som hadde erfaring fra annet organisasjonsarbeid. Mortensson var redaktør av den sørsamiske avisen *Waren Sardne* og hadde dermed mulighet for å nå ut til større folkemengder.⁹⁰ Hensikten med møtet kan diskuteres, men ved innkallingen uttalte Renberg selv at hensikten til møtet var å samle en stor mengde samer slik at de i fellesskap kunne komme med uttalelser omkring reinbeitesaken og lappeloven. Møtets reindriftspolitiske karakteristikk gjenspeiles i møtets deltagere, der det av 100 samiske deltagere bare var tre personer som hadde bosted i Troms og Finnmark, dette til tross for at fylkene under folketellingen i 1910 huset 90% av den samiske befolkningen. Likevel hadde møtet også noe innhold av etnopolitisk karakter, da det samiske skolespørsmålet i noen grad ble diskutert blant deltagerne, da flere av reindriftssamene mente det var viktig å sikre barna undervisning som tok sted på samisk. Trolig hadde møtet liten etnopolitisk tyngde, da ingen av de store agitatorene for den første samepolitiske organiseringen valgte å delta på møtet.⁹¹

Allerede når det første samiske landsmøtet ble avholdt i 1917 eksisterte det en politisk debatt innenfor de nordsamiske områdene, der hadde man over lengre perioder markert sin motstand mot fornorskningspolitikken. Samene i nord hadde et ønske om et større organisasjonsarbeid, og i 1919 hadde disse sørget for opprettelsen av Sami Sentralsearvi, en landsomfattende samisk organisasjon. I 1920 foretar Renberg en reise nordover for å bidra til å knytte organisasjonsarbeidet i nord og sør tettere sammen, og det avholdes et møte i Tana. Dette møtet bidrar til å synliggjøre samene i rikspolitikken, og de sender en egen samisk delegasjon for å møte regjeringen, der de skulle presentere rettigheter samene krevde å få av den.⁹² Den nordsamiske opposisjonen var særlig opptatt av skolespørsmålet, hvordan kunne opplæringen på best vis tilpasses samiske barn. Møtet i 1919 hadde vedtatt at man måtte jobbe for å få innført Per Fokstads krav for samiske barn, disse var «1) samisk som undervisningsspråk de første tre årene, 2) all religionsundervisning på samisk, 3) innføring av norsk som

⁸⁹ Bjørklund, 2017, S. 123.

⁹⁰ Zachariassen, 2012, S. 232-234.

⁹¹ Bjørklund, 2017, S. 121-124.

⁹² Bjørklund, 2017, S. 125-127.

fremmedspråk i skolen».⁹³ Samenes krav befant seg politisk langt fra den norske statens målsetninger for den samiske befolkningen, og derfor ble det i 1921 klart at kravene ikke ville få gjennomslag.⁹⁴

Det fremkommer tydelig at den norske samepolitikken har gjennomgått store strukturelle endringer som konsekvens av den norske stats fornorskningsspolitikk. Man ser tydelig at skoleverket over en lengre periode har vært en av de viktigste katalysatorene for å få fortgang på assimileringen av de norske samene. Det skolepolitiske spørsmålet har også fungert som en motivator for å samle seg i politiske enheter. Samene anså en inkluderende skole som viktig for å tilrettelegge for kulturell vekst blant dem.

2.5 Forventede funn

Fagstoffet gjennomgått i dette kapitlet gjør at jeg møter analysearbeidet med klare forventninger til hvilke funn jeg kommer til å gjøre. I denne oppgavedelen ønsker jeg å redegjøre for disse, slik at man i ettertid kan se om disse stemmer eller ikke.

I litteraturen fra tidsperioden 1945-1969 forventer jeg å se en lav mengde samisk fagstoff i lærebøkene. Dette har sammenheng med at staten i denne perioden førte en aktiv fornorskningsspolitikk der hovedformålet var å assimilere samene i det norske samfunnet, slik at deres historiske og kulturelle særtrekk ble ubetydelige. I lærebøkene fra perioden 1970-1982 forventes det å gjøre funn av noe samisk innhold. Forventningene har sammenheng med de nye forskningsinteressene hos historikerne, da disse begynner å interessere seg for synliggjøring av undertrykte folkegrupper og skriving av samisk historie etter 1970. I tillegg så avvikles det aktive fornorskingsarbeidet i denne perioden, noe som resulterer i bedre vekstvilkår for samisk kultur. Det forventes å finne mye samisk fagstoff i litteraturen fra tidsperioden 1983-1999. Forventningene har tilknytning til kunnskapen om hvordan samenes rettslige posisjon endres i denne tidsperioden, de begynner blant annet å organisere seg i politiske organisasjoner, og opprettelsen av Sametinget gir økt fokus på samisk synliggjøring. I litteraturen fra tidsperioden 2000-2020 antar jeg at man vil se tydelige avtrykk av agensperspektivet, og at historikerne i stor grad forsøker å fremheve samiske agitatorer som har bidratt til den samepolitiske utviklingen. Det er naturlig å forvente en stor mengde samisk innhold i denne tidsperioden, da den samepolitiske utviklingen har kommet langt på dette tidspunktet.

⁹³ Bjørklund, 2017, S. 127.

⁹⁴ Bjørklund, 2017, S. 128.

3.0 Lærebøker 1945-1969

Hensikten til kapitlet er å analysere lærebøker i perioden etter andre verdenskrig og gjennom 1960-årene. Bøkene som analyseres er *Norges historie fra de eldste tider til 1660*, *Norges historie under eneveldet 1660-1814*, *Norges historie fra 1905 til våre dager* og *Fra 17.mai til 9.april- Norsk historie 1814-1940*. Verkene er alle produsert før 1970-årene som symboliserer når fagutdannede historikere begynner å interessere seg for skrivingen av samisk historie.⁹⁵ Til tross for dette prioriterer jeg likevel å inkludere bøker skrevet i tidsrommet 1945-1969 fordi jeg ser det som fordelaktig å se om det eksisterte involvering av samene før 1970-tallet og hvilken form fremstillingene eventuelt tok.

I 1960 ble *Læreplan for forsøk med 9-årige skole* lansert, og den erstattet den aldrende læreplanen fra 1939.⁹⁶ Samer ble ikke direkte omtalt i læreplanen, noe som resulterte i en lav representasjon i lærebøkene, der samene primært ble omtalt i forbindelse med handlinger som hadde relevans for det nasjonale narrative.⁹⁷ Historiker Svein Lorentzen hevder at tidsperioden 1940-1970 representerer en slutføring av det norske nasjonsbyggingsprosjektet, der lærebøkene var verdifulle verktøy for å skape en felles norsk identitet.⁹⁸ Hans undersøkelser orienterer seg omkring læreverk benyttet i den offentlige grunnutdanningen.⁹⁹ Det er ikke utenkelig at det eksisterer likhetstrekk mellom hvordan disse bøkene og dem ment for benyttelse ved høyere utdanningsinstitusjoner er strukturert, da begge vil ha rot i de tanker som på gjeldende tidspunkt sto sterkt i samfunnet. I gjenbyggingsperioden etter 1945 fastslås det på øverste politiske nivå at et høyt utdanningsnivå er viktig for samfunnets utvikling, og en voksende økonomi resulterer i omfattende utbygging av skoleverket.¹⁰⁰

3.1 Norsk samepolitikk 1945-1969

Før man setter seg inn i hvordan de ulike lærebøkene i tidsperioden 1945-1969 omtaler det samiske folket, vil det være en fordel å ha forståelse for hva som kjennetegner norsk urfolkspolitikk i tidsperioden. Dette for å gjøre det mulig å se sammenhengen mellom samfunnsendring og eventuelle forandringer som forekommer i faglitteraturen. I sin masteroppgave fra 2012 undersøker Camilla Bakken Larsen hvordan norske sentralmyndigheters holdninger ovenfor den samiske befolkningen endret seg i tidsperioden 1945-1963, dermed kan oppgaven være et verdifullt verktøy for å erverve forståelse for

⁹⁵ Ryymin og Nyssönen, 2013, S. 207.

⁹⁶ Sjøvik, 2019, S. 32.

⁹⁷ Sjøvik, 2019, S. 33.

⁹⁸ Lorentzen, 2005, S. 161.

⁹⁹ Lorentzen, 2005, S. 5.

¹⁰⁰ Riseth, 2020, S. 35.

tidspersiden.¹⁰¹ Hennes forskning viser hvordan verdenskrigene brakte med seg store endringer for verdens minoritetsgrupper. I kjølvannet av første verdenskrig ble Folkeforbundet opprettet, og det skulle bidra til å sikre minoritetsgruppens rettigheter, men i Norge ble ikke retningslinjene etterfulgt. Etter andre verdenskrig ble Forente Nasjoner etablert, og arbeidet for minoriteters rettigheter ble videreført gjennom organisasjonens arbeid mot rasisme og diskriminering. Samiske bosetninger hadde allerede før andre verdenskrig tatt første steg inn i en modernisering av sin levemåte. Tyskernes tilbaketrekning fra Finnmark og Troms bidro til å fjerne store mengder spor etter urbefolkningen, og forholdene lå til rette for et kulturelt hamskift for samene.¹⁰²

Etter krigen fikk man i det norske samfunnet mildere holdninger ovenfor samene. En felles nordisk konferanse avholdt i 1953 bidro til å aktualisere samiske rettigheter i de nordiske landene. I Norge hadde samiske spørsmål blitt mer aktualisert i den offentlige debatten, og samiske spørsmål var ofte tema for myndighetene. Som resultat av det økte fokus, opprettet man i 1956 Samekomiteen. Hensikten med komiteen var å utrede spørsmål av særlig stor relevans for landets samiske befolkning, i tillegg til å foreslå konkrete tiltak som ville bedre levekårene for samene.¹⁰³ Større samiske rettigheter blir også tydelig i kulturlivet, blant annet får man gjennom Norsk Rikskringkasting (NRK) egne samiske radiosendinger noe som symboliserer en velvilje til å mildne opp den tidligere praktiserte assimileringen.¹⁰⁴ Det utarbeides også nye instruksjoner for skoleverket, da det i storsamfunnet sprer seg en tanke om at samiske barn som norske statsborgere har krav på undervisning av god kvalitet som også ivaretar deres samiske identitet. Tankene møtte motstand i lokalsamfunnene de var tenkt iverksatt, da beboerne var mer opptatt å ta del i den generelle velferdsutviklingen landet opplevde, fremfor å gjenreise den samiske kulturen.¹⁰⁵ Norsk samepolitikk gjennomgår fra 1963 store endringer, da Stortinget vedtar endringer i samiske rettigheter, spesielt knyttet til språk og skole. Det blir bestemt at man i Norge skal jobbe aktivt for å forhindre større sosiale skillelinjer mellom samer og nordmenn.

Senere skulle det oppstå flere forsøk på å la samene organiseres i organisasjoner som skulle ivareta deres interesser, og i 1948 ble Norges Reindriftssamers Landsforening (NRL) opprettet. Hensikten til organisasjonen var å ivareta de interessene som reindriftssamene

¹⁰¹ Larsen, 2012, S. 2.

¹⁰² Larsen 2012, S. 23-26.

¹⁰³ Aarseth, 2006, S. 36-37.

¹⁰⁴ Larsen, 2012, S. 27-28.

¹⁰⁵ Larsen, 2012, S. 33-39.

hadde. De aktuelle interessene var gjerne spørsmål tilknyttet regulering av reindriftsnæringa, men organisasjonen involverte seg også i spørsmål tilknyttet utdanning og undervisning. NRL hadde lenge arbeidet for egne sameskoler, at samiske barn skulle motta undervisning på samisk, og at skolen skulle ha innhold som inkluderte samiske kultur.¹⁰⁶ Norske Samers Riksforbund (NSR) ble stiftet i 1968, og formålet til organisasjonen var å bedre samenes rettigheter og forbedre deres posisjon i Norge, i tillegg ønsket man å bevisstgjøre folk på samenes posisjon i landet.¹⁰⁷ NSRs første landsmøtet tok for seg en av de store diskusjonene som har eksistert mellom nordmenn og samer, hvor sterk samenes tradisjonelle bruksrett er i forhold til eiendomsretten. NSR krevde at rettighetene måtte sidestilles, noe som innleder nye politiske interesser for det politiske klimaet i den påfølgende tidsperioden.¹⁰⁸

3.2 Norges historie fra de eldste tider til 1660

Boka *Norges historie fra de eldste tider til 1660* er utgitt av Universitetsforlaget og er skrevet av historiker Andreas Holmsen. Den ble utgitt i flere utgaver, og det er tredje utgave fra 1961 som analyseres. Holmsen var en historiker med variert bakgrunn, og ved bokens første utgivelse fungerte han som konsulent i historie ved Universitetet i Oslo, og han ble senere professor ved universitetet i tidsrommet 1955—1975.¹⁰⁹ Det er spesielt det norske bondesamfunnet i middelalderen og økonomiske og sosiale perspektiver ved det som kjennetegner hans forskningsarbeid. Begrunnelsen for å inkludere boka i undersøkelsen har sammenheng med det at den er utgitt i flere utgaver, noe som tyder på at den har vært brukt over en lengre tidsperiode. Historiker Jørn Sandnes hevdet at læreboka gjorde Holmsen til en av 1900-tallets mest utbredte norske historikere.¹¹⁰ Totalt består boka av 480 sider, der 464 er viet til det faglige innholdet. Sidene inneholder i stor grad tekst, men det er også viet plass til 20 illustrasjoner. Illustrasjonene er enten kart, gjengivelser av dokumenter, eller bilder med tilknytning til teksten.

Stofforganisering og stoffutvalg: Boka består av 19 ulike kapitler, som alle tar for seg ulike tema i landets historiske utvikling. Det første kapitlet har tittel *Når kom menneskene til Norge* og forklarer at de eldste sporene man har etter bosteder i Norge dateres til å være 10-11 000 år gamle. Det siste kapitlet i boka har tittel *Mot enevelde* og tar for seg tidsperioden frem mot 1660. Førøvrig foretar boka en tematisk undersøkelse av ulike aspekter av historien, og

¹⁰⁶ Hætta, 2002, S. 176-177.

¹⁰⁷ Hætta, 2002, S. 181.

¹⁰⁸ Hætta, 2002, S. 181.

¹⁰⁹ Salvesen, 2017; Sandnes, 2009.

¹¹⁰ Sandnes, 2009.

inntrykket blir at den skaper en systematisk gjennomgang av hvert enkelt tema. Fra de ulike kapitlene forstår man at boka har et stort tematisk ansvar, da den dekker store deler av landets historie.¹¹¹ Bokas primære interesseområder er bosetningshistorie og økonomisk utvikling i bondesamfunnet ved statsmaktens fremvekst som jordeiende makt.¹¹² Interesseområdene gjør at man ser bokas tette tilknytning til historietradisjonene fra 1930-åra. I perioden var historikerne interessert i å se hvordan sosiale forutsetninger hadde betydning for samfunnsforholdene, og i tillegg var økonomisk historie et utbredt interesseområde.¹¹³ Tilknytningen til 1930-tallet vil ha sammenheng med at bokas førsteutgave ble utgitt i 1939. Boken inneholder også noe samisk fokus. Frekvensanalysen viser at stikkordslisten gir to treff på stikkordet «samene», noe som antyder at noe samisk innhold er inkludert.¹¹⁴

Fremstilling og forskningsrelevans: Det første stedet samene nevnes er i kapitlet *Bondesamfunn og høvdingmakt*. Her omtales samene i forbindelse med utredninger om hvordan høvdingedømmer i ulike deler av landet kunne bestå.

Lengst nord i landet vet vi sikkert at det eksisterte et underlegent folk ved siden av bøndene; det var samene, som visst alt i bronsealderen hadde vandret inn fra øst. Vi vet også at nordmennene i vikingtiden og senere utnyttet samene økonomisk, og at mektige høvdinge for en stor del bygde sin stilling på handel med de varer «finneskatten» besto av.¹¹⁵

Vi ser dermed at Holmsen omtaler samene som en underlegen gruppe, og leserne ser holdninger tilhørende assimilasjonsfasen, der man anså samisk kultur for å være mindreverdige. Resultatet av samhandling mellom nordmenn og samer blir også kommentert, og det forklares hvordan utnyttelse av samene utgjorde en viktig næringsvei for mektige nordmenn. På den ene siden kan man argumentere for at involveringen av samene ikke har noen positiv effekt, da de utelukkende settes i en offerrolle, og leseren får inntrykk av at de ikke har agert selvstendig på noe vis, men heller bare akseptert handlinger den norske majoriteten har utsatt dem for. På en annen side kan inkluderingen ses fra et positivt ståsted, da slike inkluderinger bidrar til å bevisstgjøre leserne om samenes eksistens, og kan slik ses som en mulig begynnelse for å styrke deres posisjon.

Samene nevnes også i kapitlet med tittel *Vikingtiden*. Omtalen kommer samtidig som forfatteren forklarer hvordan flyttemønstrene endres blant befolkningen.

¹¹¹ Holmsen, 1961, S. 9-11, 443-464.

¹¹² Dahl, 1990, S. 275.

¹¹³ Kjeldstadli, 1999, S. 68-69.

¹¹⁴ Holmsen, 1961, S. 476.

¹¹⁵ Holmsen, 1961, S. 74.

Skulle det hjemmenorske kystområdet ha gitt plass for en ekspansjon av samme omfang som landnåmet østafjells og i Trøndelag, ville det meget snart ha ført til at levevilkårene direkte ble forringet. (...) De kunne dra øst over fjellet og finne brukbare bueisningssteder mellom de spredte grendene i Østlandsdalene. De kunne seile nordover langs kysten; der var det ennå både jord og fangstplasser og fiskegrunner til overs, og samene og de fjerne bjarmene lokket på eventyrlystne handelsmenn og krigere.¹¹⁶

I tekstutdraget kommer det tydelig frem at samene ble sett på som en fremmed folkegruppe, som man i tidsperioden Holmsen skriver om, ikke hadde særlig kjennskap til. Lite samhandling mellom de etniske gruppene gjenspeiles i hvordan forfatteren forklarer at muligheten for å komme i kontakt med samene ville bidra til å stimulere personers eventyrlyst. Omtalen bidrar til å skape en eksotifiserende forståelse av samene, og det dannes bilde av en folkegruppe som skiller seg betraktelig fra majoriteten.

I boka blir det konstatert at finneskatt og økonomisk utnyttelse av samene var viktig for å konsolidere maktposisjonen lokale stormenn hadde i landsdelen. Det forklares også hvordan samens tradisjonelle bosetningsområder ble offer for innvandring fra ikke-samiske folkeslag. Allerede på 1970-tallet gjorde Niemi innvandring til samiske områder til fokusområde for historieskrivingen, og han beviste hvordan norsk kolonisering fikk konsekvenser for samiske levemåte. Niemi forklarte hvordan den norske innvandringen resulterte i konflikter mellom nordmenn og de samene som bedrev fiske i fjordene, da begge gruppene ønsket å utnytte naturressursene i området. Utfallet av konflikten ble at samene ble fortrent fra sine bruksområder.¹¹⁷ I nyere forskning har Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen forklart at samene utgjorde en viktig næringsvei for lokale stormenn i nord, slik var det helt frem til rikskongen gjorde enerett på all skinnhandel nord for Namdalen rundt ca. år 1000. Fra da var det representanter for kongemakten som deltok i handelen med samene. Fra Holmsens utdrag gis det inntrykk av at maktforholdet mellom samer og nordmenn var asymmetrisk, dette er noe Hansen og Olsen motsier. De forklarer at forholdet mellom folkegruppene stort sett hadde en likeverdig karakter, da det over tid utviklet seg gjensidige avhengighetsforhold mellom gruppene med bakgrunn i varebyttet og sosiale relasjoner.¹¹⁸ Man forstår at den sosiale kontakten mellom gruppene ikke bare var av betydning for de lokale elitene som ønsket å sikre seg størst mulig rikdom, men også samene opplevde kontakten som noe positivt.

¹¹⁶ Holmsen, 1961, S. 111.

¹¹⁷ Niemi, 1976, S. 34.

¹¹⁸ Hansen og Olsen, 2004, S. 150-158.

Dermed blir inntrykket at Holmsens fremstilling hovedsakelig setter samene i en offerposisjon, fremfor å gi et mer helhetlig og nyansert syn slik Hansen og Olsen gjør.

Vurdering: Selv om analysen baserer seg på utgivelse fra 1961, må man vurdere boka med utgangspunkt i eldre forskningsinteresser siden den er førstegangsutgitt i 1939, og det har vært lite endring på innholdet. Forskningsgenerasjonen som vokste frem i 1930-årene hadde en sterk samfunnshistorisk orientering. Hos Holmsen kan orienteringen knyttes til den agrarhistoriske tradisjonen innenfor historieskriving, der det gamle bondesamfunnet var hovedinteressen. Som konsekvens av arbeid med bondesamfunnet, ble bøndenes forhold til statsmakt et aktuelt forskningstema. Forskningsinteressen gjør at agrarhistorikerne begir seg ut i skrivingen av politisk historie med hovedfokus på hvordan konsolidering av landområder økte statsapparatets maktgrunnlag.¹¹⁹ Denne forskningsinteressen gjenspeiles i Holmsens inkludering av samiske tema, da de primært inkluderes for å forklare hvordan nordmenn har fått kontroll over nye landområder, i tillegg til å forklare hvordan lokale eliter har bedrevet skatteinnkreving blant samene. Likevel er det tydelig at forskningsinteressene hos Holmsen ligger på bondesamfunnet, noe som resulterer i et lite fokus på de samiske aspektene av den norske historien. På nærmere 500 sider omtaler Holmsen samene bare to ganger. Historiker Jan Eivind Myhre har argumentert for hvordan Holmsens historieskriving kan kategoriseres som sosialhistorie, der man hovedsakelig prioriterer å gi leserne innsyn i store kategorier og sosiale strukturer, fremfor å se nærmere på mindretallsgrupper og enkeltaktører som skiller seg ut.¹²⁰ Orienteringen bidrar til å skape forståelse for hvorfor boka har et lavt innhold av samisk historie. Selv om boka er utgitt i 1961, gjør bevisstheten om førstegangsutgivelsen fra 1939 det naturlig å anta at fornorskningspolitikken har hatt påvirkning på forfatterens innholdsmessige fokus. Boka er publisert før samfunnets syn på samene endrer seg, derfor er det naturlig at det lille innholdet man finner ikke bidrar til å styrke den samiske etnisitet.

Ved nærmere undersøkelser ser man at utgivelsene fra 1939 og 1961 inneholder den samme mengden samisk innhold. Fra et etnopolitisk ståsted ser man at den nyeste utgivelsen har en begrepsbruk som er bedre egnet for å gi leserne en nøytral fremstilling, da utgivelsen fra 1939 omtaler dem som lapper.¹²¹ Begrepet lapp har i tidligere perioder vært benyttet av ikke-samer i omtalen av samene. Med bakgrunn i storsamfunnets fornorskningsspolitikk ovenfor samene, har deres benyttelse av begrepet fått negative assosiasjoner, og begrepet benyttes ikke lengre i

¹¹⁹ Dahl, 1990, S. 272-273.

¹²⁰ Myhre, 1995, S. 216.

¹²¹ Holmsen 1939, S. 50 & 82.

fremstillinger av samene.¹²² I utgangspunktet var det ingenting som tilsa at begrepet skulle være underlegent nordmenn, og ordets negative verdi er resultat av assosiasjoner tilknyttet det.¹²³ Utover 1800-tallet blir tankene om nasjonsbygging mer utbredt i Norge noe som resulterer i et større behov for å skape et kulturelt skille mellom nordmenn og samer, der samene fremstilles som et fremmed og underlegent folk.¹²⁴ Holdningene er i stadig endring, og ved inngangen til det 1900 århundre er det omfattende debatt i landet omkring hvordan man skal benevne samene. Mange hevdet at man måtte legge bort de negativt ladde begrepene lapp og finn, og heller benytte begrepet samer, som urbefolkningen selv ønsket. En endring i begrepsbruken ville også være enklere for samene, som slapp de negative assosiasjonene til de andre begrepene.¹²⁵ Man skal ikke med bakgrunn i eksemplene hevde hvilken side av debatten Holmsen befant seg på, ei heller om han hadde noe ståsted, men det hadde ikke vært unaturlig om samene ble benevnt som samer allerede i utgivelsen fra 1939.

3.3 Norges historie under eneveldet 1660-1814

Tredje utgave av Magnus Jensens lærebok *Norges historie under eneveldet 1660-1814* ble utgitt i 1963 av Universitetsforlaget. Jensen var historiker, og har skrevet flere lærebøker i historie, i tillegg har han vært skoleleder og leder for det historisk institutt som samlet kilder om hjemmefronten under andre verdenskrig.¹²⁶ Boka består av 138 sider som gir innsyn i de politiske sidene ved eneveldet samtidig som den forklarer hverdagslivet for befolkningen. I tillegg til teksten, inneholder boka også illustrasjoner. Ved hver kapitteloversikt er det en illustrert figur, i tillegg så kommer det tretten ulike tegninger i boka, som alle illustrer temaet det er snakk om på det stedet.

Stofforganisering og stoffvalg: Undersøkelsen av bokas kapitler gir inntrykk av en historiebok som i stor grad vier interesse for det politiske spillet og kampen om maktposisjoner som unionen brakte med seg. Inntrykket er at enkeltindividene vies lite plass, og statens gjøremål prioriteres. Boka vier også noe interesse for å undersøke hverdagslivet blant befolkningen, noe man spesielt ser i kapitlene *Jordbruk og Jobbetid, sult og krig*. Kapitlene undersøker hvordan endrede levekår resulterte i forandringer i hverdagslivet til folk flest. Dermed ser man at også denne boka kan knyttes til historieskrivingen i etterkrigstiden,

¹²² Berg-Nordlie & Nesheim, 2019.

¹²³ Andreassen, 2017, S. 40.

¹²⁴ Andreassen, 2017, S. 46-47.

¹²⁵ Andreassen, 2017, S. 50-59.

¹²⁶ Tjeldvoll, 2021; Vormeland, 2009.

da den inneholder store mengder politisk historie.¹²⁷ Kapittel seks *på overgangen til en ny tid* har et underkapittel med tittel *Samemisjon. Thomas von Westen*.¹²⁸

Fremstilling og forskningsrelevans: Boka vier en side til omtalen av samenes kristendom.

I 1715, midt under svenskekrigen, fant regjeringen ut at det sto skrøpelig til med samenes kristendom, og at staten hadde plikt til å hjelpe. Finnmark hadde lenge vært et stridsspørsmål mellom Norge og Sverige, og i hele det 17. århundre hadde kongene kraftig hevdet Norges suverenitet der oppe; men det var ikke nok å hevde den statlige suverenitet, man måtte også binde landsdelen nærmere til riket, og gi folk der oppe midler til å leve.¹²⁹

Fremstillingen gir leseren forståelse for hvordan forholdet mellom samene i Finnmark og den norske statsmakten var. Utdraget tyder på at det var nasjonsbyggende og maktsøkende årsaker som gjorde at den norske staten ønsket å spre den kristne troen blant samene, og ved å innlemme dem i det norske kirkefelleskapet ville de få sterkere bånd til landet.

Kristningsarbeidet blant samene var i etterkrigstiden interesse for flere personer. Adolf Steen har undersøkt temaet i dybden, og hans resultater kan tolkes til å være i samsvar med det fagstoffet Jensen presenterer. Steen hevdet at kirkebygging med mål om å kristne samer ikke ble påbegynt før på 1700-tallet, men selv etter dette tok det tid før det målbevisste kristningsarbeidet ble påbegynt.¹³⁰ Senere i boka forklarer Jensen hvordan kristningen av samene i stor grad hadde nasjonsbyggende begrunnelse, og at den hadde sammenheng med at den svenske statsmakten i stor grad begynte å bygge kirker i områder staten anså for å være norske.¹³¹ Noe av det mest karakteristiske med Jensens skildringer av samisk kristning er at han utelukkende forklarer den fra et norsk og statlig synspunkt. Steen ser i større grad enkeltindividene i historien, og han forklarer hvordan det blant nordmenn lenge var et ønske om å ikke ha kontakt med samene, da de fryktet de magiske mytene som eksisterte om dem.¹³² Nyere forskning har i større grad søkt å inkludere de samiske individene i fortellingene, og Hansen og Olsen har forklart hvordan kristningsprosessene medførte splittelser i de samiske bosetningene.¹³³

¹²⁷ Kjeldstadli, 1999, S. 69.

¹²⁸ Jensen, 1963, S. 8.

¹²⁹ Jensen, 1963, S. 61.

¹³⁰ Steen, 1954, S. 63.

¹³¹ Jensen, 1963, S. 67.

¹³² Steen, 1954, S. 67.

¹³³ Hansen & Olsen, 2004, S. 327.

Stikkordslisten viser at Jensen også velger å inkludere Thomas von Westen når han omtaler kristningen av samene og omtalen kommer i forbindelse med den norske stats intensivering av kristningen mot samene.

Thomas von Westen var den fødte misjonær- Ikke bare talte han flytende samisk og reiste rundt fra gamle til gamle og prekte for samene, men han forsto å gå inn i deres tankegang og formet kristendommen så den passet inn i deres forestillingsliv.¹³⁴

I fremstillingen forklarer Jensen hvordan samene levde på en måte som var annerledes enn de fleste nordmenn, og derfor må religionen tilpasses deres levemåte. Dette er en sannhet som må ta flere forbehold, da storparten av samene hadde levemåter som ikke skilte seg stort fra hvordan majoritetsbefolkningen levde. Ved å påstå at samenes levemåte var veldig ulik den storparten av nordmenn hadde, kan man si at fremstillingen bidrar til å ytterligere mystifisere samene. Likevel er det riktig at noen samer levde på måter som hadde få likhetstrekk med majoriteten. Det Jensen skriver om von Westen fremstår som en generell karakteristikkk av det arbeidet han var del av. Fagstoffets generelle tendens gjør det vanskelig å se hvordan skildringene gjør seg opp mot aktuelt fagstoff i samtiden. Tendensen til å vektlegge arbeidet von Westen har gjennomført ser man også i andre arbeider, og Steen bruker i *Samenes kristning og finnemisjonen til 1888* et helt kapittel for å forklare hans liv og virke.¹³⁵ Sjøvik hevder i sin masteroppgave at von Westens møte med samene var et utbredt tema i norske lærebøker for ungdomstrinnet i tidsperioden 1963-1973, og narrativet om møtet var på ulik måte preget av fornorskningens innvirkning på samfunnet.¹³⁶

Vurdering: Oppsummert kan man si at den totale mengden samisk historie som er å oppdrive i boka er lav. Mengden kan ha sammenheng med at de politiske aspektene av dansketiden var en utbredt forskningsinteresse om tidsperioden i etterkrigstiden, og det var ikke uvanlig at forskningsresultatene ble fremstilt i oversiktsverk. Man søkte å undersøke om unionsperioden hadde positive virkninger for den norske samfunnsutviklingen, da med hovedvekt på velferd og politisk selvstendighet.¹³⁷ Med kjennskap til periodens interesser forstår man at det eksisterte liten interesse for å jobbe med samiske deler av historien, man var mer opptatt av å undersøke storpolitiske hendelser. Inkluderings karakter viser at boka omtaler samene bare når det er til fordel for fremstillingen av andre gruppers historie, og hensikten er ikke å opplyse leserne om den samiske folkegruppen. Til tross for dette, fremstår inkluderingen mer

¹³⁴ Jensen, 1963. S. 61.

¹³⁵ Steen, 1954, S. 150-197.

¹³⁶ Sjøvik, 2019, S. 40.

¹³⁷ Dahl, 1990, S: 298-299.

objektiv enn den man så hos Holmsen, da Jensen unngår å benytte verdiladde ord som har direkte påvirkning på hvordan leseren oppfatter temaet. Tidligere har vi sett hvordan storsamfunnets syn på samene endres i etterkrigstiden, og man blir mer positivt innstilt til dem. Vi har også sett hvordan de første tiårene etter krigens slutt preges av flere samepolitiske gjennombrudd. Det vil være en forsinket effekt fra samfunnets inkorporering av nye holdninger, og til de samme holdningsendringene viser sitt utfall i forskningsarbeidet som gjennomføres. Med bakgrunn i påstanden kan man anta at boka fremdeles er under påvirkning av utdaterte og koloniale holdninger ovenfor samene.

3.4 Fra 17. Mai til 9. April – 1814 – 1940

Historieboka *Fra 17. Mai til 9. April – 1814-1940* er skrevet av historiker Arne Bergsgård og utgitt i 1958 av Det norske Samlaget. I forordet forklarer historiker Magne Skodvin at boka er publisert etter Bergsgårds død, og at han gjorde mesteparten av arbeidet med den i løpet av krigsårene. Her hevdes det også at få har kjent den moderne norske historien så godt som han.¹³⁸ Bergsgård hadde bakgrunn som lærer, men ble senere historiker, og i 1935 ble han professor ved Norges lærerhøgskole.¹³⁹ Hans forskningsinteresser var varierte, og i norsk historie var det særlig fremveksten av folkestyre og norsk nasjonalitet som var av interesse, men han har også produsert forskning med mer globalt fokus.¹⁴⁰ Boka består av 391 sider som primært er fylt med tekst, men den er også rikt illustrert med bilder og tegninger. Boka er mye brukt, og det har vært vanlig å finne den på pensumlistene helt frem til 1980-årene.¹⁴¹

Stofforganisering og stoffutvalg: Boka består av fem ulike kapitler, og av overskriftene er det ikke innlysende at noen vier stort fokus til samiske tema. Videre er hvert kapittel strukturert med flere underkapitler, men heller ikke tittelen til disse gjør det innlysende at samiske tema skal være inkludert. Undersøkelsen av kapitlene gir inntrykk av at boka vier stort fokus til de politiske prosessene som foregår i kjølvannet av grunnlovsopprettelsen, og bondesamfunn og arbeiderbevegelse er tema som særlig løftes frem.¹⁴² Dermed ser man at den tematiske orienteringen i boka knytter den opp mot etterkrigsperiodens forskningstradisjoner, der historiefaget i stor grad rettet fokus mot politisk historie.¹⁴³

¹³⁸ Bergsgård, 1958, S. 5.

¹³⁹ Weidling, 2017a; Kirkhusmo, 2009.

¹⁴⁰ Kirkhusmo, 2009.

¹⁴¹ Myhre, 2009, S. 72.

¹⁴² Bergsgård, 1958, S. 399-400.

¹⁴³ Kjeldstadli, 1991, S. 69.

I andre kapittel med tittel *striden for folkestyret* finner man i underkapitlet *indre og ytre politikk i 1850-åra* bokas eneste omtale av samene.

Under Oscar I kom ei svinging til vestmaktene; i den kom norske interesser og til å spela inn, endå om norske menn ingen ting fekk å seie for avgjerda. Like sia grensetraktaten med Russland i 1826 hadde det vori klage over at norske samar gjorde skade med reinsflokkane sine i Finland, og over vanskar for finnane med fiske i Varangerfjorden.¹⁴⁴

Inkluderingen av samene formidler ikke mye kunnskap om dem som etnisk gruppe, her nevnes samene bare som en forklaringsfaktor for å forklare utenrikspolitiske hendelser.

Vurdering: Ser man bokas totale inkludering av samiske elementer forstår man at den er heller mangelfull, da folkegruppen omtales bare en gang i et oversiktsverk på nærmere 400 sider. Lav interesse for samiske tema kan settes i sammenheng med den nasjonalistiske orienteringen i Bergsgårds forfatterskap. Historiker Ottar Dahl hevdet at oversiktsverket i stor grad viderefører de tradisjonelle nasjonaldemokratiske venstrelinjer, der hovedinteressen ligger på å undersøke folkestyre og nasjonal selvstendighet.¹⁴⁵ Boka blir dermed mer opptatt av å bedrive nasjonsbyggende arbeid, og hovedfokuset blir på å frigjøre folket fra det gamle byråkratiet som har styrt livet deres.¹⁴⁶ Med forståelse for hvor viktig det nasjonsbyggende perspektiver er i boka forstår man hvorfor Bergsgård velger å omtale samene fra et storpolitisk perspektiv, da tendensene er at man ikke ønsker å formidle kunnskap som kan bidra til å fragmentere og dermed svekke staten. Bokas nasjonsbyggende orientering kan sees i sammenheng med at den ble skrevet under den tyske okkupasjonen, og det er naturlig å anta at slike tema er en form for protest mot den tyske overmakten. I tillegg så lever samene på tidspunktet under fornorskningspolitikkenes vilkår, og det er først i etterkrigstiden man ser antydninger til endret syn på deres rettigheter, og de får sitt politiske gjennombrudd.

3.5 Norges historie fra 1905 til våre dager

En annen av Magnus Jenssens bøker innlemmes også i analysen. Boka er tredje utgave fra 1963 av historieboken *Norges historie fra 1905 til våre dager*. Boka er utgitt av Universitetsforlaget. Den består av 221 sider, og inneholder 17 ulike illustrasjoner. Illustrasjonene er i stor grad tegninger og gjengivelser av dokumenter, men det er også første boka som inkluderer fotografier.

¹⁴⁴ Bergsgård, 1958. S. 181.

¹⁴⁵ Dahl, 1990, S. 267.

¹⁴⁶ Dahl, 1990, S. 266-267.

Stofforganisering og stoffutvalg: Kapitlene er organisert tematisk, samtidig som de har en kronologisk rekkefølge, noe som gjør det enkelt for leseren å forstå i hvilken rekkefølge ting har tatt sted. Det som er fremtredende med kapitlene er hvor stor andel som er rettet mot andre verdenskrig, og åtte av 17 kapitler omhandler krigen. Seks av kapitlene er direkte rettet mot krigshandlingene og politiske følger av krigen, mens ett kapittel omhandler krigens forløp, og et ser på konsekvensene av frigjøringen fra tysk styre. Den tematiske orienteringen kan ses i sammenheng med hvordan etterkrigstidens historikere hadde stor interesse for å bedrive forskning som var empiri-basert, i tillegg hadde de et ønske om å aktualisere politisk historie.¹⁴⁷ Det store fokuset på krigsrelaterte handlinger har trolig sammenheng med at boka er utgitt bare 20 år etter krigens slutt, og storparten av befolkningen har selv opplevd krigens påvirkning. De resterende kapitlene handler i stor grad om endringene i det politiske klimaet som oppstår i tidsrommet. Det eneste som tyder på samisk innhold er ett treff på stikkordet «samene» i bokas register.

Fremstilling og forskningsrelevans: Samene omtales på side 201 i boka, i forbindelse med evakueringen og destrueringen av Finnmark i sammenheng med den tyske tilbaketrekningen på slutten av andre verdenskrig.

Samene hadde ordre til å drive reinene over til tyskokkupert område, men de fleste av dem gikk den andre veien og berget dermed store verdier for landet.¹⁴⁸

Omtalen av samene har liten egenverdi og gir ikke leseren større kjennskap til dem som etnisk gruppe. Fordelen med en slik fremstilling er at leseren forstår at samene ikke bare gjorde det de fikk beskjed om, men at de sto mot ordrene fra okkupasjonsmakten, og foretok valg som var til det beste for den norske nasjonen. Slik ser man at Jensen er med og beviser hvordan samene hadde agert som trofaste nordmenn under krigen. For samenes posisjon i landet er dette et viktig poeng, da man underveis i krigen hadde ansett dem for å være en stor sikkerhetsrisiko, mange hadde forventet at de skulle samarbeide med den tyske okkupasjonsmakten.¹⁴⁹

Vurdering: Inkluderingen av samisk innhold er tilnærmet ikke-eksisterende i boka. Den store overvekten av krigsrelatert og politisk historie som er å oppdrive i etterkrigstiden kan sies å ha naturlig sammenheng med krigshandlingene som hadde preget landet, og erfaringene fra okkupasjonstiden bidro til å skape et grunnleggende verdifelleskap tuftet på

¹⁴⁷ Kjeldstadli, 1999, S. 69.

¹⁴⁸ Jensen, 1965. S. 201.

¹⁴⁹ Lorenz, 1981, S. 92.

sosialdemokratisk politikk og ideologi.¹⁵⁰ Derfor er det naturlig at historikerne som jobbet med tidsperioden valgte å legge sin hovedvekt på handlinger som allerede var kjente for majoritetssamfunnet. Slik vil de historiske verkene i stor grad kunne bidra til å skape et verdifelleskap blant befolkningen. Ved å utelate samene fra dette narrativ bidrar historieskrivingen til å skape en sterk norsk identitet, som skulle bidra til å skape samhold i den norske staten som måtte gjenbygges i kjølvannet av krigens slutt.

3.6 Hovedtrekk fra tidsperioden

I kapitlet har det blitt undersøkt hvordan fire ulike historiebøker om norsk historie inkluderer samiske tema. Tre av bøkene som har blitt undersøkt stammer fra universitetsforlagets bokserie *Norges Historie*. I tillegg valgte jeg å inkludere en bok av Arne Bergsgård for å få innblikk i hvordan andre bøker inkluderer temaet. Resultatet av undersøkelsene er at alle bøkene som har blitt undersøkt omtaler samene. Denne inkluderingen kan man sette i sammenheng med de holdningsendringene man i etterkrigstiden ser ovenfor samene, da de underveis i krigen har bevist at de ikke er en sikkerhetsrisiko for staten, men heller ønsket å bidra til det som var landets beste.¹⁵¹ Underveis i krigen hadde spesielt reindriftssamene vist stor velvilje til å samarbeide med motstandsbevegelsen. Med stor kjennskap til fjellområder og frihet til å krysse landegrensen mellom Norge og Sverige, bedrev de smugling av flyktninger ut av Norge.¹⁵² Med kjennskap til samenes bidrag i motstandskampen er det forståelig hvordan majoritetssamfunnets holdninger til samene endres etter krigens slutt.

Til tross for holdningsendringene, så vi innledningsvis hvordan lærebøker for grunnutdanningen i tidsrommet 1940-1970 inneholdt en lav andel samisk fagstoff.

Undersøkelsene gjort i dette kapitlet viser at lærebøkene benyttet ved de høyere utdanningsinstitusjonene inneholder noe samisk historie. Som leser bør man stille seg spørrende til hvilken karakter inkluderingen har. All inkludering av samiske tema som har blitt sett i disse bøkene er overfladisk, og gir ikke leserne dyptgående kunnskaper omkring samisk historie. Historiker Håkon Rune Folkenborg har i sin analyse av *Nordmenn før oss*, lærebok for videregående utdanning (1948), hevdet at samisk historie behandles med et utenfra-perspektiv.¹⁵³ Med dette mener han at samiske tema bare inkluderes i norgeshistorien når nordmenn har kommet i kontakt med samer, dermed blir samiske elementer et verktøy for å forklare den norske historien, fremfor at man ser samisk historie for den egenverdien den

¹⁵⁰ Dahl, 1990, S. 271.

¹⁵¹ Lorenz, 1981, S. 92.

¹⁵² Andresen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 279-282.

¹⁵³ Folkenborg, 2008, S. 69.

har. Funnet til Folkenborg kan videreføres til de lærebøkene analysert i kapitlet. Man ser at Holmsens inkludering av samiske tema i stor grad dreier seg rundt finneskatt og hvordan den representerte økonomisk opportuniste for nordmenn. Hos Jensen ser man at kristningsprosessene utelukkende ses fra et storpolitisk ståsted, og han inkluderer ikke samiske synspunkter på kristningen. Bergsgårds bok inkluderer ikke mye samisk historie, men også den er mer opptatt av å forklare hvordan samiske reieiere påvirket statens utenrikspolitiske forhold, fremfor å formidle kunnskap om folkegruppen i seg selv.

Underveis i kapitlet har vi sett at befolkningen fikk mildere holdninger ovenfor samene, noe som uten tvil er riktig. Inntrykket er at inkludering av samisk historie fremdeles holdes på et minimalistisk nivå i skrivingen av norgeshistorien. Oppsummert blir det dermed rimelig å hevde at historiebøkens inkludering i tidsperioden er mangelfull, og man kan anta at grunnfagsstudentene i tidsperioden ikke var eksponert for store mengder samiske tema. Funnene i de faglige fremstillingene samsvarer til forventningene man hadde til den historieskriving bedrevet i tidsperioden, da akademiske historikere i stor grad ikke begynte å jobbe med samiske tema før etter ca. 1970.

Historikernes lærebøker fikk fra denne perioden en større målgruppe etter hvert som norske utdanningstradisjoner endret seg. Historiker Jan Eivind Myhre har argumentert for at universitetet utgjorde den norske embetsmannsstatens kjerne gjennom 1800-tallet.¹⁵⁴ I Norge var det tilfellet at universitetslærerne utgjorde en liten men sterk samfunnsgruppe, og spesielt professorene ble ansett for å være i øvre del av samfunnsjiktet.¹⁵⁵ Dette kan ha sammenheng med at utdanning i perioden ikke var tilgjengelig for massene, og det var i stor grad folk med familiære bånd som utgjorde samfunnseliten. I etterkrigsårene ser man ved Universitet i Oslo en sterk vekst i studenttallene, noe som må sees i sammenheng med at mange hadde fått avbrutt sine studier av den tyske okkupasjonen.¹⁵⁶ Som resultat ble universitetets hovedinteresse å strukturere undervisning å tilrettelegge for at studentene fikk gjennomført eksamen. Gjennom 1800-tallet hadde UiO vært Norges eneste universitet, med frem mot 1960 ble syv ulike høyskoler og Universitetet i Bergen opprettet.¹⁵⁷ Etter 1960 ble også flere universiteter etablert, og man får slike institusjoner i Tromsø og Trondheim.¹⁵⁸ Utdanningspolitikken sees som en form for nasjonsbygging, og tankene var at landsdelene

¹⁵⁴ Myhre, 2011, S. 84.

¹⁵⁵ Myhre, 2011, S. 86.

¹⁵⁶ Collet, 1999, S. 172-173.

¹⁵⁷ Myhre, 2011, S. 266.

¹⁵⁸ Myhre, 2011, S. 266-269; Fulsås, 1993, S. 79.

måtte utdanne sin egen befolkning for å kunne holde på dem, og dermed forhindre fraflytning.¹⁵⁹ Flere utdanningsinstitusjoner og et større antall studier, betydde at man totalt fikk et høyere søkertall til høyere utdanning. Høyere søkertall var tilfellet i både profesjonsutdanningene, deriblant allmennlærere, men også i humaniora.¹⁶⁰ Slik kan man anta at lærebøkene i historie fikk flere lesere. Dette gjør at deres måte å omtale ulike tema på i stor grad kan bidra til å spre forfatterens holdninger og tanker om tema til et større antall lesere.

¹⁵⁹ Fulsås, 1993, S. 99-100.

¹⁶⁰ Myhre, 2011, S. 276.

4.0 Lærebøker 1970-1982

Kapitlet tar for seg bøkene *Norge blir en stat 1130-1319*, *Norge under eneveldet: 1660-1720*, *Norsk historie 1870-1905*, og *Norsk historie 1905-1940*. Verkene vil ikke kunne gi fremstillinger som dekker hele den historiske tidsperioden fra steinalder og frem til etterkrigstidens Norge, da bøkene tar for seg kortere tidsperioder av den norske historien. Valget har likevel falt på bøkene siden de er ment for undervisning hos grunnfagsstudenter, og det skal være mulig å inkludere samiske tema i tidsperiodene alle bøkene omhandler. I tillegg til de nye bøkene videreføres også bruken av litteratur utgitt i den forrige perioden, og blant annet Holmsens historiebok ble i 1977 utgitt i et nytt opplag.¹⁶¹ Det andre analysekapitlet har blitt organisert for å undersøke litteratur produsert i tidsrommet mellom 1970 og 1982. Begrunnelsen for dette er som vi tidligere har sett at norske akademiske historikere først begynner å forske på samisk historie fra 1970-tallet av. Kapitlet tar for seg perioden frem til 1982, som er slutten på konflikten om utbygging av Alta-Kautokeino vassdraget, som bidro til økt søkelys på samenes rettigheter. Tidligere ble det vist hvordan Minde argumenterte for at konflikten symboliserte fornorskningens slutt, derfor er teorien at denne litteraturen kan ha et syn på samer som bærer preg av fornorskning og paternalistiske holdninger.¹⁶²

Som tidligere sett skjer det ved 1970 et skifte, og historiefaget blir mer opptatt av å synliggjøre folkegrupper som tidligere har vært undertrykte.¹⁶³ Fokuset på synliggjøring av folkegrupper kommer i grunnskolen til uttrykk gjennom Mønsterplanen fra 1974 (M74), som for første gang satte samisk kultur på læreplanen i skoleverket.¹⁶⁴ I den videregående skolen omtales samene fremdeles ikke i læreplanverket.¹⁶⁵ Dette resulterer i at det produseres flere nye læreverk der synliggjøring av samene var av interesse. Sjøvik hevder at endringene i M74 medførte inkludering av samer i de nye lærebøkene, men at fremstillingene var kompakte og marginale, og bar tydelig preg av temaet var noe forfatterne følte seg pliktig i å inkludere siden M74 benevnte samene.¹⁶⁶ Påstanden om pliktig inkludering forsterkes ytterligere når man vet at lærebøker for grunnutdanningen måtte godkjennes av et offentlig godkjenningsorgan før de var godkjent for bruk i skoleverket.¹⁶⁷ Derfor vil det være av

¹⁶¹ Holmsen, 1977.

¹⁶² Minde, 2005, S. 5.

¹⁶³ Ryymin og Nyssönen, 2013, S. 207-208.

¹⁶⁴ Sjøvik, 2019, S. 45.

¹⁶⁵ Riseth, 2020, S. 57-58.

¹⁶⁶ Sjøvik, 2019, S. 60-61.

¹⁶⁷ Folkenborg, 2008, S. 39; Riseth, 2020, S. 16-17.

interesse å se om innholdet i lærebøkene ment for universitet og høyskoler viser at forfatterne av disse verkene har opplevd den samme tvangen, eller om de har stått friere til å velge hvilke tema de ønsker å inkludere.

4.1 Norsk samepolitikk 1970-1982

Samekomiteens arbeid bidro til å utvikle samiske rettigheter, og den la føringer for at fylkesmannen i Finnmark i 1969 opprettet et utvalg som skulle undersøke hvorfor det var voksende sosiale problemer i kommuner dominert av samisk bosetning. Komiteens synspunkter ble innlemmet i forslaget til Landsdelsplanen for Nord-Norge, og i de følgende årene skjer det en stor bedring i leveforholdene i Indre Finnmark.¹⁶⁸ Siden 2/3 av Nord-Europas samer var bosatt i Nord-Norge, anså man at den norske stat hadde et ansvar for å sikre samene de samme rettigheter og muligheter som landets øvrige befolkning.¹⁶⁹

Endringene antyder en bevissthet blant politikere og den øvrige befolkningen om at man må bedre levekårene for samene. Stortingsmelding nr. 108 (1972/1973) fremlagt av regjeringen til Lars Korvald presiserer at samiske forhold skal prioriteres i Nord-Norge, og det skal tilrettelegges for organisasjoner som jobber for samiske rettigheter. I tillegg skal det aktivt jobbes for å sikre det samiske språks posisjon, blant annet ser man det som ønskelig at offentlige tjenestemenn og ansatte ved internatskoler skal kunne språket.¹⁷⁰

En av de største samepolitiske hendelsene gjennom 1900-tallet var konflikten omkring kraftutbygging i Alta-Kautokeinovassdraget. Konflikten strakte seg gjennom 1970- og inn i begynnelsen av 1980-tallet. De første utbyggingsplanene i tilknytning til vassdraget kom til syne for offentligheten allerede i 1968. Utbyggingsplanene baserte seg på at hele bygder måtte legges brakk og oversvømmes for å tilrettelegge for planlagte vannreservoarer. Planene ledet til lokal motstand, og spesielt innbyggerne i bygda Masi ønsket å reversere dem og de innledet store protestaksjoner. Til tross for politisk flertall for oversvømmingen på fylkesnivå lyktes protestaksjonene og Stortinget reverserte vedtaket og fredet bygda i 1973.

Innledningsvis anså man konflikten for å være en reaksjon på miljøvernbevegelsen som stadig ble sterkere i Norge gjennom 70-tallet. Folkeaksjonen mot utbygging (opprettet 1978) bygde i stor grad sin motstand på argumenter tilknyttet naturvern, laks, mangelfull saksbehandling og

¹⁶⁸ Aarseth, 2006, S. 84-86.

¹⁶⁹ Aarseth, 2006, S. 87-88.

¹⁷⁰ Aarseth, 2006, S. 99-101.

lokaldemokrati, i tillegg ble samiske rettigheter delvis innlemmet som argument. Argumentasjonen var mangelfull, og motstanderne fikk ikke stoppet utbyggingsplanene.¹⁷¹

Alta-konfliktens samepolitiske side ble synliggjort når Samisk aksjonsgruppe innledet markeringer mot utbyggingen ved Stortinget høsten 1979.¹⁷² Det store spørsmålet var «Hvordan kunne staten bare ta seg til rette med et stort naturinngrep midt i samisk område – uten å ta hensyn til andre interesser?». ¹⁷³ Gruppen sørget for å få publisitet rundt sine handlinger, slik at hele landet forsto hvilken situasjon samene sto ovenfor. Utenfor Stortinget innledet aksjonsgruppen sultestreik, med håp om at dette ville føre til skrinlegging av utbyggingsplanene. Aksjonen fikk delvis gjennomslag, og selv om regjeringen ikke stoppet planene lovde den å se nærmere på spørsmål tilknyttet samiske rettigheter. Samiske representanter innledet forhandlinger med regjeringen og fikk gjennomslag på flere arenaer. Regjeringen vedtok å undersøke samenes bruksrettigheter til land og vann i Finnmark, og hvordan man best mulig kunne opprette et eget samisk folkevalgt organ, som senere ble kjent som Sametinget. Med bakgrunn i de store protestaksjonene skulle utbyggingsplanene på nytt behandles av Stortinget våren 1980, resultatet ble ikke endret, og planene besto. Som konsekvens eskalerte konflikten, og motstanderne gikk fysisk inn for å hindre utbyggingsarbeidet, blant annet ved å lenke seg fast til omgivelsene og hindre maskinenes fremgang. Protestantenes inngrep kulminerte i norgeshistorien største politiaksjon, der 600 politibetjenter ble satt inn for å fysisk fjerne protestantene som hindret utbyggingens fremgang.¹⁷⁴ Man forstår derfor at tidsperioden har vært preget av uenighet mellom samer og den norske stat, noe som kan ha påvirket litteraturens fremstilling av samene.

4.2 Norge blir en stat 1130-1319

Boka *Norge blir en stat 1130-1319* er skrevet av Knut Helle og ble utgitt av Universitetsforlaget i 1974. Helle var i tidsrommet 1973-2000 professor i historie ved Universitetet i Bergen.¹⁷⁵ Han er mest kjent som middelalderhistoriker med hovedfokus på utviklingen av politiske institusjoner, spesielt utviklingen av kongedømme, og skriveingen av by-historie. I tillegg er han kjent for å ha skrevet mange artikler og samleverk om tidsperioden.¹⁷⁶ I forordet forklarer han hvordan hver utgivelse i bokserien ble gjennomgått av fagpersoner fra Universitetet i Oslo, Universitetet i Bergen og Norges Lærerhøgskole, for å

¹⁷¹ Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, S. 370-374; Hætta, 2021, S. 174.

¹⁷² Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, S. 375.

¹⁷³ Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, S. 375.

¹⁷⁴ Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, S. 376-379.

¹⁷⁵ Dahl, 2009.

¹⁷⁶ Helle, 1974.

sikre en faglig sammenheng mellom de ulike publikasjonene. For å unngå faglige feil har Andreas Holmsen og Jens Arup Seip fungert som konsulenter for arbeidet. Hensikten til publikasjonen var å formidle eksisterende forskningsresultater, samtidig som den skulle bidra til bevissthet omkring noen nye tema. Til tross for at Helle står frem som den eneste forfatteren av boka, forstår man at flere ulike historikere har hatt innvirkning på dens utforming. Det faglige innholdet har blitt vurdert og godkjent av et faglig fellesskap fra flere utdanningsinstitusjoner, mens konsulentene gjennom skriveprosessen også vil ha hatt påvirkning. Dermed kan man tenke at innholdet i boka ikke bare er resultat av det fagstoffet forfatteren selv opplever som viktigst å inkludere, men at flere historikere støtter det utvalget som har tatt sted.

Stofforganisering og stoffutvalg: I innholdsfortegnelsen kommer det frem at boka består av ni ulike kapitler. De ulike kapitlene har et bredt innhold, og totalt består de av 42 underkapitler. Etter å ha undersøkt tittelen på alle kapitler og underkapitler fremstår det ikke som sannsynlig at disse skal rette søkelys mot samiske tema. Inntrykket er at hovedmålet til boka er å redegjøre for politiske strider som tok sted i tidsperioden. Det er også mye fokus rettet mot krigføring og militær strukturering og ord som «strid» og «politikk» er gjengangere i de ulike titlene. Norsk historieskriving ble gjennom 1960 årene dominert av en interesse for å skrive historie med politisk fokus, og det er ikke utenkelig at hovedtrekkene fra førsteutgivelsen henger igjen også i denne utgivelsen som kom 14 år senere.¹⁷⁷ Det eksisterer lite interesse for å studere ulike samfunnsgrupper og hvordan de levde, og inntrykket er at nordmenn fremstilles som en etnisk homogen gruppe. Tidligere har det blitt skissert at litteraturen fra 1970 skal ha et større ønske om å formidle kunnskap om etnisk mangfold, og dermed blir inntrykket at boka henger noe etter de allmenne interessene i perioden, noe som kan ha sammenheng med at den ble førstegangspublisert i 1964.¹⁷⁸ Stikkordslisten viser at boka benytter benevnelsen finner i sin omtale av samene.

Fremstilling og forskningsrelevans: Boka skriver om samene i en fotnote, dermed tar inkluderingen form av å være tilleggsinformasjon til det Helle skriver om et annet tema. Innholdet i fotnoten viser at samene omtales i forbindelse med redegjørelsen av hva som utgjorde inntekstgrunnlaget for den nyetablerte kongemakten. Rett før inkluderingen av

¹⁷⁷ Myhre, 1995, S. 222-224.

¹⁷⁸ Kjeldstadli, 1999, S. 70.

samene fokuseres det på leidangsskatt og vissøyre, og hvordan disse ofte ble betalt i form av naturalier.

Fra gammelt krevde nordnorske høvdinger skatt av finnene i skinn, dunvarer og andre fangstprodukter. Alt de eldste rikskongene var sterkt interessert i finnferden, som også omfattet vanlig handel med finnene. Fra omkring midten av 1000-tallet ser det også ut til at finnferden var et noenlunde effektivt kongelig monopol, som ble tillagt atskillig betydning.¹⁷⁹

Det forklares hvordan det lenge har eksistert en kjennskap til denne befolkningen, og at skattelegging av dem bidro til en konsolidering av makt hos lokale stormenn i perioden før man hadde en etablert kongemakt i Norge. Slik ser man tydelige paralleller i den innholdsmessige inkluderingen av samene i denne boka og boka til Holmsen fra det forrige analysekapitlet. Bøkene omhandler samme tidsperiode og vektlegger hvordan samene representerte en økonomisk opportuniste for kongemakt og lokale stormenn.

Etnograf Gutorm Gjessing var i samtiden en viktig foregangsperson for forskning på samiske tema, og hans arbeid har hatt innvirkning på historiske arbeider. Gjessing hevdet at finneskatten kan benyttes for å forklare økonomisk oppgangsperioder blant lokale stormenn i nord. I tillegg kommenterte han hvordan skatteleggingen bryter med den moderne tankeprosessen omkring skatt, da samene ikke fikk noen form motytinger til tross for sine økonomiske bidrag.¹⁸⁰ I denne perioden begynte også andre historikere og interessere seg i forskning på finnskatt og samhandling mellom nordmenn og samer. Historiker Einhart Lorenz har også undersøkt hvordan samene var ofre for skattlegging, og han har poengtert at samene ikke bare ble skattlagt av nordmenn, men fra 1100-tallet begynte også kvener og karelere og kreve skatter fra dem.¹⁸¹ Ved å fremheve hvordan andre nasjoner og folkegrupper bedrev skattlegging av samene bidro Lorenz til å gi leserne et mer helhetlig syn på hvordan kontakt med andre folkegrupper påvirket samene. Ved å bare støtte seg på forklaringen Helle tilbyr, skapes et inntrykk av at det bare var nordmenn som utnyttet samene økonomisk. Lorenz forklarer også hvordan skatteleggingen rammet samene hardt og de fryktet de mektige skatteherrene, ofte hadde finneferdene for å kreve inn skatt karakter som en ren flyndreferd det ikke var mulig å motsette seg.¹⁸² Ved å sammenligne Helle sin omtale av skattlegging med de Gjessing og Lorenz representerer, ser man at de to sistnevnte tilbyr et mer helhetlig syn på skattlegging av samene. Oppsummert kan det sies at Helle sin fremstilling vektlegger å se

¹⁷⁹ Helle, 1974, S. 198.

¹⁸⁰ Gjessing, 1973, S. 53.

¹⁸¹ Lorenz, 1981, S. 25.

¹⁸² Lorenz, 1981, S. 25.

skattlegging fra den norske majoritetens ståsted, da han forklarer hvordan norske grupper beskattet samene. Han forklarer ikke hvordan samene, til tross for at de er nordmenn og skal ha en naturlig plass i et slikt samleverk, blir utsatt for skattlegging fra andre folkegrupper. Opplevelsen blir dermed at omtalen får et utenfra og ned perspektiv på skatteprosessene.

Språklig ser man at Helle omtaler samene ved å benytte begrepet finner. Finner er et eldre begrep brukt om samene av ikke-samer, men som har blitt utfaset og ikke lengre er i bruk. Begrepet finner ble rundt år 1900 diskutert av de nye samebevegelsene som oppstod i tidsperioden, og de ønsket at storsamfunnet heller skulle benytte samenes eget begrep om seg selv. Utfasingen av begrepet har møtt motstand, men det er en prosess som gradvis har tatt sted, til tross for motstand fra ulike miljø som ønsket å bevare det paternalistiske forholdet mellom den norske majoriteten og samene. Fra ca. 1930-tallet begynte offentlige instanser å utfase bruken, og benevnelsen same blir mer utbredt. I moderne tid anser man begrepet finn for å være et skjellsord, og det assosieres med negative fremstillinger av samene, og benyttelsen av det bør være ikke-eksisterende.¹⁸³ Det faktum at Helles bok fra 1974 fremdeles velger å benytte begrepet finn kan gjenspeile at det i enkelte kretser tok lengre tid å tilpasse seg den begrepsmessige endringen, da man hadde forventet at det i boka skulle være begrepet same som ble benyttet. I samme periode som denne utgaven ble publisert argumenterte Gjessing for at begrepet finner ikke burde benyttes i omtale av samene, han hevdet at det er misvisende, og at det heller burde benyttes for å omtale finlenderne som innvandret til Norge.¹⁸⁴

Vurdering: Dette er det eneste innholdet av samisk tematikk som er å oppdrive i boka, og for leseren vil ikke tekstutdraget oppleves som informativt. Tendensen for boka er de samme som man så i forrige kapittel, samene omtales bare for å kunne forklare hendelser som har vært viktige for den etablerte statsmakten, og forfatterens hensikt er ikke at den ønsker å spre kunnskap og bevissthet om samenes historie. Det kan hevdes at Helles syn på hvordan norsk middelalderforskning bør struktureres uttrykkes i boka, og han har hevdet at det var viktigere å rydde opp i eksisterende forskningsinteresser og etablere en sannhet blant disse, fremfor å skulle inkludere flere nye problemstillinger i forskningsfeltet.¹⁸⁵ Slik forstår man hvorfor Helle i stor grad velger å utelate samiske tema fra sin historieskriving. Når han foretar valget går han imot de gjeldende forskningsinteressene i samtiden, da samtidens forskning i stor grad

¹⁸³ Berg-Nordlie, 2021.

¹⁸⁴ Gjessing, 1973, S. 74.

¹⁸⁵ Dahl, 1990, S. 295.

var opptatt av å fremheve tidligere undertrykte folkegrupper, deriblant samene.¹⁸⁶ Det er noe overraskende at boka ikke omtaler samiske tema på noe vis, da det i tidsperioden frem mot dens utgivelse ble større fokus på samefolkets rettigheter.

4.3 Norge under eneveldet: 1660-1720

Historieboka *Norge under eneveldet: 1660-1720* er skrevet av Knut Mykland, Anders Bjarne Fossen, John Herstad og Bjørn Utne og ble i 1973 utgitt av Universitetsforlaget. Boka er et resultat av arbeid Mykland har gjennomført i samarbeid med andre historikere og studenter, og et mindretall av kapitlene er resultat av arbeidet en person har gjennomført alene. Mykland var historiker, og i tidsperioden 1957-1987 var han ansatt som professor i historie ved Universitetet i Bergen.¹⁸⁷ Fossens arbeid som historiker har også noe forankring til Bergen. Han har blant annet skrevet flere historiske verk som har forankring til Bergen by, og har blant annet vært bidragsyter i skrivingen av *Bergen bys historie*, noe som vil ha gitt han tilknytning til byens historiske miljø.¹⁸⁸ Herstad var ved bokens utgivelse førsteamanuensis i historie ved Universitetet i Bergen.¹⁸⁹ Til historiebok å være fremstår den som overraskende kort, da den består av 169 sider, til gjengjeld så består disse sidene bare av ren fagtekst, og det finnes ikke illustrasjoner eller register i boka.

Stofforganisering og stoffutvalg: Boka består av tre ulike deler, som til sammen utgjør 29 ulike kapitler med ulikt innhold. Progresjonen i presentasjonen av fagstoff er i noen grad kronologisk strukturert, men boka bærer i større grad preg av å dele opp fagstoff etter tema fremfor tidsperioder. Denne oppdelingen kan være resultat av at boka omhandler en relativt kort tidsperiode, da den konsentrerer seg om bare 60 år. Innholdet er variert, og boka inneholder politisk historie i form av statsforvaltning og kongemakt, og den forklarer hvordan leveforholdene til ulike samfunnsgrupper endret karakter i tidsperioden. Dermed beviser også denne boka at sosialhistorie og politisk orientert historie kan opptre i fellesskap.¹⁹⁰ Interessen for å undersøke leveforholdene hos ulike samfunnsgrupper inkluderer ikke samene. Forfatterne undersøker i større grad leveforhold hos bønder, fattigfolk, embetsmenn og bybefolkning, uten å skape et etnisk skille mellom de ulike grupperingene.¹⁹¹

¹⁸⁶ Ryymin & Nyssönen, 2013, S. 210.

¹⁸⁷ Mardal, 2019.

¹⁸⁸ Fossen, 1979.

¹⁸⁹ Mykland, 2009.

¹⁹⁰ Myhre, 1995, S. 224-225.

¹⁹¹ Mykland et al., 1975.

Vurdering: Undersøkelsene har vist at heller ikke denne boka inneholder noe samisk fagstoff. Bokas utelatelse av temaet kan sees i sammenheng med forfatternes forskningsinteresser. Som sett innledningsvis i analysen er forfatterne sentrert rundt det historiske miljøet i Bergen, mens det i dette kapitlets oppsummering forklares hvordan andre miljøet i større grad interesserer seg for skrivingen av samisk historie. Boka ble også utgitt helt i begynnelsen av tidsperioden der historikerne begynte å interessere seg for skrivingen av samisk historie, og det er ikke utenkelig at samene hadde vært inkludert om den hadde vært utgitt noen år senere.

4.4 Norsk historie 1870-1905

Norsk historie 1870-1905 er skrevet av Jostein Nerbøvik og utgitt av Det Norske Samlaget i 1976. Boka består av 210 sider, i tillegg kommer stikkordsregister og innholdsfortegnelse. Boka er skrevet for å fungere som et innføringsverk om den aktuelle tidsperioden, og den er ment for undervisning av studenter ved universiteter og høyskoler. Boka omtaler Nerbøvik som høyskolelektor. Innledningsvis presiserer Nerbøvik at hans historiske ståsted er påvirket av det miljøet han møtte som grunnfagsstudent ved universitetet i Oslo på slutten av 1960-tallet.¹⁹²

Stofforganisering og stoffutvalg: Boka er strukturert i 9 deler som tar for seg ulike aspekter av historien i den aktuelle tidsperioden. Måten å strukturere fagstoffet på gjør det enkelt for leseren å manøvrere i boka. De to første delene er opptatt av hvordan hverdagslivet til befolkningen var, mens de kommende delene blir mer politisk orienterte. Oppbygningen gjør at man tydelig ser at hovedfokuset ligger på den politiske historien og hendelser som har tilknytning til styresett og ideologier. Etter å ha gjennomgått boka viser det seg at den ikke inkluderer noen samiske tema, og i all hovedsak prioriteres majoritetsgruppens historie. Nerbøvik argumenterer for at det tematiske utvalget forfattere gjør for sitt arbeid har sammenheng med deres forskningsinteresser, samtiden den skriver i, og selvsagt perioden den skriver om.¹⁹³ Siden det skjer store politiske omveltninger i Norge i tidsrommet 1870-1905 og partipolitikk og massedemokrati blir kjennetegn på det politiske systemet man har i landet, hevder Nerbøvik at disse forandringene er naturlige fokusområder for hans bok. Man kan dermed se boka i sammenheng med nye forskningsinteresser fra tidsperioden, der historiske

¹⁹² Nerbøvik, 1976, S. 7.

¹⁹³ Nerbøvik, 1976, S. 6.

verk inkluderer både politiske og sosialhistoriske perspektiver, og tendensen er at boka er mer orientert mot den politiske delen av historien.¹⁹⁴

Fremstilling og forskningsrelevans: Med bakgrunn i hva Nerbøvik anser som viktige utviklingstrekk i samtiden, forklarer han innledningsvis sitt interesseområde.

«Med dette for augo er det ikkje underleg at eg har valt «storsamfunnet Noreg» som hovudemne i denne framstillinga. Og er dette hovudsaka, må vi m.a. gå til dei institusjonane som på ulike måtar og etter ulike reglar representerte dette samfunnet».¹⁹⁵

Forklaringen påvirker forventningene leseren har til historieboka. Nerbøviks tydelige forklaring av hvilke tema han prioriterer resulterer i at leseren forventer å møte store mengder litteratur om majoritetssamfunnet, mens man ikke forventer å se faglige fremstillinger som fremhever minoritetsgrupper. Undersøkelsene viser dermed at heller ikke denne boka inneholder noen samiske tema, til tross for at den er utgitt i en periode der det er forventet at temaet er inkludert.

Vurdering: Det er rimelig å anta at tekstutdraget gjenspeiler en bevissthet omkring minoritetsgruppene bosatt i landet, og at det er et bevist valg å utelate dem fra verket. Det er Nerbøviks begrepsbruk som danner grunnlaget for slike tanker, da han forklarer at det er «storsamfunnet» som utgjør hans primære interesseområde. For at benyttelsen av begrepet storsamfunn skal gi mening, må det også eksistere en eller flere folkegrupper som står utenfor majoritetssamfunnet, og det er rimelig å anta at Nerbøvik kategoriserer samene i denne kategorien. Slik kan det tolkes som at han bevist velger å utelate dem fra boka.

4.5 Norsk historie 1905-1940

Historieboka *Norsk historie 1905-1940* er skrevet av Berge Furre, og utgitt av Det Norske Samlaget i 1971. Boka er utgitt med tanke på nye studenter i historie ved universiteter og høyskoler, samtidig som den er ment for å være av interesse for andre historieinteresserte. I norsk samfunnsliv var Furre en kjent figur. Han har blant annet vært teolog, i tillegg til en anerkjent politiker på den norske venstresiden, og var i flere år partileder for Sosialistisk Venstreparti.¹⁹⁶ Til tross for en variert bakgrunn, er det hans virke som historiker som er av interesse i denne sammenheng. Boka forklarer at Furre er forskningsstipendiat i historie ved Universitetet i Oslo ved dens utgivelse. I 1971 begynte han som universitetslektor ved

¹⁹⁴ Myhre, 1995, S. 225.

¹⁹⁵ Nerbøvik, 1976, S. 6.

¹⁹⁶ Forr, 2016.

universitetet i Tromsø, der ble han professor i tidsrommet 1985-1986.¹⁹⁷ Boka består av 342 sider, der 296 utgjør tekstmaterialet, de resterende er tabeller og stikkordsregister. I tillegg så inneholder boka flere illustrasjoner og tegninger som er orientert mot temaet, men det er ikke inkludert noen fotografier.

Stofforganisering og stoffutvalg: Boka er organisert i fem hoveddeler som består av et ulikt antall kapitler. De ulike delene er kronologisk organisert, og behandler ulike tidsperioder mellom 1905 og 1940, men man ser tydelig at de fleste delene fokuserer mye på tema som har politisk orientering. Furre's begrunnelse er at det har foregått lite forskning i tidsperioden, og det som har blitt gjort er orientert mot Storting, regjering og politiske partier, mens det eksisterer lite som undersøker økonomi og sosialt liv. Med bakgrunn i utviklingen hevder Furre at skrivingen av moderne norsk historie i all hovedsak har blitt til forskning på politisk historie. Dette fordi forskerne har tilgang på store mengder kilder om politiske hendelser, mens det ikke eksisterer like mye kildemateriell om andre tema. Kildeproblematikken gjør at historieforskningen om andre instanser og hendelser i større grad vil være preget av usikkerhet, mens man med hjelp av flere kilder kan sikre mer korrekte fremstillinger av politiske tema.¹⁹⁸ Likevel hevder Furre at «Samanhengen mellom økonomisk og sosial historie og den politiske utviklinga er eit sentralt emne i boka – kanskje det sentrale emnet», og han mener at den ikke utelukkende bare ser på politiske tema.¹⁹⁹ Dette blir bevist, blant annet ved at han ser på hvordan arbeiderbevegelsen bidro til å prege tidsperioden. Orienteringen mot å forklare sammenhenger mellom økonomi og politikk, og hvordan disse faktorene har påvirket samfunnet, har sammenheng med at sosialhistorie på nytt blir en dominerende forskningsinteresse fra og med 1970. Den nye forskningsinteressen skulle bidra til flere sosialhistoriske elementer i historieskrivingen, uten at det stengte døren til den tradisjonelle politiske historien.²⁰⁰

Fremstilling og forskningsrelevans: I innledningen kommer Furre med en kommentar over ett avsnitt direkte rettet mot samenes inkludering i hans verk. I avsnittet forklarer han hvordan at en stor andel av samene har bosted i Norge.

Ein stor del av samefolket lever innanfor dei norske grensene. Deira lagnad er ein del av den norske historia, men dei er sjølvstogt også eit folk med si eiga soge – ikkje berre kulturelt, men og økonomisk,

¹⁹⁷ Forr, 2016.

¹⁹⁸ Furre, 1971, S. 7.

¹⁹⁹ Furre, 1971, S. 9.

²⁰⁰ Myhre, 1995, S. 224-225.

sosialt og politisk. Tilhøvet mellom samefolket og det norske «storsamfunnet» burde vera eit viktig emne i ei framstilling av norsk historie.²⁰¹

Utdraget viser at Furre er bevisst over samenes posisjon i Norge. Han belyser det faktum at de bør inkluderes i norsk historie og at forholdet mellom majoriteten og samene bør være subjekt for forskningsarbeid. Til tross for dette så velger han å ikke utføre arbeidet selv.

Men i alle oversynsverk til no er det knapt nemt. Denne boka er diverre ikkje noko unntak. Emnet er ikkje mitt speciale, og andre norske historikarar har ikke gjort stort med det, så her er mest ingen ting å byggja på.²⁰²

Man ser altså at Furre velger å utelate temaet fra sitt historiske verk, til tross for at han selv i samme avsnitt understreker viktigheten av å inkludere temaet i norsk historieskriving.

Vurdering: Ved å skrive en norgeshistorie som i stor grad bare omhandler politiske aspekter av historien, går Furre imot det Ryymin og Nyssönen omtaler som nye forskningsinteresser fra og med 1970 tallet av, der tidligere undertrykte folkegrupper i større grad skal gjøres til en forskningsinteresse.²⁰³ Til tross for det store majoritetsfokuset, ser man at Furre i stor grad velger å vie mye plass til omtale av arbeiderklassen, som i tidsperioden vokser frem til å bli en mektig samfunnsklasse i Norge. Ser man tidsperioden boka omhandler fra et samisk ståsted, så foregår det blant annet omfattende endringer innen norsk samepolitikk og i en politisk orientert lærebok kunne disse vært inkludert. I 1917 hadde samene sitt første landsmøte, noen samer støtter og blir medlemmer i det opposisjonelle Arbeiderpartiet som i perioden vokser frem til å bli et fremtredende politisk parti, og samene får egne organisasjoner som kjemper for deres politiske rettigheter, men ikke noe av dette omtales.²⁰⁴ Politisk orienterte samer anså Arbeiderpartiet for å være den arenaen hvor de vil få størst gjennomslag for sine politiske saker, og det ble utviklet egne samepolitiske lister for å supplere de sosialistiske kampsakene.²⁰⁵ Med forståelse for hvordan det har eksistert bånd mellom arbeiderbevegelsen og samer hadde det vært naturlig om Furre hadde inkludert samene i sine fremstillinger.

Når man skal skrive et oversiktsverk vil det være nødvendig å gjennomføre en seleksjonsprosess omkring hvilke elementer man velger å inkludere i skrivingen, da det vil være tilnærmet umulig å inkludere alt som har faglig relevans. Furre forklarer innledningsvis

²⁰¹ Furre, 1971, S. 10.

²⁰² Furre, 1971, S. 10.

²⁰³ Ryymin & Nyssönen, 2013, S. 210.

²⁰⁴ Andresen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 219-221; 237; Minde, 1980, S. 89-90.

²⁰⁵ Minde, 1980, S. 90-91.

hvorfor han har valgt å utelate den samiske folkegruppen fra boka og man kan argumentere for at valget bidrar til å svekke verkets troverdighet. For at forskning skal fremstå som objektiv, er det viktig med relativ fullstendighet omkring teorier og handlinger som innlemmes, slik forstår leserne kompleksiteten rundt handlingene. Når Furre's hovedfokus primært ligger på arbeiderbevegelsen og dens fremvekst, og han velger å utelate samene, opplever man en tydelig skjevhet i fremstillingen av tidsperioden.²⁰⁶ Når man skriver historien til en tidsepoke, har forskeren ansvar for at alle relevante momenter er inkludert. I hvilken grad forskeren vektlegger de ulike momentene er avhengig av hvilke tendenser som preger dens forskning.²⁰⁷ Med kjennskap til disse prinsippene kan den fullstendige utelatelsen av samer for leseren tolkes som at de ikke har hatt noen innflytelse på hvordan den norske historien utviklet seg i tidsperioden 1905-1940.

4.6 Hovedtrekk fra tidsperioden

I kapitlet har fire ulike historiebøker som omhandler ulike tidsperioder blitt analysert for å se hvordan de inkluderer samiske tema. Man ser at Helle omtaler samene, selv om han ikke skriver mye om dem er det tydelig at det eksisterer en bevissthet om deres eksistens. Bøkene skrevet av henholdsvis Mykland et.al og Nerbøvik har ikke noen henvisninger til samiske tema. Boka til Furre omtaler samene i forordet, der poengterer han at de er en viktig del av norgeshistorien, men at han velger å utelate dem fra boka. Sammenligner man bøkene fra denne tidsperioden med bøkene fra den forrige, er resultatet at de eldste bøkene inneholder flere referanser til samene enn bøkene som har blitt analysert i dette kapitlet. I bøkene som ble produsert i tidsperioden 1945-1969 inneholdt alle en eller annen form for referanse til samene, mens det i bøkene produsert mellom 1970-1982 i realiteten ikke er noen som omtaler samene i sin fagtekst. Den eneste boka som i noen grad kan sies å gjøre det er Helles bok, men også i den er tendensen at samene bare inkluderes når det er til fordel for å forklare historien til andre folkegrupper, og inntrykket er ikke at forfatteren ønsker å formidle fagkunnskap om dem. Dermed ser man at Helles inkludering har likhetstrekk med den hos lærebøkene analysert i forrige kapittel, der trenden var at omtale av samene fungerte som verktøy for å formidle hendelser av relevans for majoritetssamfunnet. Som sett i tidligere perioder tar flere samerettslige hendelser sted i perioden etter andre verdenskrig, og samenes posisjon i samfunnet styrkes. Dette gjør at historikernes manglende velvilje til å omtale samisk historie er noe overraskende.

²⁰⁶ Dahl, 1967, S. 126.

²⁰⁷ Dahl, 1967, S. 126-127.

Tidligere har det blitt kommentert hvordan samisk og kvensk historie blir interesseområde for akademiske historikere fra og med 1970-tallet.²⁰⁸ Innledningsvis i kapitlet fikk vi også forståelse for hvordan lærebøker ment for grunnskolen i større grad begynte å omtale samene etter at Mønsterplanen av 1974 sørget for at samiske tema skulle bli interesseområde i skolen. Når bøkene beregnet for undervisning i universitets og høyskolesektoren ikke har den samme inkluderingen av samisk fagstoff, tyder dette på at de ikke har hatt de samme styringsdokumentene å innfinne seg etter, og dermed har det vært enklere for dem å utelate temaet. Likevel, er det rimelig å anta at flere av forfatterne er innforstått med at emnet helst skulle vært inkludert i deres lærebøker, da både innledningene hos henholdsvis Furre og Nerbøvik kan tolkes som forsøk på å forklare og rettferdiggjøre hvorfor de velger å utelate samiske perspektiver på historieskrivingen de bedriver. Det er sannsynlig at stillheten omkring samisk historie kan sies å ha sammenheng med den betente situasjonen mellom samer og statsapparat som konsekvens av Alta-Kautokeino utbyggingen. Eventuell forskning som hadde blitt publisert i denne tidsperioden, kunne blitt tolket som forsøk på å enten rettferdiggjøre eller svekke samefolkets krav om rettigheter tilknyttet ulike land- og vannressurser. Resultatet for denne perioden blir dermed at forfatterne ikke har inkludert samiske tema i sine oversiktsverk. Utelatelsen kan ses som en forlengelse av fornorskningslinjen som tidligere har blitt ført, da man gjennom stillhet ikke bidrar til å styrke samenes posisjon.

Historiker Henry Minde har forklart hvordan det før historikerne var andre samfunnsvitere som produserte storparten av samisk forskning, og deres innsats i forskningen har innvirkning på det arbeidet historikere i etterkrigstiden har gjennomført om gruppen.²⁰⁹ Ved begynnelsen av 1970-tallet eksisterte det i fagmiljøene en kollektiv enighet om at det nye Universitetet i Tromsø skulle være hovedsete for den videre tverrfaglige forskning om de samiske samfunnsgruppene.²¹⁰ Fra midten av 1970-tallet ser man at UiT får egne samiske emner i historieutdanningen, og det er naturlig å tro at dette resulterer i en økt mengde historikere som har kunnskap om samiske tema.²¹¹ Benytter man publiserte doktoravhandlinger som utgangspunkt for å begrunne de fire store universitetenes forskningsinteresse (UiO, UiB, NTNU & UiT) ser man at det bare er i Tromsø at minoritetshistorie kan sies å være en stor forskningsinteresse. Hele 37% av doktoravhandlingene ved UiT fra tidsperioden 1969-2015

²⁰⁸ Ryymin & Nyssönen, 2013, S. 207; Ryymin et al., 2019, S: 143.

²⁰⁹ Minde, 1994, S. 4.

²¹⁰ Minde, 1994, S. 9.

²¹¹ Minde, 1994, S. 17.

omhandler minoritetsgrupper som samer og kvener.²¹² Med bakgrunn i universitetenes ulike interesseområder forstår man at er det verdifullt å kommentere bakgrunnen til lærebokforfatterne. Som sett innledningsvis i hvert delkapittel, er det universitetene i Oslo og Bergen som utgjør den faglige bakgrunnen for de fleste forfatterne. Med kjennskap til arbeidsdelingen blant universitetene er det enklere å forstå hvordan disse forfatterne kan ha valgt å utelate temaet, og forklaringen kan være så enkel som at forfatterne ikke anså belysning av disse temaene som sitt ansvarsområde. Uavhengig av dette, forstår man at opprettelsen av UiT representerte en begynnelse på fremheving av samiske tema i akademia.

Med bakgrunn i disse forklaringene kan man forvente at mengden historiefaglige fremstillinger av samene skal stige betraktelig fra 1970-tallet. Når man i ettertid analyserer litteraturen er det viktig å huske hvordan forskningsinteressene bruker noe tid på å endres, og det er logisk å anta at det vil ta noen år fra forskningsinteressene skifter retning og til man ser tydelige spor i litteraturen som fagmiljøene produserer. Derfor er det naturlig å tro at det kommende analysekapitlet vil inneholde mer samisk innhold.

²¹² Ryymin et al., 2019, S. 146.

5.0 Lærebøker 1983-1999

Denne oppgavedelen vil analysere bøkene *Grunntrekk i norsk historie, Norsk historie 1800-1870* og *Norsk historie 1: 750-1537*. Bøkene som analyseres i dette kapitlet er skrevet i tidsperioden 1983-1999, noe som har sammenheng med at den andre fasen innenfor samisk historieskriving oppsto gjennom 1980-tallet. Som tidligere sett ble historikerne i perioden interessert i å bidra til etnisk frigjøring hos samene, og man skulle bevise for verden hvilken urett de hadde opplevd. Fokuset gjenspeiler en holdningsendring ovenfor det samiske folk, noe som kan ha sammenheng med det store fokuset deres rettigheter fikk som resultat av Alta-konflikten som avsluttes i 1982. Analysekapitlet strekker seg frem til år 1999, da det fra omtrent 2000 oppstår en ny forskningsinteresse, og den samiske historieskrivingen skifter karakter og går over til den nye agenstradisjonen.²¹³ Analysekapitlet inneholder tre lærebøker, mens de andre analyserer fire hver. Dette har sammenheng med at lærebøker utgitt i tidligere perioder fremdeles var mye brukt gjennom både 1980- og 1990-tallet og tilkomsten av nye bøker var begrenset.

Som resultat av det samiske aktivistarbeidet, hadde det nye læreplanverket fra 1987 (Mønsterplanen 1987) større fokus på samiske rettigheter enn det tidligere læreplanverk.²¹⁴ Mønsterplanen 1987 ønsket å synliggjøre landets etniske mangfold, og det er den første læreplanen som eksplisitt poengterer at kvener og finsktalende folkegrupper skulle synliggjøres i undervisningen skolene bedrev, i tillegg til samene.²¹⁵ I 1985 utgis det en ny læreplan for videregående skole, denne omtaler eksplisitt samene og dermed blir de også tema for undervisningen som tar sted ved videregående skoler.²¹⁶ Tendensen i grunnskolens lærebøker utgitt i tidsrommet 1987-1996 var at de kritiserte tidligere publikasjoner som hadde dannet et feilaktig bilde av samene, i tillegg så var det ikke uvanlig at litteraturen begynte å rette kritikk mot behandlingen samene hadde vært ofre for.²¹⁷ I de foregående kapitlene har vi sett sterk korrelasjon mellom hvordan lærebøker ment for grunnutdanningen omtalte samer, og hvordan lærebøkene ment for universitet og høyskoler gjorde det. Funnene gjør at man forventer at tendensen fortsetter, og at litteraturen i denne tidsperioden skal inneholde en større andel samisk historie, og at den skal være orientert mot synliggjøring av den uretten samer har vært ofre for.

²¹³ Ryymin & Nyssönen, 2013, S. 213-215.

²¹⁴ Sjøvik, 2019, S. 64.

²¹⁵ Sjøvik, 2019, S. 65-67.

²¹⁶ Riseth, 2020, S. 49-50.

²¹⁷ Sjøvik, 2019, S. 68.

5.1 Norsk samepolitikk 1983-1999

I nyere tid har den samiske folkegruppen fått politiske gjennomslag av betydning for deres kultur og etnisitet. I kjølvannet av Alta-Kautokeino konflikten fremla flere utvalg utredninger for å bedre samenes levetilstand i Norge. I 1980 ble Samekulturutvalget opprettet. Utvalgets oppgave var å fremme samisk kultur og styrke bruken av samiske språk. Utvalget foreslo blant annet å likestille norsk og samisk språk, noe som ble realisert i 1992.²¹⁸

Samerettsutvalget ville etablere et eget samisk folkevalgt organ, et samisk valgmanntall, i tillegg til å inkludere samiske rettigheter i en egen grunnlovsparagraf. I 1988 fikk man gjennomslag for grunnlovsparagrafen, og nå måtte staten sikre at det samiske folket kunne utvikle sitt språk, sin kultur og sitt eget samfunnsliv.²¹⁹

Man ser at det i perioden kom grunnleggende lovverk for å sikre samenes rettigheter, og i 1987 ble Sameloven vedtatt, denne loven fungerte som bakteppe for opprettelsen av Sametinget som et eget folkevalgt organ hos samene.²²⁰ I 1989 ble det første Sametinget opprettet som en direkte konsekvens av det rettslige fokuset omkring den samiske folkegruppen. Torvald Falch og Per Selle hevder at den norske staten håndterte tre samtidige utfordringer i det norske samfunnet ved å opprette Sametinget. Den første av utfordringene var at opprettelsen betydde at man anerkjente samene som et eget etnisk folkeslag. Den andre utfordringen man løste var at staten nå beviste at den aktivt ønsket å motvirke den tidligere førte fornorskningspolitikken, og Sametinget skulle bidra til å sikre likeverd mellom samene og den øvrige befolkningen. Den tredje årsaken for Sametingets opprettelse var å etablere en etnopolitisk mobilisering i det norske styringssystemet, da man etter Alta-Kautokeino konflikten ikke lenger hadde oversikt over samepolitikken og dens mobilisering. I både Sverige og Finland har det blitt opprettet Sameting, men deres virksomhet er ikke i nærheten av å være så betydningsfull som det norske Sametingets. Sametinget i Norge har en rekke arbeidsoppgaver innenfor språk, kultur og næring, og det er et offentlig forvaltningsorgan samtidig som det er et selvstendig folkevalgt organ.²²¹

Det har også foregått politiske prosesser av betydning for samene på internasjonalt plan, og den internasjonale arbeidsorganisasjonen (International Labour Office) har vært en viktig bidragsyter for å bedre deres levekår.²²² Noe av det første Sametinget måtte ta stilling til var

²¹⁸ Andresen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 377 & 386.

²¹⁹ Andresen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 386-387.

²²⁰ Pedersen & Høgmo, 2012, S. 17.

²²¹ Falch og Selle, 2018, S. 45-46.

²²² Hætta, 2002, S. 189.

hvordan det skulle stille seg til organisasjonens «konvensjon nr. 169 (ILO-169) om urfolk og stammefolk i selvstendige stater.»²²³ Hensikten til konvensjonen er å forklare hvordan forholdet mellom urfolk og stat bør være. Sentralt i konvensjonen er prinsipielle tanker omkring urfolks rett til å påvirke egen kultur, til å benytte sitt språk og til å kunne etablere egne organisasjoner. Blant Sameting og Storting var det enighet om at konvensjonen burde ratifiseres, og Norge ble det første landet som gjorde dette i 1990.²²⁴ Ratifiseringen av konvensjonen ledet til at samene i Norge ble anerkjent som et urfolk.²²⁵ Dette symboliserer en økt bevissthet omkring hvordan forholdet mellom stat og urfolk burde struktureres, for å få et samfunn der både minoritet og majoritet kan utfolde seg og oppleve kulturell vekst.

5.2 Norsk historie 1: 750-1537

Boka *Norsk historie 1: 750-1537* ble utgitt i 1999 av forlaget Tano Aschehoug, og den har senere blitt utgitt i flere nye opplag som pr. dags dato fremdeles benyttes ved ulike utdanningsinstitusjoner. Det er historikerne Ole Georg Moseng, Erik Opsahl, Gunnar I. Pettersen og Erling Sandmo som har skrevet boka. Forfatterne hevdet at det i 1999 var behov for et nytt oversiktsverk over eldre norsk historie, da det i deres oppfatning var slik at det mest brukte oversiktsverket på daværende tidspunkt var skrevet i 1939.²²⁶ Man kan anta at forfatterne her viser til den tidligere omtalte *Norges historie fra de eldste tider til eneveldets innførelse i 1660* av Holmsen, da boka har vært mye brukt i lang tid. Boka består av 407 sider med fagtekst, på disse sidene finner man også noen illustrasjoner og spesielt bruken av kart for å illustrere fagstoffet er utbredt.

Stofforganisering og stoffutvalg: Boka er kronologisk organisert i tre hoveddeler, den første er *tidlig middelalder (750-1130)*, den andre *høymiddelalder (1130-1350)* og den tredje er *seinmiddelalder (1350-1537)*.²²⁷ Den første hoveddelen retter søkelys mot territoriell ekspansjon og rikssamling, den andre har hovedfokus på politisk organisering og samfunnsutvikling mens den tredje i all hovedsak ser på økonomisk og sosial utvikling, i tillegg til å undersøke politisk og institusjonell historie fra tidsperioden. Dermed ser man at boka har interesse for ulike deler av historien, og har ikke tendens til å utelukkende rette søkelys mot politiske elementer av fortiden, som enkelte bøker fra tidligere perioder. Gjennomføring av Angviks frekvensanalyse viser at saksregisteret inneholder flere

²²³ Andresen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 418.

²²⁴ Andresen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 418 – 419; Semb, 2015, S. 44.

²²⁵ Andresen, Evjen og Ryymin, 2021, S. 21.

²²⁶ Moseng et.al., 1999, S. 5.

²²⁷ Moseng et.al., 1999, S. 7-9.

henvisninger til tema med samisk relevans, og stikkordet *samer* benyttes på tolv ulike steder i boka.²²⁸

Fremstilling og forskningsrelevans: Undersøkelsen viser at boka inneholder flere referanser til samisk historie. I bokens del om tidlig middelalder omtales samene i forbindelse med prosessene rundt samlingen av Norge til ett rike. Forfatterne forklarer at *Ottars beretning* er det eldste kildematerialet man har som omtaler Norge, og blir derfor mye brukt for å forklare de politiske prosessene som tok sted. De forklarer også hvordan Ottar viser at det bodde *samer* lengre nord i landet enn der han selv hadde bosted.²²⁹

Hovedvekten av bokas innhold om samisk historie kommer i delen om høymiddelalderen, og samene omtales i delen der statsmaktens forhold til omverden er det primære interesseområdet. Nærmere bestemt omtales samene i forbindelse med omtale av statsmaktens forhold til folkegrupper bosatt på Nordkalotten. Dette er ikke tilfeldig, da deler av samene tradisjonelt har vært bosatt på Nordkalotten, i tillegg til andre områder.²³⁰ Historiker Odd Mathis Hætta har i ettertid kommet med kritikk mot bruken av begrepet Nordkalotten for å benevne det tradisjonelle bosetningsområdet blant samene, Hætta hevder begrepet er for omfattende og upresist, og ikke belyser de dynamiske aspektene ved den samiske bosetningen.²³¹ Det man vet er at det tradisjonelle samiske bosetningsområdet omtales som Sameland, og dreier seg i stor grad om det nordlige Fennoskandia, med en dynamisk grense mot sør. Rundt år 1000 gikk sørgrensen for samiske bosetninger langsmed Kjølen og helt til grenseområdene ved Trøndelag og Härjedalen. I tråd med økt kontakt mellom *samer* og majoritetsgruppene i Fennoskandia, har de samiske bosetningene i Finland og Sverige gradvis blitt presset nordover. I Norge har ikke denne prosessen vært like omfattende, og i moderne tid finner man fremdeles reindriftssamer i området langs Kjølen og helt sør til Trøndelag.²³² Dermed blir inntrykket at Moseng et.al. gir sine lesere noe misvisende forståelse av hva som utgjør tradisjonelt samisk leveområde. Effekten av å omtale samene under overskriften Nordkalotten, kan dermed bli at stereotypiske tanker om at *samer* kun har hatt tilhold i nord får støtte.

Til tross for innledningen til kapitlet kommer det senere frem at Moseng et.al er bevist på at det også har levd *samer* lengre sør i landet. De forklarer hvordan man med utgangspunkt i

²²⁸ Angvik, 1982, S. 375.

²²⁹ Moseng et.al., 1999, S. 51.

²³⁰ Hætta, 2002, S. 17.

²³¹ Hætta, 2002, S. 17-18.

²³² Hætta, 2002, S. 15-16.

Historia Norvegiæ kan hevde at det har levd samer i skogområdene sør for Dovrefjell, men at dette er omdiskutert blant historikere og mange hevder at de ikke levde så langt sør.²³³ Hansen har argumentert for at *Historia Norvegiæ* opprinnelig ble til som en kristelig propagandaskrift, og det er stor sannsynlighet for at kilden overdriver sine hedenske fremstillinger av samene.²³⁴ Man ser dermed at boka også forklarer at samene ikke har vært så isolerte i nordre deler av landet som enkelte vil tro.

Forfatterne belyser noe av problematikken omkring samisk middelalderforskning, da de forklarer at «vår kunnskap om samenes egen historie er begrenset».²³⁵ Kunnskapsnivået setter de i sammenheng med at kildegrunnet for å skrive om samene i middelalderen er tynt, og at man i stor grad er avhengig av å benytte det arbeidet arkeologer og etnografer har gjort om tidsperioden.²³⁶ Søker man å utdype etniske skillelinjer i tidsperioden er kildematerialet man disponerer varierende, og delvis må man benytte utdrag fra kilder med annet tema, men også stedsnavn og eiendomsforhold kan være verdifulle pekepinner i arbeidet.²³⁷ Til tross for dette, er det noen fellestrekk i hvilke aspekter av den samiske middelalderhistorien forfatterne velger å omtale. Dette ser man tydelig i hvordan boka blant annet har en tendens til å vie mye fokus på de økonomiske aspektene av kontakten som oppsto mellom samer og andre folkegrupper.

Forholdet mellom nordmenn og samer var ikke utelukkende et utbyttingsforhold. Det er rimelig å tenke seg at de gamle nordnorske høvdingedømmene var sentre i systemer for økonomisk redistribusjon, og at samer til en viss grad kunne være integrert i disse systemene.²³⁸

Her ser man at boka skiller seg fra de holdningene man har sett hos andre lærebøker om tilsvarende tidsperiode. I *Norges historie fra de eldste tider til 1660* og *Norge blir en stat 1130-1319* fremstiller forfatterne samene utelukkende i en offerrolle, og lesernes oppfatning blir at de har vært handlingsløse aktører. Moseng et.al poengterer derimot at samene ikke bare har vært ofre for den økonomiske utnyttelsen, men at de har vært deltagende i de redistributive systemene, og dermed har den økonomiske kontakten i perioder kunne vært verdifull for dem. Som tidligere sett er det også andre forskere som har argumentert for at handelskontakten har vært til samefolkets fordel, deriblant har Hansen og Olsen forklart

²³³ Moseng et.al., 1999, S. 143.

²³⁴ Hansen, 2004, S. 69.

²³⁵ Moseng et.al., 1999, S. 143.

²³⁶ Moseng et.al., 1999, S. 143.

²³⁷ Hansen, 2004, S. 59-60.

²³⁸ Moseng et.al., 1999, S. 144.

hvordan samene deltar i disse systemene.²³⁹ Denne måten å omtale samene på fører til at leserne får et mer helhetlig syn på samer, og ikke utelukkende ser dem som ofre. Ønsket om å løfte frem samiske aktører kan være resultat av hvordan samefolkets posisjon i landet endret seg. Tidligere i oppgaven har det vist seg at samfunnet setter økt søkelys på utvikling av samenes rettigheter, noe som uttrykkes gjennom ratifisering av ILO-169 og opprettelsen av Sametinget. Utviklingen skulle bidra til å sikre utviklingen av samisk kultur og styrke gruppens posisjon. Et viktig steg i den kulturelle utviklingen var å bevisstgjøre både samer og nordmenn på hittil ukjente perspektiver på samisk historie, noe denne læreboka gjør gjennom å fremheve samene som handlende aktører i handelsnettverkene.

Likevel bidrar hovedvekten av innhold til å sette samene i offerposisjonen, og storparten av innholdet rettet mot økonomisk historie forklarer hvordan samene utsettes for økonomisk utnyttelse fra andre folkegrupper. I likhet med de eldre bøkene forklarer også Moseng et.al. hvordan lokale stormenn og etter hvert norsk statsapparat praktiserer håndhevelsen av finneferder for egen økonomisk vinning.²⁴⁰ Skillelinjene mellom bøkene er at denne boka tilbyr synspunkter som går bredere enn dette, og den forklarer også hvordan ikke-norske grupper innledet en økonomisk utnyttelse av samene.

Normennene var ikke alene om å ville hente ressurser ut av de samiske områdene. Samene stod også under press fra kvenene, som kom nordover fra landområdene nord for Österbotten. Østfra kom det også en serie angrep, herjinger og forsøk på skattlegging. (...) Den sterkeste befolkningsgruppa i øst var imidlertid de finsk-talende *karelerne*. Deres inntrengen i samiske områder berørte ikke bare samene, men også den norske politikken og nærværet på Nordkalotten. Karelerne var nemlig underlagt det russiske fyrstedømmet Novgorod, og deres ekspansjon vestover på Nordkalotten førte til strid mellom den norske kongen og fyrsten av Novgorod om retten til å drive ulike former for økonomisk virksomhet blant samene.²⁴¹

Mot slutten av høymiddelalderen blir det mindre kontakt mellom nordmenn og samer og resultat er at finneferdene avsluttes. Moseng et.al sier at dette er resultat av at kongemakten ikke hadde de samme virkemidlene for å innkreve skatten som det de lokale stormennene i tidligere perioder hadde hatt. Hansen og Olsen knytter avskaffelsen av finneskatt til endringer i statsmaktens økonomiske fundament. De hevder at utviklingen av skattesystemer og andre mekanismer som brakte overskudd fra jordbruket inn til statsapparatet resulterte i mindre behov for inntektene fra finneskatten.²⁴² Også Hansen og Olsen vektlegger å forklare hvordan

²³⁹ Hansen & Olsen, 2004, S. 150-158.

²⁴⁰ Moseng et.al, 1999, S. 144.

²⁴¹ Moseng et.al, 1999, S. 145.

²⁴² Moseng et.al, 1999, S. 144; Hansen & Olsen, 2004, S. 154.

karelerne blir viktige mellommenn for handel mellom Novgorod og samer på Nordkalotten, og hvordan andre grupper får økonomiske interesser for området.²⁴³ Eldre forskning har en tendens til å fremstille forholdet mellom samer og nordmenn som utelukkende asymmetrisk, der samene kun opptrer som råvareleverandører til norske overherrer. Interessen for å se samene som aktive deltakere i de redistributive systemene er resultat av fremveksten av nye forskningsinteresser, og nyere forskning er mer opptatt av å fremstille samene som handlende aktører.²⁴⁴

Kolonisering og norsk annekteringen av samiske landområder fremheves også i boka:

Med økt norsk bosetning nord for Malangen styrket det norske riksstyret sitt nærvær i nord. Rundt 1250 lot Håkon Håkonsson bygge en kirke på Tromsøya, det vil si i dagens Tromsø, og samtidig eller noe seinere ble det bygd en befestning på samme øy.²⁴⁵

Det forklares samtidig hvordan lignende prosesser senere foregikk på Vardøya. Til tross for at det i stor grad fokuseres på å forklare hvordan samene ble sterkere integrert i det norske samfunnet, er forfatterne nøye på å forklare hvordan samene fremdeles ble sett som mindre verdt i forhold til den norske majoriteten.²⁴⁶ Ved å inkludere disse skildringene ser man at boka orienterer seg etter det som omtales som rådende interesser for skriving av samisk historie i perioden, og den bidrar til å synliggjøre hvordan samer har vært utsatt for dårlig behandling fra den norske stat.²⁴⁷ Den norske kongemaktens territorielle ekspansjon på Nordkalotten har vært interesse for mye av forskningsarbeidet om området i middelalderen, og blant annet Hansen og Olsen argumenterer i likhet med Moseng et.al i at kirkeetableringen var verktøy i statens forsøk på å få kontroll over samiske områder.²⁴⁸ I tillegg så har Hansen forklart at kong Håkon Håkonsson gjennom kristningsarbeidet ville få støtte fra paven for å gjennomføre korstogsferder.²⁴⁹

Vurdering: Innholdsmessig ser man tydelig at boka i stor grad fremhever flere ulike elementer av den samiske fortiden. Det redegjøres for ulikt kildemateriell og hvordan dette gir kunnskap om samisk fortid, men også hvordan samer var del av et større økonomiske system, noe som fremheves gjennom omtale av redistributive systemer og skattlegging. I tillegg så fremheves kolonisering og utbyggingsprosjekter innenfor samisk område. Slik blir det tydelig

²⁴³ Hansen & Olsen, 2004, S. 154.

²⁴⁴ Hansen, 2004, S. 74.

²⁴⁵ Moseng, et.al. 1999, S. 146.

²⁴⁶ Moseng, et.al. 1999, S. 146-147.

²⁴⁷ Ryymin og Nyssönen, 2013, S. 213-215.

²⁴⁸ Hansen & Olsen, 2004, S. 220-221.

²⁴⁹ Hansen, 2004, S. 64.

at den historiske formidlingen hos Moseng et.al kan sies å være i samsvar med de generelle utviklingstrekkene man ser i samisk historieskriving, der litteraturen fra perioden viser hvordan samer har vært utsatt for urettferdig behandling.

De kvantitative undersøkelsene viser at boka inneholder noe mer samisk innhold enn bøkene analysert i tidligere kapitler. Dermed ser man at det er samsvar mellom funnene for boka og den generelle karakteristikken presentert om grunnutdanningens lærebøker i tidsperioden. Det økte innholdet kommer frem både med tanke på at samene omtales på flere steder, men også fordi det totale antallet sider viet til formidling av samiske tema er betraktelig høyere enn sett i de andre lærebøkene. Angviks romanalyse viser at et større samisk innhold gjenspeiles i sidetallet viet til fremstilling samisk fagstoff, og storparten av det samiske innholdet presenteres sammenhengende på sidene 141-147, noe som også kan sies å være en spesiell karakteristikk med boka.²⁵⁰ Denne måten å inkludere samisk historie på, gjør at det ikke settes i en bredere kontekst, men heller presenteres som et uavhengig tema som leseren selv må sette i sammenheng med andre historiske hendelser.

Fra et kvalitativt ståsted ser man at lærebokas omtale av samer gjør den til den første læreboka som omtaler gruppen med det formål å spre kunnskap om dem som etnisk gruppe. Denne påstanden kan settes i sammenheng med at boka vier flere sider til formidling av samisk innhold og tydelig forklarer hvordan samene har en rik historie i landet. Dette gjør at boka skiller seg tydelig fra tidligere undersøkte bøker der trenden har vært at samene benyttes som et virkemiddel for å forklare hendelser av relevans for majoriteten. Likevel er det slik at manglende kontekstualisering resulterer i en formidling som ikke fremstiller den fullstendige helheten omkring de historiske prosessene.

5.3 Norsk historie 1800-1870

Norsk historie 1800-1870 er skrevet av Tore Pryser og utgitt av Det Norske Samlaget i 1996. Pryser ble fra 1993 professor ved Høgskolen Innlandet (da Oppland distriktshøyskole), og arbeiderbevegelse, sosialhistorie og okkupasjonshistorie er områder han har jobbet mye med.²⁵¹ Boka består av 362 sider med tekst tilknyttet det faglige innholdet, i tillegg kommer 30 sider med stikkordsliste og kildeforklaringer. Bokens formål er å være et innføringsverktøy i den aktuelle tidsperioden for studenter ved høyskoler og universiteter. Boka omhandler en tidsperiode som ikke er lengre enn 70 år, noe som er relativt kort sammenlignet med

²⁵⁰ Angvik, 1982, S. 375.

²⁵¹ Weidling, 2017b.

lærebøker flest. Dette gjør at leseren forventer at boka vil gi en grundig innføring i de viktigste trekkene fra perioden.

Stofforganisering og stoffutvalg: Innholdslisten forklarer at boka består av tre ulike deler, der den første har tittel *Befolkning og samfunnsgrupper*, den andre fokuserer på *Økonomi og levevilkår*, og den tredje og siste ser nærmere på *Politikk og samfunn*.²⁵² Delene gir inntrykk av at boka fokuserer på ulike deler av samfunnet, og ikke utelukkende ser på politiske tema, slik bøker fra foregående perioder har gjort. Frekvensanalysen av sak- og navneregisteret viser at stikkordene «samar» og «samisk» til sammen gir elleve treff, mens «reindrift» resulterer i fem henvisninger. De ulike stikkordene henviser deler av gangene til de samme sidene. Frekvensanalysen beviser at det hos Pryser eksisterer en interesse for å inkludere samene i den historieskrivingen han utfører. Med bakgrunn i funnene valgte jeg å undersøke i hvilken kontekst forfatteren inkluderer samene. Av de totalt elleve omtalene av samer, kan fem av disse knyttet til bokas del 1, *Befolkning og samfunnsgrupper*, fem kan knyttet til bokas del 3, *Politikk og samfunn*, mens den siste finnes i et av de innledende kapitlene.

Fremstilling og forskningsrelevans: På bokas side 22, forklarer Pryser hvordan «Reinsamar som betalte skatt, fekk såleis tidleg røysterett», uten at det forklares mer i dybden.²⁵³ Omtalen kommer i bokas første del, *Befolkning og samfunnsgrupper*, og man finner den i delens første kapittel med tittel *Standssamfunnet*. Ved å involvere samene i forbindelse med stemmerettens utvikling, viser han hvordan reindriftssamenes sterke posisjon allerede i 1821 bidro til å endre grunnlovens syn på stemmerettens utbredelse.²⁵⁴ Felles for all inkludering av samer i denne delen av boka er at fokuset ligger på hvordan levemåter endres som konsekvens av økt innflytelse fra andre folkegrupper. I samtiden ser man blant annet at Øystein Bottolfssen i *Finnmark fylkeskommunes historie 1840-1990* også har kommentert hvordan samer i Finnmark fikk stemmerett på lik linje med bønder. Han forklarte at reindriftssamene innehadde verdier langt over den grensene borgerne måtte ha for å være stemmeberettiget, i tillegg så var både reindriftssamer og sjøsamer viktige skatteyttere, og han sier seg med bakgrunn i dette enig med Pryser i at disse fikk stemmerett relativt tidlig.²⁵⁵ Også nyere forskning sier seg enig i påstanden, og forklarer at reindriftssamenes store kapital sikret dem stemmerett.²⁵⁶ Slik forstår man at Prysers fremstilling av samene bidrar til å fremstille dem

²⁵² Pryser, 1996, S. 7-8.

²⁵³ Pryser, 1996, S. 22.

²⁵⁴ Pryser, 1996, S. 22.

²⁵⁵ Bottolfssen, 1990, S. 54.

²⁵⁶ Andresen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 121.

som handlende aktører med noen grad av fritt handlingsrom, da de har kunnet være aktive deltagere i det politiske Norge. I tillegg så får leserne forståelse for at det i en periode mest kjent for fornorskning og undertrykkelse, har det også vært noen positive utviklingstrekk i forholdet mellom stat og samer.

I tillegg til bruddstykker der samene nevnes i forbindelse med andre tema, vier Pryser sidene 80-82 til en redegjørelse av hvem samene er, hvor i landet de bodde og hvordan de livnærte seg.²⁵⁷ Denne omtalen kommer i kapitlet *Uproduktive og Minoriteter*.

Dei fleste samene var fastbuande fiskarar og jordbrukarar. Berre 10 % var reindriftsnomar. Dei fleste budde i Nord-Noreg. I Sør-Noreg budde nokre få på Røros, i Snåsa og Grong. Folk av samisk ætt utgjorde i 1865 ialt 28% av folket på bygdene i Troms og Finnmark.

Med utsagnet hevder Pryser at den samiske befolkning i størst grad var bosatt i Nord-Norge. Bjørklund støtter opp under denne påstanden, og han hevder at folketellingen fra 1910 viser at nærmere 90% av landets samiske befolkning var bosatt i Troms og Finnmark.²⁵⁸ Til tross for at dette er området majoriteten av samer tradisjonelt var bosatt, finner man bevis på at reindriftssamene i dag har tilhold helt til Sør-Trøndelag.²⁵⁹ Med denne forklaringen antyder Pryser at det eksisterer et mangfold blant den samiske befolkningen, og at det slett ikke bare er reindriften de lever av, da han kommenterer at storparten levde av fiske og jordbruk. Slik bidrar han til å synliggjøre mangfoldet som eksisterer blant det samiske folket. Nyere forskning har forklart hvordan eldre skattemateriell fra Nordland opererer med et skille mellom sjøsamere og reindriftsutøvere mot slutten av 1500-tallet. Sjøsamene var bofaste gårdbrukere som også fisket i fjordene, mens reindriftsutøverne hadde en nomadisk livsstil.²⁶⁰

Til tross for belysning av det næringsmessige mangfoldet, er reindriftsnæringen et tilbakevendende tema på disse sidene. Pryser forklarer hvordan «Særleg dei samiske nomadande lede etter eit helt anna kulturmønster enn nordmennene, på vandring med rein, ut mot kysten om sommaren, inn på vidda vintertid».²⁶¹ For å ytterligere forklare forskjellen på samers og nordmenns levemåte, trekker han frem at «Det berande elementet i deira samfunnsform var opphavleg siidaen, som var ei gruppe samar med felles rettar til å utnytte naturressursane. Siidaen hadde eit styre valt av representantar frå kvar same-familie».²⁶²

²⁵⁷ Pryser, 1996, S. 80-82.

²⁵⁸ Bjørklund, 2017, S. 121.

²⁵⁹ Hætta, 2002, S. 16.

²⁶⁰ Hutchinson, 2015, S. 29.

²⁶¹ Pryser, 1996, S. 81.

²⁶² Pryser, 1996, S. 81.

Dermed ser man at fokuset hos forfatteren i større grad ligger på å forklare hva som gjør samene ulike fra det norske majoritetssamfunnet, til tross for at han tidligere har kommentert at bare 10% av samene livnærer seg av reindrift. Han prioriterer også å forklare hvordan reindriftutøverne var organisert i egne enheter, fremfor å kommentere hvordan storparten leve i fellesskap med nordmennene. Noe av begrunnelsen for prioriteringen kan være at sjøsamene gjennom 1800-tallet ble mindre synlig da deres levemåte var like den nordmenn hadde. Dette var delvis resultat av den pågående assimilasjonspolitikken, men også fordi at de levde side om side med nordmennene, og både samarbeid og ekteskap ble mer normalisert på tvers av de etniske grupperingene.²⁶³

Historiker Bjørg Evjen har dokumentert hvordan industrialiseringen av Nord-Norge og fremveksten av nye industristeder resulterte i lavere etniske skillelinjer mellom samer og nordmenn. På stedene der folk jobbet sammen i fellesskap var ikke etnisitet den avgjørende skillelinjen mellom folk, man var mer opptatt av hvordan klasse, uavhengig av etnisitet, fungerte som et skille.²⁶⁴ Historiker Hilde Sandvik forklarer i *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* hvordan det også har eksistert ønsker om å opprettholde etniske skillelinjer mellom nordmenn og samer. I verket forklarer hun hvordan man i perioden 1500-1800 opplevde økonomisk vekst i Norge, mye fordi begge kjønn aktivt bidro i arbeidshverdagen. Det forklares likevel hvordan norske kvinner bosatt i samiske områder nektet å bidra i fisket på lik linje med samiske kvinner, da dette ville bidra til å viske bort skillelinjene mellom de ulike etniske grupperingene. Som resultat så ikke utenforstående grupper norske kvinner som like store bidragsyttere i samfunnet som det samiske kvinner ble ansett for å være.²⁶⁵ Denne forklaringen bidrar til å gi leserne et inntrykk av at de samiske kvinnene på noen områder var mer handlekraftig enn de norske kvinnene. Historiker Regnor Jernsletten har forklart hvordan samiske kvinner har vært viktige bidragsyttere, og han har vist hvordan deres arbeid danner fundament for den samepolitiske vekkelsen i 1917.²⁶⁶ Man ser dermed at noe litteratur i stor grad velger å forklare hvordan det blir lavere skillelinjer mellom nordmenn og samer, mens andre verk velger å poengtere hvorfor det for noen var viktig å opprettholde skillet, og noe litteratur er videre opptatt av å fremheve samiske aktører. Med forståelse for ulike metoder å omtale etniske grupperinger på, opplever man at Prysers inkludering av reindriftssamene bidrar til å opprettholde det etniske skillet mellom folkegruppene.

²⁶³ Elstad, 2015, S. 295-296.

²⁶⁴ Evjen, 2008, S. 267.

²⁶⁵ Sandvik, 1999, S. 98.

²⁶⁶ Jernsletten, 1998, S. 70-71.

I tillegg til disse eksemplene som inneholder mer dyptgående forklaringer omkring ulike elementer av den samiske historien, finnes det også flere eksempler på at samene omtales i forbindelse med ulike deler av norgeshistorien. Eksempelvis ser man at samene nevnes i omtale av stendene man har i samfunnet, nyridding av land, og hvordan også de rammes av kongemaktens politikk.²⁶⁷ Ved å omtale samene i forbindelse med andre historiske hendelser tilrettelegger forfatteren for at leserne kan se sammenheng mellom historiske hendelser primært fremdrevet av nordmenn, og hvordan disse også har hatt innvirkningen på samene. Dette gjør at leserne forstår hvordan storpolitiske hendelser kan ha en bred omfavning, og vil ikke bare ha innvirkning på majoritetssamfunnet. I tillegg så understreker dette det faktum at samisk historie ikke har kunnet utvikle seg fritt uten ekstern påvirkning, men er resultat av hvordan ulike folkegrupper har samhandlet.

Vurdering: Hovedtendensene i bokas omtale av samiske folkegrupper er at forfatteren ønsker å synliggjøre det man kan omtale som kulturelle særtrekk hos samiske folkegrupper. Ønsket blir sterkt synliggjort gjennom undersøker av bokas innhold, der Pryser forklarer ulike trekk i den samiske næringsstrukturen. Den næringsmessige interessen leder han inn på forklaringer av hvordan reindriftssamenes sosiale strukturerer skiller seg betraktelig fra dem man kjenner fra majoritetssamfunnet, og han opplyser om kulturelle særtrekk som siidaen og nomadisme. I tillegg ser man i boka en interesse for å synliggjøre samenes politiske deltagelse, og det forklares hvordan reindriftssamer fikk rettigheter andre samiske grupper ikke fikk. Ser man boka opp imot den etablerte forskningstradisjonen for samisk historie som har blitt definert for tidsperioden, der fokus var på hvordan det var nyttesløst å gjøre motstand mot fornorskninga, kan man si at dens innhold delvis står i stil til tradisjonen.²⁶⁸ I tillegg til å vie noe interesse for slike tema, får Pryser også presentert de kulturelle særtrekkene hos samene.

Inntrykket er at boka i noe større grad integrerer det samiske fagstoffet i forbindelse med presentasjon av det øvrige innholdet. Likevel er også tilfellet i denne boka at hovedvekten av samisk innhold presenteres sammenhengende på side 80-82, og det totale antallet sider som er viet til samisk innhold blir dermed betraktelig lavere enn det man så i forrige bok. Gjennom sitt sterke fokus på synliggjøring av samiske særtrekk er opplevelsen at boka bidrar til å etablere sterke skillelinjer mellom norsk og samisk kultur, og hva som gjør disse to gruppene ulike fra hverandre. Med bakgrunn i dette kan man si at boka bidrar til å skape en etnisk frigjøring hos samene, og tydeliggjør for leserne at den samiske etnisiteten eksisterer

²⁶⁷ Pryser, 1996, S. 27, 43, 267.

²⁶⁸ Ryymin & Nyssönen, 2013, S. 213-215.

uavhengig av den norske. Ønsket om å tydeliggjøre skilnaden mellom nordmenn og samer kan knyttes opp mot assimileringprosessen, som har bidratt til at det kulturelle skillet gradvis har blitt nedbygd. Ved å tydeliggjøre forskjellene for nye folk, vil man i større grad kunne jobbe aktivt for å bevare samisk historie og kultur i fremtiden.

5.4 Grunntrekk i norsk historie

Grunntrekk i norsk historie utgitt i 1991 av Universitetsforlaget er utviklet for å være et verktøy i fjernundervisningen norske universiteter og distriktshøyskoler bedrev i samarbeid med NRK på 1990-tallet. I tillegg så håpet forfatterne at den kunne bli benyttet til andre studie- og undervisningssammenhenger.²⁶⁹ Boka består av 405 sider, der 380 av disse i all hovedsak inneholder fagtekst. Det er historikerne Rolf Danielsen, Ståle Dyrvik, Tore Grønlie, Knut Helle og Edgar Hovland som står bak utgivelsen. Danielsen hadde sin historiske hovedvekt fra universitetet i Bergen, der var han sentral i oppbygningen av det historiske fagmiljøet, og i 1968 fikk han sitt professorat samme sted.²⁷⁰ Forskningsinteressene var i stor grad orientert mot lokalhistorie og politisk historie på 1800- og 1900-tallet. Dyrvik har siden 1988 vært professor i historie ved universitetet i Bergen, og har arbeidet mye med norsk historisk demografi og lokalhistorie.²⁷¹ Han har også interessert seg for forholdet mellom statsmakt og undersåtter, og politisk historie. Grønlie var fra 1975 førsteamanuensis ved universitetet i Bergen, og professor fra 1992.²⁷² Hovland var ved utgivelsen ansatt som førsteamanuensis ved universitetet i Bergen, og hadde økonomisk og sosialhistorie i det 19. og 20. århundre som sitt spesialområde.²⁷³ Man ser dermed at det historiske miljøet i Bergen er den dominerende kraften bak utgivelsen. Boka inneholder et stort antall illustrasjoner i form av fotografier, kart, tegninger, tabeller og grafer.

Stofforganisering og stoffutvalg: Boka er utviklet for å gi leserne innsyn i hele den norske historien, men inntrykket er at hovedinteressen er på perioden etter middelalderen. Dette kan man si fordi en av de fire hoveddelene omhandler perioden før 1536. Ellers fokuserer den neste på tidsperioden 1536-1814, den tredje på perioden 1814-1945, mens den siste ser på tiden etter 1945. Slik ser man at det er overvekt av nyere historie i boken. Som historiebøker flest vil ikke denne boka kunne omtale alle tema i like stor grad, men likevel vier den noe rom for samisk historie, noe som understrekes med at emneregisteret gir fem treff på stikkordet

²⁶⁹ Danielsen, et.al., 1991, S. 5.

²⁷⁰ Hovland, 2009.

²⁷¹ Fure, 2009.

²⁷² Weidling, 2022.

²⁷³ Mjeldheim, 1991, S. 306.

samer. Grovt skissert ser man at bokas interessesfære går i retningen av politisk historie, og det er hovedsakelig delene til Helle og Dyrvik som også omtaler samfunnsstrukturer og sosiale mønstre.

Fremstilling og forskningsrelevans: Bokas første del (*tiden før 1536*), er skrevet av Helle og inkluderer samene i kapittel 2, *Nordmennenes land*. Han inkluderer samene i sin forklaring på hvilke etniske folkegrupper som har vært bosatt i Norge. Helle støtter seg på *Ottars beretning*, og med utgangspunkt i den kan han forklare at oppfatningen på daværende tidspunkt var at «I nord lå finnenes eller samenes område, senere kalt Finnmark (...)».²⁷⁴ Slik får han kommentert hvordan samene primært var bosatt nord i landet. I fremstillingen ser Helle på hvordan ulike deler av landet har vært dominert av ulike folkegrupper, og at disse igjen har hatt ulike levemåter.

Øst for Norge kunne Ottar fortelle om svearnes land, Sweoland, og nord for det igjen om Cwena land, de vestfinske kvenenes land rundt Bottenviken. (...). I Finnmark og på Kola rådde nomadiske samiske jegere og fiskere grunnen. De utnyttet også fjellviddene i innlandet langt sør for Finnmark.²⁷⁵

Inkluderingen av samiske aspekt bidrar til å tydeliggjøre for leserne at samene har en historisk tilstedeværelse i Norge som strekker seg langt bak i tid. Ved å tydeliggjøre at han baserer sitt fagstoff på *Ottars beretning* viser Helle leserne hvordan samene ble oppfattet i middelalderens samtid. Interessen for å benytte *Ottars beretning* for å danne et bilde av samer i middelalderen var også fremtredende i *Norsk historie 1: 750-1537*. Før lærebokas utgivelse har også Lorenz benyttet Ottar som kildegrunnlag for å skrive eldre samisk historie. Akkurat som Helle forklarer Lorenz hvordan Ottar forklarer hvor samene bodde, og de begge vektlegger viser hvordan de var del av handelssystemer og en viktig forutsetning for den rikdommen som Ottar innehadde.²⁷⁶ Interessen for å benytte Ottars beretning som kilde for skrivingen av eldre samisk historie er vedvart i annen historieforskningen utgitt i ettertid. I *Samenes historie fram til 1750* skriver Hansen og Olsen om samisk deltagelse i handelssystemer, de forklarer at «Det fremste skriftlige vitnesbyrdet om denne kontakten og hvilke varer samene leverte, er den såkalte Ottars beretning».²⁷⁷ Den utstrakte bruken av *Ottars beretning* som vi ser i ulike historiske arbeid antyder at kilden er et utbredt hjelpemiddel hos middelalderhistoriker når de skal skildre samisk tilstedeværelse i middelalderen. Bruken kan sees i sammenheng med at beretningen er det eldste nedskrevne

²⁷⁴ Helle, 1991, S. 20.

²⁷⁵ Helle, 1991, S. 20-21.

²⁷⁶ Lorenz, 1981, S. 24; Helle, 1991, S. 26.

²⁷⁷ Hansen & Olsen, 2004, S. 65.

kildemateriale som omtaler samene. Med bakgrunn i dette er det forståelig hvorfor historikere benytter den som kildegrunnlag. Likevel må man være bevist på at skildringen tilbyr et utenfra og ned ståsted på samiske historie, og man får ikke innsikt i hvordan samiske aktører selv har opplevd ulike hendelser og agert med utgangspunkt i disse.

Helle kommenterer også de samiske bosetningsmønstrene i middelalderen:

Mot slutten av høymiddelalderen var det vekst i den norske bosetningen langs kysten av Nord-Troms og Finnmark. Inne i fjordene og i det indre av Finnmark rådde samene fortsatt grunnen. Nå som før var de trolig veidefolk som utnyttet ressursene etter sesongen, med villreinjakt i innlandet om høsten, vinterboplasser inne i fjordene og fiske og fangst ute ved kysten vår og sommer. Fast bosatte sjøsamer og fjellsamer som drev med tamrein i større omfang, kjenner vi først fra nyere tid.²⁷⁸

Skildringen av samene fremstiller dem som en tilpasningsdyktig folkegruppe med nomadisk livsstil, og den presenteres i forbindelse med omtale av bosetningsområder og næringsgrunnlag i tidlig middelalder. Det karakteristiske med Helles fokusområde i denne sammenhengen er hvordan han velger å ha hovedtyngden på hvordan samene fortsatte å utnytte sine tradisjonelle næringer til tross for en økt norsk tilstedeværelse i deres kjerneområde. Dette gjør at samene tolkes som en standhaftig folkegruppe, som ikke endrer livsgrunnlag til tross for ytre press. Annen forskning har vist at det ikke er tilfellet, og den økende norske tilstedeværelsen i samisk område mot slutten av høymiddelalderen og fremover, resulterte i at samene tilpasset seg majoritetssamfunnets næringsgrunnlag og raskt ble del av deres omfattende handelssystemer.²⁷⁹

Historiker Ståle Dyrvik har også inkludert samiske elementer i sin del med fokus på tidsperioden 1536-1814. I det første kapitlet, *Foreiningstida*, snakker han blant annet om hvordan Norges landegrensar gjennomgår endringer som konsekvens av utenrikspolitiske hendelser. Han forklarer at grensene mot Sverige endret seg i tidsrommet etter 1720.

Etter 1720 byrja ein fredsperiode som gjorde det mogeleg å ordna granneforholdet til Sverige på ein minneleg måte. Riksgrensa vart omhyggeleg oppgått, beskriven og merkt i åra 1742-1751. Mest interessant er denne oppgangen for Nord-Noregs vedkomande. Traktaten av 1751 førte nemleg grensa inn gjennom Sameland og delte den samiske befolkninga mellom dei to nordiske statene. Rett nok skulle flyttesamane ha høve til å røra seg fritt att og fram over grensa, men traktaten forutsette at dei var undersåttar av anten den danske eller den svenske kongen.²⁸⁰

²⁷⁸ Helle, 1991, S. 40.

²⁷⁹ Hansen & Olsen, 2004, S. 150-151.

²⁸⁰ Dyrvik, 1991, S. 110-112.

Utfra tekstutdraget er det rimelig å anta at Dyrviks historieskriving også belyser hvordan rikspolitiske hendelser fikk konsekvenser for minoritetsgruppene. Konsekvensene av grensetraktaten av 1751 har vært et viktig forskningstema, siden den fikk stor innvirkning på hvordan den samiske befolkningen levde. Historiker Steinar Pedersen har hevdet at det viktigste med den nye grensetrekningen for samenes del var et tillegg tilknyttet traktaten. Dette omtalte tillegget er kjent som lappekodisillen, og omhandlet rettighetene hos de samene som ble berørt av grensetrekningen.²⁸¹ Dyrvik omtaler noen av de nye rettighetene, men tydeliggjør ikke det faktum at de er resultat av en egen kodisill for å sikre rettighetene til samer som ble berørt av den nye grensetrekningen. Lappekodisillen har vært objekt for forskning på tvers av ulike fagdisipliner og jurist Otto Jebens er blant dem som har undersøkt kodisillens rettslige karakter. Jebens hevdet at den norske stat i en lang tidsperiode jobbet aktivt for å få avskaffet kodisillen, da opplevelsen var at den la hindringer for utviklingen av jordbruk i Nord-Norge.²⁸² Jebens arbeid viser at kodisillen har vært noe omstridt. Ved å inkludere hendelsen i læreboka får Dyrvik vist noe av kompleksiteten rundt samenes posisjon i tidsperioden han skriver om. Staten tok storpolitiske avgjørelser som påvirket samene uten at de fikk en fullverdig innlemmelse i staten på linje med andre nordmenn, og fremdeles ble behandlet som en mindreverdige gruppe.

Disse to eksemplene viser at Helle og Dyrvik sin måte å omtale møter mellom nordmenn og samer på, plasserer dem i den moderne tradisjonen for hvordan man omtaler etnisk tilhørighet. Hansen har forklart at man har hatt en orientering bort fra den tradisjonelle og substansielle måten å skrive om etnisk tilhørighet på. I den eldre formen for skriving opereres det med et statisk kulturbegrep. Den nye formen for historieskriving er mer opptatt av å forklare hvordan etniske forskjeller er resultat av ulike behov, og etniske forskjeller skal fremheves. I denne tradisjonen ønsker man å forklare at etnisitet og kulturelle trekk endres som resultat av samhandling med ytre grupper, noe som kan bidra til å forklare de sammenhengene der samene inkluderes i boka.²⁸³

Boka inkluderer også samiske tema gjennom bruken av visuelle fremstillinger. Den inneholder to bilder som har sammenheng med historiske tema om samene, i tillegg har de en bildetekst som forklarer hva man ser på bildet. Det første bildet finner man i kapittel 11 *Makt og fordeling* i Dyrviks del om tidsperioden 1536-1814. På dette bildet ser man flyttesamer

²⁸¹ Pedersen, 1999, S. 25.

²⁸² Jebens, 1986.

²⁸³ Hansen, 2004, S. 60.

sittende foran en lavvo mens de er på sommeropphold ved kysten. Bildeteksten forklarer også hvordan samemisjonen og trekking av ny riksgrense rundt 1750 resulterte i en sterkere integrasjon av samene i det norske samfunnet.²⁸⁴ Bildet bidrar til å mystifisere samene siden det viser levemåter som i stor grad skiller seg fra det majoriteten kjenner.

1536–1814

Samemisjonen frå byrjinga av 1700-talet og framføringa av riksgrensa til Finnmark kring 1750 markerte starten på ein sterkere integrasjon av det samiske folket i det norske samfunnet. Likevel makta samane å halda oppe svært mykje av si livsform og sin kultur. Biletet er teke av Knud Knudsen i 1875, og viser flyttesamar under sommaropphaldet ved kysten.

ein effektiv arbeidsstyrke blant leigendingane. Dette, saman med den viktige kjensgjerninga at det fanst så mange lovande alternative kapitalplasseringar i dei andre norske næringane, gjorde at den norske bonden etter 1660 steg for steg fekk arbeida seg fram til sjølv-eige og herredøme over produksjonsmidla sine.

Jordtilhøva i Finnmark var heilt spesielle. Her vart jorda erklært som kongens allmenning, og privat-eigd grunn forekom omtrent ikkje. Men frå 1775 byrja styresmaktene å måla opp, skyldsetja og gi bort jord til privat eigedom. Først i 1863 var presset på ressursane blitt såpass merkbar at staten gjekk over til å ta seg betalt for jorda.

Eigedomsrett og ressurskontroll i fisket

Den rike fisketilgangen tett oppunder land og i korte sesongar gjorde det mogeleg å driva fisket med relativt små båtar og enkelt utstyr. Vanlegvis var båten i ein manns eige. Men han og dei andre i båtlaget stilte med same utrusting i form av mat og reiskapar. Fangsten vart delt i jamstore lottar på deltakarane og ein lott til båten. Denne etter måten egalitære strukturen kunne brytast dersom lottkarane ikkje hadde anna enn arbeidskrafta si å skyta inn. Då fekk båt-eigaren også hand om all utrustinga, og tok ein større del av utbyttet. Men ei slik utvikling låg der berre som ein svak tendens. Det kunne vera kravd eigedomsrett til kastevågar og gode fiskeplassar nær land, men under dei store sesongfiskeria var fiske frå båt i prinsippet fritt for alle.

I det tradisjonelle torskefisket hadde fiskarane sjølv hand også om tilverkninga, framstillinga av tørr-

140

Faksimile 1: Bokas første bilde av samer viser flyttesamar sittende foran en lavvo. Bildet bidrar til å fremstille samene som en primitiv nomadegruppe.

²⁸⁴ Dyrvik, 1991, S. 140.

Det andre bildet kommer i kapittel 27, *Etterkrigstiden – i perspektiv*, i Tore Grønlies del om perioden etter 1945.

TIDEN ETTER 1945

Ved «Stilla» i Alta, januar 1981. Aksjonen mot kraftutbyggingen i Alta-elva forente forkjempere for same rettigheter og naturvernere i kamp mot storsamfunnets vekstpolitikk. Balansegang mellom vekst og vern, mellom miljøforbruk og miljøbevaring blir en stor utfordring inn i det neste hundreåret.

Hegemoniet i den politisk-ideologiske debatten skiftet fra 1970-årene til 1980-årene: fra en nærmest altomfattende, optimistisk tro på staten og dens styringsapparat til en sterk oppslutning om private løsninger og markedets egenregulering. Samtidig peker erfaringer internasjonalt på at mange av utfordringene til velferdssamfunnet ikke lar seg møte uten sterkt offentlig engasjement. Det gjør utvilsomt heller ikke 1980-årenes – og kommende tiårs – nye store politiske utfordring, miljøproblemene, som kan reise styringsproblemer av enda større omfang enn dem som

tradisjonelt har vært knyttet til velferdssamfunnets utvikling. Velferden hviler på fornuftig forvaltning av knappe ressurser. Og den veksten som har skapt det økonomiske grunnlaget for velferden, utgjør i dag en alvorlig trussel mot den. Vil pendelen igjen svinge tilbake i retning «mer stat» og «mer styring»? I så tilfelle – hvilken stat, og hva slags styring?

«Etterkrigstiden» og dens historikere

Historikeren ønsker å forstå og forklare samfunnsutviklingen i fortiden. Men enhver historikers tidsbilde er alltid *en versjon* av historien. Og historien skrives ikke en gang for alle, men på nytt og på nytt. Historikere i den nyeste tid må finne seg i at revisjon av deres «historie» under nye perspektiver skjer hyppigere enn i eldre historie. Vi har beskrevet en utvikling av historieskrivningen om «etter-

Faksimile 2: Bokas andre illustrasjon av samene. På bildet ser man ingen personer i kofte etc. som er en tydelig markør på samisk etnisitet. Bildeteksten forklarer kompleksiteten rundt konflikten.

På bildet ser man en leir bestående av telt og lavvoer, i snøen er det skrevet «Elva skal leve!». Bildet uttrykker et kamprop godt kjent i det norske samfunnet, og dette er en henvisning til hvordan forkjempere for samiske rettigheter og naturvernere samarbeidet på tvers av sine interesser for å vise motstand mot utbyggingsplanene.²⁸⁵ Forfatterens henvisning til Alta-Kautokeino konflikten bør forstås utfra dens viktige rolle for å begrunne samtidens samepolitiske tendenser. Hendelsen bidro til å aktualisere debatten omkring samenes bruksrett ovenfor land og vann, og hvor sterk denne sto i forhold til den tradisjonelle eiendomsretten.²⁸⁶ Bildeteksten bidrar til å skape forståelse for kompleksiteten omkring konflikten, og forklarer at samer og naturvernere kjempet sammen mot staten.

Vurdering: Fra et rent kvantitativt ståsted ser man at den totale mengden samisk fagstoff som finnes i boka er høyere enn det man så i bøkene fra den forrige perioden. Dette bør ses i sammenheng med hvordan samenes posisjon i landet endret seg, og at man aktivt tilrettelegger for vekst i samisk språk og kultur. Det er likevel nærliggende å tro at organisatorene av fjernundervisningsprosjektet har sett inkluderingen av samisk historie i boka som mangelfull. Påstanden kan begrunnes med at de i prosjektets studiebok har oppført Lorenz sin bok *Samefolket i historien* som tillegglitteratur.²⁸⁷ Slik forstår man at studentene møter mer litteratur om samisk historie enn det som finnes i boka.

Et trekk i bokas inkludering av samiske historie er at de setter søkelys på hvordan storparten av samene tradisjonelt har vært bosatt i Finnmark, separat fra der storparten av nordmenn har bodd. Annen forskning har bevist hvordan spørsmål omkring bruksrettigheter tilknyttet land- og vannområder i Finnmark ble aktualisert i kjølvannet av Alta-Kautokeino konflikten.²⁸⁸ Pedersen har forklart at samene er den etniske folkegruppen med lengst tilstedeværelse i Finnmark, og i deler av Sameland eksisterer det bevis på at samisk kultur har hatt en overhøyhet i samfunnet.²⁸⁹ Tilstedeværelsen er årsaken for at samene i Finnmark hadde bruksrett til landområder, likevel har den norske stat i tidsperioder jobbet aktivt for å forhindre dem eiendomsrett.²⁹⁰ Helle og Dyrviks store fokus på samisk tilstedeværelse i nord kan dermed tolkes som argumentasjon for hvorfor samisk bruksrett i området bør prioriteres. Med bakgrunn i disse eksemplene oppleves det som at fremstillingene i boka har tydelig opphav i den andre fasen av samisk historieskriving, som skulle bidra til etnisk frigjøring og

²⁸⁵ Grønlie, 1991, S. 378.

²⁸⁶ Hætta, 2002, S. 207.

²⁸⁷ Mjeldheim, 1991, S. 298.

²⁸⁸ Hætta, 2002, S. 207.

²⁸⁹ Pedersen, 1999, S. 19-20.

²⁹⁰ Pedersen, 1999, S. 31, 33.

synliggjøre maktforskjeller i samfunnet. Ved å synliggjøre forskjellene mellom nordmenn og samer, og presisere hvordan samene har blitt fratatt sine rettigheter, bidrar forfatterne til at leserne forstår hvilken urett samene har vært utsatt for.

5.5 Hovedtrekk fra tidsperioden

Dette analysekapitlet har sett på hvordan oversiktsverk i norsk historie fra 1980- og 1990-tallet har inkludert samiske tema. Som sett innledningsvis begynte læreverkene for grunnutdanningen gjennom 1980- og 1990-tallet å utfordre eksisterende oppfatninger om samene.²⁹¹ Tidligere hadde disse lærebøkene behandlet samisk kultur som noe mindreverdig og underlegent i forhold til det norske jordbrukssamfunnet, men i denne perioden utvikler man forståelse for de samiske samfunnene.²⁹² Med bakgrunn i undersøkelsene foretatt i dette kapitlet, er det naturlig å påstå at trenden også er å oppspore i lærebøkene ment for undervisning ved universitet og høyskoler. De nye interessene gjenspeiles også i bøkens innhold. Moseng et.al har stort fokus på å synliggjøre den uretten samene har vært utsatt for, noe som fremkommer tydelig i deres interesse for skattlegging og kolonisering. I tillegg så formidler de også noe kunnskap om kulturelle særtrekk, blant annet gjennom forklaringer av bosetningsmønstre og deltagelse i handel. Pryser synliggjør disse kulturelle særtrekkene i større grad, da mye av hans formidling om gruppen omhandler nærings- og familiestruktur og bostedsområde. *Grunntrekk i norsk historie* har en tilnærming til det samiske som er mer lik Moseng et.al, og fokuserer både på synliggjøring av hvordan norsk politikk har påvirket samene, i tillegg til å forklare noen kulturelle trekk.

Bøkens økte søkelys på synliggjøring av samene som gruppe gjenspeiles også i hvor mye plass de vier formidlingen av samisk fagstoff. Trenden er at alle de undersøkte bøkene omtaler samene på flere ulike steder i boka, i tillegg så inneholder samtlige et ulikt antall sider der de sammenhengende presenterer samisk fagstoff isolert fra det øvrige historiske narrative. Mengden samisk fagstoff varierer også stort i disse bøkene, men hoveddelen presenteres gjerne sammenhengende. Som sett tidligere retter store deler av fagstoffet i lærebøkene seg etter de utbredte forskningsinteressene i perioden, og det er mye fokus på synliggjøring av uretten samer har vært utsatt for i lærebøkene fra perioden 1983-1999. Det er også mulig å argumentere for at samtlige av bøkene undersøkt i kapitlet utfordrer eksisterende oppfatninger om samene, da flere av dem viser hvordan samenes historie også inneholder lyspunkter. Dette ser man ved at bøkene forklarer hvordan statsmakten tok hensyn til samene

²⁹¹ Sjøvik, 2019, S. 68.

²⁹² Sjøvik, 2019, S. 69.

når nye landegrenser ble opprettet, hvordan noen samer fikk stemmerett, og hvordan samene var aktive deltagere i den pågående varehandelen. Til tross for dette, viser det seg å være sammenheng mellom historiebøkene og lærebøkene i skolen, og en stor forskningsinteresse i samtiden var skattelegging av samer og beslaglegging av nordområdene.²⁹³

Likevel er det slik at inkluderingen av samiske tema er betraktelig høyere enn det man har sett i bøkene fra de tidligere tidsperiodene. Med færre hindre til stede, har den samiske kulturen kunne gjennomgå moderniserings og revitaliseringsprosesser, på lik linje med andre kulturer.²⁹⁴ Forskerne Paul Pedersen og Asle Høgmo forklarer at «Med revitalisering sikter vi til den sterkt økte interesse for og markering av samisk og sjøsamisk tilhørighet som grodde fram fra begynnelsen av 1980-tallet»²⁹⁵ Med bakgrunn i den samepolitiske utviklingen, forstår man at det ble mindre skampålagt å være same etter fornorskningens slutt, og samer rundt omkring tok eierskap til sin kultur. Revitaliseringsprosessen kan foregå på to måter, oven- og nedenfra. Når revitaliseringen foregår nedenfra har det tradisjonelt vært godt utdannede samiske aktører som har bidratt med å synliggjøre den samiske kulturen i lokalsamfunn, slik at disse har tatt eierskap til sin kulturarv.²⁹⁶ Når revitaliseringen struktureres ovenfra handler dette om at sentrale institusjoner, som Storting og Sameting, fatter avgjørelser som direkte får konsekvenser for samisk kultur og samfunnsliv.²⁹⁷ Med bakgrunn i dette er det rimelig å anta at den norske stat kan sies å ha vært en viktig forkjemper for samisk revitalisering, da staten i denne tidsperioden tilrettela for opprettelsen av det første Sametinget, i tillegg til at den ratifiserte ILO-konvensjon nr. 169 og sikret samene i Norge urfolksstatus, og dermed måtte sikre at deres kultur igjen kunne utvikle seg fritt.

Oppsummert kan man altså si at lærebøkene i tidsperioden søker å bevisstgjøre leserne på hvordan den samiske folkegruppen har vært utsatt for sterk fornorskningssprosess som har rammet deres kultur hardt. Likevel er det også slik at flere av lærebøkene har innhold som bidrar til å synliggjøre kulturelle særtrekk, noe som kan sies å være med på å befeste samenes sterke posisjon i landet.

²⁹³ Sjøvik, 2019, S. 72.

²⁹⁴ Pedersen & Høgmo, 2012, S. 19.

²⁹⁵ Pedersen & Høgmo, 2012, S. 19.

²⁹⁶ Pedersen & Høgmo, 2012, S. 62-64.

²⁹⁷ Pedersen & Høgmo, 2012, S. 64-65.

6.0 Lærebøker 2000-2020

I kapitlet skal fire lærebøker fra to ulike lærebokserier analyseres. To stammer fra Universitetsforlagets bokserie om norsk historie, disse er *Norsk historie 1: 750-1537* og *Norsk historie 2: 1537-1814*. I tillegg skal to av verkene fra Det Norske Samlagets fire binds verk om norsk historie inkluderes, disse aktuelle bøkene er *Norsk historie 1814-1905* og *Norsk historie etter 1905*. Bøkene har alle vært mye benyttet i undervisning ved utdanningsinstitusjoner, og jeg har selv benyttet disse på bachelor-nivå av utdanningen. Analysekapitlet omhandler tiden etter år 2000 som er tidsperioden der agenstradisjonen er gjeldende innenfor samisk historieskriving og legger føringer for hvilken form historikernes arbeid har.

Når det kommer til skoleverkets inkludering av samiske tema, er det naturlig å anta at læreplanene har dannet fundamentet for hvordan lærebøkene ment for grunnutdanningen har omtalt samisk historie. Læreplanverket for Kunnskapsløftet fra 2006 (LK-06) og Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen fra 1997 (L-97) presenterer samisk innhold på en måte der premissene legges for en undervisning som integrerer samisk historie som del av den norske, og generell del av L-97 sier at samisk kultur var del av den felles norske kulturarven.²⁹⁸ LK-06 hadde tydelig fokus på menneskerettigheter, demokratiske verdier, likestilling og kulturelt mangfold, og sammenhengen mellom individene og samfunnsutviklingen skulle være et tydelig fokusområde i tråd med denne læreplanen.²⁹⁹

6.1 Norsk samepolitikk 2000-2020

Dette delkapitlet vil forklare hvordan norsk samepolitikk har endret seg etter år 2000 ved å gi mer dyptgående forklaringer av de viktigste utviklingene man ser i tidsperioden. Statsviter Anne Julie Semb har forklart hvordan man selv etter tusenårsskiftet ser resultat av hvordan Alta-Kautokeino konflikten bidro til å prege det politiske klimaet i landet.³⁰⁰ Som konsekvens av konflikten ble spørsmålene omkring samisk bruksrett ovenfor land- og vann-ressurser i samiske bruksområder aktualisert, i tillegg så ville det være fordelaktig for staten å avklare forhold tilknyttet samenes rettsstilling og kultur.³⁰¹ Debatten resulterte blant annet i opprettelsen av Finnmarksloven i 2005.³⁰² Stortingets vedtak om å opprette Finnmarksloven kan kategoriseres som en av de viktigste samepolitiske hendelsene som har tatt sted i nyere

²⁹⁸ Folkenborg, 2008, S. 58-59; Sjøvik, 2019, S. 85.

²⁹⁹ Sjøvik, 2019, S. 86-87.

³⁰⁰ Semb, 2015.

³⁰¹ Josefsen, 2008, S. 95.

³⁰² Josefsen, 2008, S. 107; Andresen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 434; Bull, 2008, S. 149.

tid.³⁰³ Loven har blitt sagt å markere slutten på de lange konfliktene omkring bruksrettene til ulike naturressurser i Finnmark. Norge hadde som første land i verden ratifiserte ILO-konvensjon nr. 169 i 1990.³⁰⁴ Konvensjonens artikkel 14 viser til at urfolk skal få besittelses- og eiendomsrettigheter i områder som er viktige for dem.³⁰⁵ Finnmarksloven omhandlet rettsforhold og forvaltning av grunn og ressurser i Finnmark fylke.³⁰⁶ Loven resulterte i opprettelsen av Finnmarkseiendommen i 2006, som inkluderer 96% av Finnmarks landområder, og skulle ledes av et styre på seks personer, der tre var oppnevnt av Sametinget og tre av Finnmark fylkesting.³⁰⁷ Finnmarksloven skal ikke innføre endringer som går på bekostning av tradisjonell bruksrett over landområder i Finnmark, og er ment for å sikre samenes langvarige bruk av land og vann i fylket.³⁰⁸ Til tross for dette er det viktig at den også skal bevare rettighetene andre folkegrupper har til eiendommens territorier, ikke bare samene.

Arbeidet med å sikre samisk språk og kultur blir sett som det viktigste ansvarsområde til Sametinget.³⁰⁹ Utviklingen av samisk språk gjøres blant annet gjennom opprettelse av forvaltningsområder for språkene, dette er områder der norsk og samisk språk er likestilt innenfor offentlig forvaltning og elever har rett på undervisning i samisk språk.³¹⁰ Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger, Tana, Kåfjord, Lavangen, Tjeldsund, Hattfjelldal, Hamarøy, Røyrvik, Røros og Snåsa er kommunene som utgjør forvaltningsområdet.³¹¹ I forvaltningsområdet ser man en positiv utvikling for samiske språk. Andelen samiske elever som fikk opplæring i samisk språk var i området på 45% i 1992, mens det i 2012 var på 53%, samtidig er det stadig færre elever som har samisk som andrespråk. Dermed er utviklingen at stadig flere elever i forvaltningsområde har samisk som førstespråk, noe som kan ha sammenheng med at hjemmet har fått en viktigere rolle for å formidle språket videre til nye generasjoner.³¹² I tillegg til språket, har også andre deler av samisk kultur blitt mer synlig i det norske samfunnet.

³⁰³ Semb, 2015, S 40.

³⁰⁴ Andresen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 418 – 419; Semb, 2015, S. 44.

³⁰⁵ Semb, 2015, S. 45.

³⁰⁶ Bull, 2008, S. 149.

³⁰⁷ Bull, 2008, S. 151.

³⁰⁸ Bull, 2008, S. 153-154.

³⁰⁹ Andresen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 443.

³¹⁰ Andresen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 443.

³¹¹ Forskrift om område for samisk språk, § 1 (2005).

³¹² Andresen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 444.

Sametinget har blant annet som oppgave å forvalte en statlig tilskuddsordning ment for å bidra til utvikling av tradisjonell bruks- og samtidskunst.³¹³ Den samiske kulturen fremheves for offentligheten ved arrangementer som festivaler og kulturarrangementer, i tillegg kommer museer og kultursentre ment for å forvalte, formidle og bevare den samiske fortiden. En annen synlig del av den samiske kulturen er det særegne samiske flagget, som er felles for samer i alle land.³¹⁴ Flagget kan brukes på dager av særlig betydning for det samiske folkeslag, i tillegg til å benyttes på de offisielle norske flaggdagene.³¹⁵

6.2 Norsk historie 1: 750-1537

I analysekapitlet har 2. utgave av *Norsk historie 1: 750 – 1537* blitt inkludert. Boka ble utgitt i 2007, og har de samme forfatterne som 1. utgave presentert i forrige kapittel. Hensikten med å inkludere boka var å se om forfatterne inkludering av samiske tema er annerledes enn hva den var i forrige utgave. Forfatterne forklarer i forordet til 2. utgave at siden 1. utgave ble publisert har høyere utdanning i Norge gjennomgått Kvalitetsreformen, og de hevder med bakgrunn i dette at det beste ville vært og skrevet hele boka på nytt, noe de ikke har mulighet til.³¹⁶ Forklaringen gjør at leserne forventer å finne tydelige forskjeller på denne og forrige utgave. Boka består av 418 sider fagtekst, i tillegg kommer appendiks og stikkord og litteraturoversikt. Den er rikt illustrert med tegninger, kart og fotografier, men ingen av disse har relevans for formidlingen av det samiske fagstoffet. Moseng var ved bokens utgivelse dr.philos. og ansatt ved universitetet i Oslo, Opsahl var førsteamanuensis ved høyskolen i Vestfold, Pettersen var førstearkivar ved Eldre avdeling på Riksarkivet og Sandmo var førsteamanuensis ved universitetet i Oslo.³¹⁷

Stofforganisering og stoffutvalg: Organiseringen av fagstoff er lik i 1. og 2. utgave, begge bøkene er organisert i de tre hoveddelene *tidlig middelalder*, *høymiddelalder* og *seinmiddelalder*. Fokuset for de ulike tidsperiodene er det samme som i 1. utgave.

Fremstilling og forskningsrelevans: Etter å ha undersøkt boka viser det seg å være store likhetstrekk i hvordan de to utgivelsene av boka omtaler samene. Dette viser seg i den tematiske interessen, da begge bøkene i stor grad prioriterer å forklare hvordan de benytter *Historia Norvegiæ* og *Ottars beretning* som grunnlag for å kunne omtale samene i middelalderen, og begge disse kildene er opptatte av å kunne etablere et tydelig skille mellom

³¹³ Andresen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 455.

³¹⁴ Forskrift om bruk av det samiske flagget, § 1 (2004).

³¹⁵ Forskrift om bruk av det samiske flagget, § 4 (2004).

³¹⁶ Moseng et.al. 2007, S. 6.

³¹⁷ Moseng et.al., 2007.

nordmenn og samer.³¹⁸ Moseng et.al. jobber tett med kilden, og er nøye på å forklare hvordan de baserer sitt arbeid på det dem. I ettertid har det vært undersøkt hvordan sentraleuropeisk kildemateriell fra middelalder omtaler samer og det fjerne nord.³¹⁹ Også disse kildene opererer med et tydelig etnisk skille mellom perifere grupper i nord og majoriteten som skrev historien, resultatet var at denne gruppen samene fremstilles som underlegne barbarer.³²⁰ Dermed ser man likhetstrekk mellom denne undersøkelsen og hvordan Moseng et.al. forklarer at *Ottars beretning* og *Historia Norvegiæ* omtaler samene, og man kan anta at middelalderhistorikerne kritisk benytter seg av kildene for å oppdrive kunnskap om samene i fortiden.

Akkurat som 1. utgave prioriteres det også her å forklare hvordan det har eksistert økonomisk samhandling mellom nordmenn og samer, og det er de samme elementene som omtales. De økonomiske elementene omhandler hvordan samene har blitt sterkere inkludert i den norske majoritetens økonomiske systemer, ikke bare gjennom utnyttelse, men også fordi det har gagnet dem.³²¹ Den økonomiske utnyttelsen og finneskatt som fundament for høvdinge- og kongemakt omtales også.³²² Et annet fellestrekk ved bøkene er at de begge i stor grad omtaler hvordan det i middelalderen har foregått en koloniseringsprosess ovenfor samene. I 2. utgave finner man det samme utsagnet som i 1. utgave, og det forklares hvordan den norske kongemakten bedrev koloniseringsarbeid gjennom bygging av kirke og borg.³²³ Norsk kontroll av samisk område har vært interesseområde for flere bøker om middelalderen, og man så blant annet at Holmsen forklarte hvordan økonomisk utnyttelse av samer var fundament for norsk økonomi.³²⁴ Som tidligere vist har Holmsen denne forskningsinteressen til felles med Helle.³²⁵ Man ser dermed at denne læreboka skiller seg ut fra de eldre bøkene, da det også vektlegges andre perspektiver enn de økonomiske for å skape sterkere kontroll over de samiske kjerneområdene. Historiker Stefan Figenschow har forklart hvordan den norske stat i middelalderen jobbet aktivt for å få sterkere kontroll over samiske landområder.³²⁶ Han har forklart at den norske kongen fikk lovnader fra paven om tillatelse til å regjere over samene om han lyktes med å rekruttere dem til den kristne tro.³²⁷ I den samme

³¹⁸ Moseng et.al. 2007, S. 154; Moseng et.al. 1999, S. 142.

³¹⁹ Tveit, 2020, S. 19.

³²⁰ Tveit, 2020, S. 27.

³²¹ Moseng et.al. 2007, S. 157.

³²² Moseng et.al. 2007, S. 154.

³²³ Moseng et.al. 2007, S. 158.

³²⁴ Holmsen, 1961, S. 74.

³²⁵ Helle, 1974, S. 198.

³²⁶ Figenschow, 2020, S. 244-245.

³²⁷ Figenschow, 2020, S. 245.

undersøkelsen forklarer han hvordan statsmakten bygde kirker og kapeller som virkemiddel for å kunne kristne den samiske befolkningen i landet.³²⁸ Innholdet til Moseng et.al. og Figenschow antyder at interessen for å forklare hvordan bygging av kirker og festninger har bidratt i koloniseringen og kristningen av samer er av nyere interesse, da de eldre lærebøkene ikke vektlegger dette.

Et tredje fellestrekk er at begge bøkene også omtaler den førmoderne sjamanistiske religionen som var utbredt blant samene.³²⁹ Inkluderingen av dette temaet kan bidra til å mystifisere samene, og for leseren dannes det et inntrykk av en mytisk og eksotisk folkegruppe, og man bidrar til å synliggjøre forskjeller på nordmenn og samer. Læreboka er i stor grad orientert mot den praktiske organiseringen av sjamanistiske seremonier og dens åndelige verden.³³⁰ Historiker Rune Blix Hagen har i større grad forklart hvordan sjamanismen ble oppfattet i samtiden og hvordan den ledet til at samene fra 1500-tallet ble ofre for en sterk trolldomsprosess.³³¹ Ved å veie disse fremstillingene mot hverandre, blir det riktig å hevde at læreboka bidrar til å gi en mer eksotifiserende fremstilling av sjamanismen enn det Hagen gjør i sin fremstilling.

Vurdering: Undersøkelsene viser at det ikke finnes noen forskjell på hvordan 1. og 2. utgave av boka både inkluderer og omtaler samene. Dette kan ha sammenheng med at kildegrunnet for å skrive om samer i middelalderen ikke har gjennomgått noen store endringer. Likevel er det naturlig å tro at fagstoffet kunne ha vært presentert på annen måte, helst i tråd med agensperspektivet, som bidrar til å fremheve samene som handlende aktører.³³² Resultatet blir dermed at boka har mye fokus på hvordan samene ble undertrykt av en norsk overmakt, dermed kan man si at boka bidrar til å skape et bilde av samisk middelalderhistorie som en utelukkende lidelseshistorie, der samer utrettet minimalt selv, og kun var ofre for dårlig behandling fra statsmakten. Likevel vil boka, akkurat som første utgave, bidra til å forklare noen kulturelle særtrekk hos den samiske befolkningen.

6.3 Norsk historie 2: 1537-1814

Norsk historie 2: 1537-1814 er også skrevet av Moseng, Opsahl, Pettersen og Sandmo, og er del to av deres serie om norsk historie. Boka ble utgitt i 2003 av Universitetsforlaget og inneholder 383 sider som dekker den realhistoriske utviklingen. Tidsmessig tar den opp

³²⁸ Figenschow, 2020, S. 248-249.

³²⁹ Moseng et.al. 2007, S. 156; Moseng et.al. 1999, S. 144.

³³⁰ Moseng et.al. 2007, S. 156.

³³¹ Hagen, 2002, S. 323.

³³² Ryymin og Nyssönen, 2013, S. 229.

tråden der bok en i serien avsluttet, og retter søkelys på perioden fra reformasjonen og frem til inngåelsen av Kielfreden i 1814. Boka inneholder både tegninger og fotografier, men ingen har noen sammenheng med det samiske tema.

Stofforganisering og stoffutvalg: Boka er kronologisk organisert i to hoveddeler. Den første delen har tittel *Fra reformasjonen til eneveldet 1537-1660* og bærer tydelig preg av å formidle politisk historie. Av åtte kapitler i kan man karakterisere fem av disse som formidlere av politisk historie. De øvrige kapitlene i delen er orientert mot samfunnsutviklingen, og det forklares hvordan levemåtene endres for både bønder og elitene. Den andre delen, *Fra eneveldet til Kielfreden 1660-1814*, inneholder også en stor andel politisk historie, og seks av de ti kapitlene er i stor grad rettet mot politiske aspekter omkring statsmaktens organisering. I tillegg så vier også noe interesse for samfunnsorganisering og det å forklare hvordan livet til ulike samfunnsgrupper endres. Til tross for en overvekt av politisk historie, ser man også en tydelig interesse for å inkludere de ulike samfunnsgruppene og undersøkelsen av læreboka viser at noe samisk fagstoff er inkludert.

Fremstilling og forskningsrelevans: Den største andelen med samisk historie kommer i bokas del to, kapittel 13. *Bondesamfunnet*, under underoverskriften «De andre: Marginale grupper i og utenfor bondesamfunnet».³³³ Ved å omtale samene under denne overskriften, sender forfatterne klare signaler til leserne om at samene uten tvil var en marginalisert gruppe med begrensede muligheter for sin livsutfoldelse. Samtidig blir det tydeliggjort at de står utenfor det tradisjonelle bondesamfunnet, som i lang tid har vært selve symbolet på det norske samfunnet. På disse sidene presenterer forfatterne ulike historiske hendelser og elementer på en direkte og systematisk måte. Fremstillingen av samene inkluderer i stor grad de elementene som har blitt presentert i tidligere undersøkte bøker.

Til tross for dette, så kommer den første omtalen av samene på et tidligere sted i boka. Når forfatterne skriver om fredspolitikken på Nordkalotten, forklarer de hvordan skattlegging av samer over en lengre periode hadde vært et konfliktfyllt tema mellom ulike stater som alle gjorde krav på området.

Nordmenn i området betalte bare norske skatter, svensker og russere henholdsvis bare svenske og russiske. Skattleggingen av samene var derimot uavklart. Den økende fiskale interessen til statsmaktene i andre halvdel av 1500-tallet kom til å gå sammen med territoriale ambisjoner. Retten til skatt ble

³³³ Moseng et.al., 2003, S. 293-297.

ensbetydende med en rett til folk og land. Samene kunne risikere å måtte betale skatt til tre makter: Danmark-Norge, Sverige og Russland.³³⁴

Dermed ser man at forfatterne forklarer hvordan skattlegging av samene var viktig fra et kolonialt ståsted. Ved å få rett til å bedrive skatteinnkreving i et gitt område var man et steg nærmere å få territorielle rettigheter over det. Presentasjonen av fakta som bidrar til å forklare hvordan den dansk-norske stat stadig fikk større råderett over samiske områder fortsetter senere i boka.

De samiske samfunnene ble preget av store forandringer i løpet av 1500- og 1600-tallet. I de ytre kystområdene førte tilflytting av nordmenn til konkurranse om ressursene, og kystsamene ble i enkelte områder presset bort fra de ytre sesongboplassene.³³⁵

Forfatterne forklarer dermed at norske kolonisering av samiske områder fikk konsekvens for samenes levemåter. Videre så forklarer Moseng et.al. hvordan norske styresmakter aktivt jobbet for å økte den norske tilstedeværelsen i Finnmark, blant annet ved å innføre skatteletter for norske tilflyttere, fritak fra soldattjeneste og gjeldskutt.³³⁶ I tillegg så forklares det hvordan landsdelen ble brukt som straffekoloni for kriminelle nordmenn, og hvordan tiltakene ledet til at store deler av fylkets befolkning hadde røtter fra andre deler av landet. Flere av lærebøkene undersøkt i tidligere kapitler har forklart hvordan den norske stat har bedrevet kolonisering av samiske områder. *Norsk historie 2* skiller seg ut ved at det forklares hvordan staten gir goder til nordmenn som flytter dit, i tillegg til å forklare hvordan kriminelle plasseres der.³³⁷ Hansen og Olsen har også gjort den statelige integrasjonen av samiske bosetningsgrupper til fokusområde for sin forskning. De har forklart at Danmark-Norge jobbet iherdig for å få sterkesterk mulig forvaltning- og skattemessig grep om samene og deres territorier.³³⁸

Boka viser også hvordan religion har vært et viktig verktøy i det norske koloniseringsarbeidet mot samene.³³⁹ Det forklares hvordan finnemisjon med mål om spredning av kristendommen og bygging av kapeller fungerte som virkemidler for å sikre norsk overhøyhet over samiske områder der Sverige hadde territorielle interesser.³⁴⁰

Selv om misjonærene fra begynnelsen av stort sett drev misjonen på samenes eget språk, fikk misjonsaktiviteten på lengre sikt ødeleggende virkninger for den samiske kulturen, som var knyttet til

³³⁴ Moseng et.al., 2003, S. 185-186.

³³⁵ Moseng et.al., 2003, S. 293.

³³⁶ Moseng et.al., 2003, S. 293.

³³⁷ Moseng et.al., 2003, S. 293.

³³⁸ Hansen & Olsen, 2004, S. 262.

³³⁹ Moseng et.al., 2003, S. 295-296.

³⁴⁰ Moseng et.al., 2003, S. 295-296.

samisk religion, en religion misjonærene var programforpliktet til å bekjempe. Kampen mot samenes sjamanistiske religion ble da også ført med harde midler, som forsøk på tvangsomvendelse, ødeleggelse av kultursteder, brenning av sjamantrummer (runebommer) og straffeforfølgelse av utøverne.³⁴¹

Med tekstutdraget får forfatterne vist hvor brutal kristningsprosessen tidvis kunne være, og leserne får forståelse for at det ikke utelukkende var religiøs overbevisning som forklarte samenes endringer i religiøs tilknytning. Å skildre den brutale ødeleggelsen av religiøse symboler og steder kan ses som et gjennomtenkt retorisk grep forfatterne har foretatt seg. Ved å omtale slike hendelser i en bok ment for lesere i den moderne verden, der tanker om religionsfrihet og menneskeverd er sterkt forankret i befolkningen, kan man argumentere for at dette er et bevist patosargument. Forfatternes hensikt er å henvende seg til lesernes følelser og verdigrunnlag, for å slik overbevise dem hvilken urett det var samene ble utsatt for.³⁴²

Kristning og religionsutøvelse blant samer, i tillegg til samisk sjamanisme og tradisjonell religion, er i samtiden objekt for forskning og Hagen er blant dem som har gjennomført arbeid om temaet. Han har gjennom sine studier gitt innsyn i trolldomssaken mot reindriftssamen Anders Poulsen og hvordan han ble angitt av andre samer i sitt nærområde.³⁴³ Begrunnelsen for sviket fra andre samer var enten fordi disse andre var kristne og ikke støttet sjamanismen, eller fordi Poulsen ikke hadde støtte fra samer i sin rolle som sjaman.³⁴⁴ Poulsens sterke bånd til sjamanismen gjorde at han ble anholdt av dansk-norske myndigheter.³⁴⁵ Sentralt i hans arbeid er runebommen (trommen) Poulsen benyttet i sin praktiske utøvelse av den sjamanistiske religionen, og han vier mye fokus på å forklare hvordan trommen ble selve symbolet på det man anså for å være en primitiv religion. Undersøkelser viser at rettsprosessene tilknyttet saken viser hvordan det norske samfunnet demoniserte og mystifiserte folk tilknyttet tradisjonelle naturreligjoner.³⁴⁶ Dermed ser man også hvordan annen forskning viser hvor ødeleggende misjonen var ovenfor samiske tradisjoner.

Koloniseringsperspektivet på samisk historie kan kategoriseres som en interesse for å skrive politisk historie om samene. Interessen blir også tydelig ved senere anledninger, da forfatterne forklarer hvordan sjøsamene måtte betale skatt for sin fiskevirksomhet etter at de hadde blitt politisk integrert i staten. I tillegg så forklarer forfatterne hvordan det blir viktig for staten å få kontroll over de områdene på Nordkalotten som tidligere hadde vært felles

³⁴¹ Moseng et.al., 2003, S. 296.

³⁴² Brodersen et.al., 2007, S. 52.

³⁴³ Hagen, 2002, S. 324.

³⁴⁴ Hagen, 2005, S. 16.

³⁴⁵ Hagen, 2002, S. 326.

³⁴⁶ Hagen, 2005, S. 22.

beskatningsområder mellom ulike stater.³⁴⁷ Interessen for å forklare storpolitiske hendelsers innvirkning på samisk levemåte blir også tydeliggjort når forfatterne presenterer *Lappekodisillen* for leserne.³⁴⁸

Men i en tilleggsprotokoll til grensetraktaten, den såkalte Lappekodisillen, ble forholdet til flyttsamene regulert slik at de fremdeles uhindret kunne bevege seg over grensene. Også samer uten rein skulle få krysse grensene for å drive sjøfiske, og samer på begge sider av grensen fikk rett til å drive jakt, havfiske og ferskvannsfiske, men mot mindre avgift. Lappekodisillen sikret videre samene nøytralitet, slik at eventuell krig mellom landene ikke skulle hindre dem i deres næringsdrift.³⁴⁹

Lappekodisillen har i senere tid vært objekt for mye forskning. Pedersen har gjennom sitt arbeid *Lappekodisillen i Nord 1751-1859*³⁵⁰ vist at kodusillen fremdeles er et aktuelt forskningstema, og viser seg å være mer kompleks og omfattende enn det gis inntrykk av i Moseng et.al. sin fremstilling. Med bakgrunn i verkets kompleksitet prioriteres det å forklare likheter mellom verkene, da forskjellene er store og omfattende. I likhet med læreboka forklarer også Pedersen hvordan kodusillen var ment for å sikre reindriftsutøverne de tiltrengte rettighetene for å fortsette sin tradisjonelle næringsvirksomhet.³⁵¹ Han forklarer også hvordan reindriftssamene skulle være garantert nøytralitet om det skulle oppstå krig mellom det norske og svenske riket, og deres rettigheter til å bevege seg mellom rikene skulle ikke påvirkes av slike strider.³⁵²

Samisk næring og samfunnsstrukturer er også et tema forfatterne kommenterer i boka. I boka viser forfatterne at samene måtte tilpasse seg nye livsgrunnlag som resultat av konfliktene som oppsto etter økt norsk tilstedeværelse i samiske samfunn, blant annet fordi trykket på viltressursene steg.³⁵³ I denne forbindelse forklares det hvordan samer gikk bort fra den gamle veidekulturen med villreinjakt, og istedenfor begynte de med oppdrett av tamrein.

Tamreindriften var nomadiserende, det vil si at man flyttet med reinen etter årstiden til de forskjellige sesongbeitene. I Finnmark og Tromsø for eksempel vandret flyttsamene mellom fjellet om vinteren og kysten og øyene nær kysten om sommeren, mens man lenger sør kunne holde seg nær kysten om vinteren og på fjellet om sommeren, en ulikhet som skyldtes de lokale beiteforholdene. Siidaen slik vi

³⁴⁷ Moseng et.al., 2003, S. 295.

³⁴⁸ Moseng et.al., 2003, S. 297.

³⁴⁹ Moseng et.al., 2003, S. 297.

³⁵⁰ Pedersen, 2008.

³⁵¹ Pedersen, 2008, S. 30.

³⁵² Pedersen, 2008, S. 35-36.

³⁵³ Moseng et.al., 2003, S. 293.

kjenner den, kom til å danne rammen om tamreindriften. Hver familie eide sin reinflokk, men gikk sammen med de andre i siidaen om driften av reinflokken.³⁵⁴

Ved å gi en slik forklaring på reindriftnæringens oppstandelse, er det rimelig å anta at forfatterne utfordrer lesernes eksisterende kunnskap om samisk næringsstruktur. Tradisjonelt har inkluderingen av samisk historie i stor grad har omhandlet reindriftssamene, og allerede fra samenes første inkludering i skoleverket etter innføringen av M74 har hovedvekten av inkluderingen vært på reindriftssamene.³⁵⁵ Derfor er det rimelig å anta at reindrift er det kjennetegnet flest folk ser i sammenheng med samiske tema, og for mange er dette selve bildet på hva en same er. Ved å omtale næringen på denne måten viser forfatterne at pastoral reindrift ikke kan spores tilbake til de eldste deler av samisk historie, men er resultat av samenes tilpasningsevne når deres tradisjonelle levesett ble påvirket av utenforstående faktorer. Hansen og Olsen har kommentert tamreindriften i mer dyptgående karakter, og hvordan dens oppkomst er resultat av effektivisering av fangsten av villrein, noe som truet bestanden.³⁵⁶ Den pastorale driftsmåten med tamrein, tillot en mer kontrollert ressursutnyttning som ville være bærekraftig over en lengre tidsperiode, og var en strategi utarbeidet for å unngå ressursmangel.

Vurdering: Undersøkelsene viser at bokas innhold om samene er variert. Boka retter stort søkelys på hvordan den norske statsmakten har bedrevet en politikk som var på bekostning av samene. Dette ser man tydelig ved stort fokus på norsk kolonisering og skattlegging, i tillegg til fokus på misjonsvirksomhet og hvordan storpolitiske hendelser har hatt innvirkning på samene. Innholdet gjør at man ser tydelige paralleller mellom boka og forskningstradisjonene som oppsto på 1980- og 1990, tallet. Dette kan være et resultat av at boka ble publisert i 2003, og at agenstradisjonen enda ikke har blitt internalisert i forskersamfunnet, eventuelt at arbeidet med boka har foregått over en lengre tidsperiode, før den nye interessen kom til syne. Likevel er slik at boka, som alle bøkene i forrige periode, i noen grad fremhever kulturelle særtrekk i de samiske samfunn, og det er spesielt reindriftnæringen som løftes frem.

Et av de mest fremtredende trekkene ved lærebokas inkludering av samisk historie er at den største andelen av fagstoffet presenteres uavbrutt på sidene 293-297. Denne trenden med at samisk historie presenteres isolert uten og plasseres i en større kontekst så man også i bøkene fra den forrige perioden. Til tross for en velvilje til å inkludere samisk fagstoff, blir resultatet

³⁵⁴ Moseng et.al., 2003, S. 293-294.

³⁵⁵ Folkenborg, 2008, S. 44; Kvande, 2015, S. 97.

³⁵⁶ Hansen & Olsen, 2004, S. 212.

av denne separate måten å inkludere det samiske på, at informasjonen ikke er plassert i en større kontekst, noe som gjør det vanskelig å se sammenheng mellom den generelle historien og utviklingen i samiske samfunn. Denne trenden har vi også sett i tidligere lærebøker. Skal undervisningsverktøyet i fullverdig grad kunne stimulere studentenes historiebevissthet, å gjøre dem kapable til å se utviklingstrekk i historien på tvers av tidsdimensjonene, er det viktig at helheten rundt hendelsene inkluderes.³⁵⁷ Opplevelsen blir dermed at boka ikke tilbyr nok forklaringer omkring samefolkets posisjon til at leserne får en fullverdig forståelse av temaet.

6.4 Norsk historie 1814-1905

Boka *Norsk historie 1814-1905* er skrevet av historiker Jan Eivind Myhre og ble utgitt i 2015. Den er del av Det Norske Samlagets serie om norsk historie. Serien går tilbake til Bergsgårds *Frå 17. mai til 9. april. Norsk historie 1814-1940*.³⁵⁸ Myhres arbeid dreier seg i stor grad rundt norsk og europeisk historie fra 1800 og fremover, i tillegg så har han arbeidet mye med lokalhistorie. Hans omfattende bakgrunn som lokalhistoriker gjør det rimelig å anta at hans arbeid skal belyse ulike samfunnsgrupper, og ikke bare være et politisk orientert oppslagsverk. Fra 1996 har han vært professor i historie ved UiO.³⁵⁹ Læreboka består av 308 sider med faglig innhold, sidene inneholder også et rikt antall illustrasjoner i form av bilder, kart og tegninger.

Stofforganisering og stoffutvalg: Boka består av tre ulike hoveddeler, som omtaler ulike deler av tidsperioden boka omhandler. Den første delen har tittel *ny stat, gammalt samfunn (1814-1840-åra)*, den andre *nytt samfunn, stabil stat (1840-åra til 1870)*, mens den tredje og siste delen er *stat og samfunn under modernisering (ca. 1870 til 1905)*. Med utgangspunkt i delene ser man at boka presenterer fagstoffet på kronologisk vis, og leseren får gradvis presentert historiske hendelser i den rekkefølgen de har tatt sted. Bokas første del har flere fokusområder, den søker deriblant å formidle kunnskap om politiske forhold, i tillegg til å forklare hvordan levebrød og samfunnsforhold endres. Den andre delen forklarer hvordan samfunn og stat var organisert, og hvordan industri bidro til endrede økonomiske forhold i tidsperioden. Den tredje og siste delen forklarer hvordan samfunnet endres, og hvem som kunne omtales som nordmenn. Inkludert i innholdet er også samene, da Myhre omtaler folkegruppen på flere ulike steder i boka. Gjennomgangen av læreboka gir inntrykk av en

³⁵⁷ Lund, 2016, S. 23.

³⁵⁸ Myhre, 2015, S. 2.

³⁵⁹ Hatlen, 2017.

lærebok som i større grad inkluderer samene i narrativet om norsk historie enn flere av de tidligere undersøkte bøkene har gjort. Denne påstanden kan begrunnes med at Myhre omtaler samene på flere steder i boka, fremfor å bare omtale dem på ett sted slik flere av de andre bøkene har gjort. Dette bidrar til at boka ved første øyekast kan sies å skape en historisk fremstilling der samene er en velintegrert del.

Fremstilling og forskningsrelevans: I bokas første del skaper Myhre en diskusjon omkring hvilke folk som kunne sies å være norsk.³⁶⁰ I delen introduserer han samene for leserne. Han forklarer hvordan de har hatt hovedsete i Nord-Norge, og hvordan de har blitt sett som fremmede innenfor den norske stat, samtidig som de har vært integrert i det statlige fellesskapet.³⁶¹ Ved å inkludere slik omtale av samene, får Myhre vist deler av kompleksiteten rundt samenes posisjon. På daværende tidspunkt ble de både sett som et fremmed folkeslag som ikke hadde tilhørighet til majoritetssamfunnet, samtidig som den norske stat aktivt har jobbet for å gjøre dem til en del av det norske fellesskapet. I forklaringen av samefolkets posisjon i landet omtaler Myhre også skogfinner, kvener og tatere. Ved å innlemme gruppene forklarer han også hvordan deres situasjon har vært, men han legger også fokus på å forklare hvordan samenes posisjon skiller seg fra disse øvrige minoritetsgruppene.

Samane stod i ei særstilling mellom desse gruppene, sidan dei var ei opphavleg folkegruppe – eit urfolk, som vi seier i dag. Det vil seie at dei var dei første innbyggjarane i området sitt. Alle dei fire nemde gruppene var likevel minoritar og ikkje-norske. Dei fekk lenge forholdsvis lite merksemd, men det forandra seg gradvis med nasjonsbygginga etter 1814. Fram til midten av 1800-talet var dei relativt lite synlege, med unntak av samane i deler av Nord-Noreg, og beholdt langt på vei språket og kulturen elles.³⁶²

Man ser dermed at Myhre tydelig søker å bevisstgjøre leserne om samenes særstilling i landet, og at deres historie går lengre tilbake i tid enn den gjør blant andre minoritetsgrupper. Dermed kan man hevde at fremstillingen gir leserne en begrepsmessig avklaring, og de utvikler forståelse for at det er forskjell på begrepet urfolk og minoritet, som kan sies å være viktige nøkkelpbegreper når man jobber med samisk historie. Det å koble ny viten til eksisterende begrep er et verdifullt læringsverktøy i utviklingen av studenters historiebevissthet.³⁶³

Urfolksanerkjennelsen fra 1990 har dermed resultert i at de norske samene står i en særstilling i henhold til de øvrige minoritetsgruppene i landet.³⁶⁴ De øvrige gruppene Myhre

³⁶⁰ Myhre, 2015, S. 64.

³⁶¹ Myhre, 2015, S. 65-66.

³⁶² Myhre, 2015, S. 65-66.

³⁶³ Lund, 2016, S. 20-23.

³⁶⁴ Andresen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 21; Plesner, Brandal & Døving, 2017, S. 14.

omtaler i fremstillingen hører til i gruppen man omtaler som nasjonale minoriteter, som alle har en tilstedeværelse i Norge som strekker seg godt over hundre år tilbake i tid.³⁶⁵ Niemi har i nyere tid argumentert for at det i kjølvannet av Norges ratifisering av ILO-169 oppstod et minoritetspolisk hierarki.³⁶⁶ Hierarkiet satte samene, urfolket, på toppen, mens de øvrige minoritetsgruppene ble sett som lavere stilt, og deres rettigheter var uavklarte. Dette var resultatet av at samenes rettigheter i større grad var avklarte, mens de nasjonale minoritetenes rettigheter først ble avklart i 1998, da Norge rettet seg etter Europarådets rammekonvensjon for vern av minoritetsgruppene.³⁶⁷ Implementeringen av konvensjonen bidro til en tydelig avklaring av forholdet mellom staten og minoritetsgruppene, og den etniske bevisstheten omkring gruppene har blitt styrket gjennom tydeliggjøring av deres kultur.³⁶⁸ Opprinnelig var ønsket fra norsk side at samene skulle inkluderes i blant de nasjonale minoritetene, men Sametinget delte ikke ønsket. Tinget følte at samene var bedre tjent med å bare kategoriseres som urfolk og ville være tjent med hvordan deres posisjon endres som konsekvens av kategoriseringen.³⁶⁹

Til formidlingen av fagstoffet har læreboka inkludert en illustrasjon. Inkluderingen av bilder kan fra forfatterens ståsted ha en didaktisk begrunnelse. Historiedidaktiker Erik Lund har vist at bilder har et stort potensial når det kommer til elevers begrepslæring.³⁷⁰ Bildetekst som opptrer sammen med bilder fungerer som en forklaring for det leserne ser på bildet. Slik forstår man at bildeteksten og illustrasjonen er ment for å gi leserne kunnskap om de samiske koftene, som er særegne for den samiske kulturen. Bildeteksten poengterer at samer boende på ulike steder har kofte med ulikt utseende. Fra et læremessig ståsted kan inkluderingen av bildet sies å være verdifull, da man i det flerkulturelle Norge kan se koftene på flere ulike arenaer, ikke bare dem som tradisjonelt anses for å være samiske.

³⁶⁵ Plesner, Brandal & Døving, 2017, S. 14; Niemi, 2014, S. 217.

³⁶⁶ Niemi, 2014, S. 216.

³⁶⁷ Plesner, Brandal & Døving, 2017, S. 14; Niemi, 2014, S. 217.

³⁶⁸ Niemi, 2014, S. 219-220.

³⁶⁹ Niemi, 2014, S. 218; Andressen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 420.

³⁷⁰ Lund, 2016, S. 168.

Samar i kofter, dei samiske nasjonaldraktene, frå Karasjok, Tana og Vadsø. Teikning frå 1840-åra. Samane var innfødde og norske borgarar (dei kunne ha stemmerett), men dei blei ikkje sett på som norske i nasjonal forstand. I andre halvdel av 1800-talet blei dei utsette for hardhendt nasjonaliseringspolitikk.

Skogfynnane

merksemd, men det forandra seg gradvis med nasjonsbygginga etter 1814. Fram til midten av 1800-talet var dei relativt lite synlege, med unntak av samane i delar av Nord-Noreg, og beheldt langt på veg språket og kulturen elles. Eit forsøk på kulturell og politisk mobilisering mellom skogfynnane på norsk og svensk side av grensa i 1820-åra, med den finske Uppsala-studenten Carl Axel Gottlund som leiar, blei likevel strengt slått ned på. Først frå midten av 1800-talet blei eksistensen til minoritetane så påtrengjande at det nasjonsbyggjande samfunnet syntest noko måtte gjerast. Løysinga blei ei assimilasjonslinje, ei til tider hardhendt fornorsking av desse gruppene (kapittel 9).

Talet på innvandrarar i Noreg i første halvdel av 1800-talet var ikkje stort, kanskje var under 1 prosent av befolkninga fødd utanfor riket. I 1865, det første tidspunktet vi har relevante opplysningar frå, budde det 21 000 personar i landet som var fødte utanlands, eller 1,2 prosent av befolkninga. I 1814 var det truleg ein god del færre. Dei fleste var svenskar frå nabolandskapa til Austlandet.

Faksimile 3: Samiske menn i kofter fra henholdsvis Karasjok, Tana og Vadsø.³⁷¹

³⁷¹ Myhre, 2015, S. 66.

Til tross for en historieformidling der samiske elementer primært er velintegrert i det øvrige fagstoffet, finner man også i denne boka noen sider der hovedtyngden av samisk innhold blir presentert for leserne.³⁷² På sidene er innholdet med samisk karakter variert, og Myhre legger frem mye fakta. Noe av det han gjør er å forklare det historiske fundamentet for samenes urfolksposisjon, og hvordan samene har vært ansett for å være landets opprinnelige befolkning.³⁷³ Til tross for dette har de hatt en levemåte som har skilt seg fra den norske majoriteten, dermed har de blitt sett som fremmede. Myhre lykkes også i denne delen med å motbevise en utbredt stereotypi om samene.

Den typiske samer i nordmenn si oppfatning var ein reindriftssame, som gjennom sesongane flytta mellom vidda og fjordane med reinflokkene. Tidleg på 1800-talet, for eksempel i folketeljinga frå 1801, utgjorde reindriftssamar ein eigen kategori, med litt høgare status enn andre samar. Fleirtalet av samane, kanskje ni tidelar, var likevel fastbuande, såkalla sjøsamar, av og til kalla elvefinnar eller sjøfinnar.³⁷⁴

Myhre poengterer at det eksisterer et mangfold innenfor kategorien samer, og at reindriftssamene, utgjør en liten del av disse. Fremstillingen tar dermed en opplysende og informativ form, og dens formål blir å tydeliggjøre det samiske mangfoldet for leserne. Dermed ser man likhetstrekk mellom det Myhre skriver og Prysers bok om 1800-tallet fra det forrige analysekapitlet. Likhetene antyder at næring, som oftest fiske eller reindrift, er et utbredt verktøy blant historikere for å kunne kategorisere samene i ulike grupper. Evjen har antydnet at man tradisjonelt har operert med kategoriene nord- og sørsame i den etniske differensieringen av norske samer, og dermed viser hun at det finnes alternative måter enn næringsstruktur for å omtale samisk mangfold.³⁷⁵ Hun forklarer at nord-samene i folketall er den største gruppen, og at de med tradisjonell utbredelse over Finnmark og Troms lever på et stort geografisk område.³⁷⁶ Den sørsamiske gruppen er liten i folketall, men er territorielt spredt da de har kjerneområde fra Saltfjellet og helt sør til Hedmark. Evjen har i sin forskning belyst hvordan man fra 1970 i større grad blir mer bevist på at det samiske etniske mangfoldet strekker seg bortenfor disse tradisjonelle gruppene, og blant annet lulesamene står frem som en egen etnisk gruppe med kulturelle særtrekk.³⁷⁷

Samenes rettigheter er også fokusområde for det Myhre skriver. Han forklarer hvordan Stortinget i 1821 definerte reinflokkene som fundament for stemmerett hos reindriftssamene.

³⁷² Myhre, 2015, S. 237-241.

³⁷³ Myhre, 2015, S. 237-238.

³⁷⁴ Myhre, 2015, S. 237-238.

³⁷⁵ Evjen, 2004, S. 41.

³⁷⁶ Evjen, 2004, S. 42.

³⁷⁷ Evjen, 2004, S. 48-49.

Sjøsamer måtte eie jord om de skulle få stemmerett, til tross for at privat jord ikke var vanlig i Finnmark.³⁷⁸ Det forklares også hvordan samenes nomadiske livsstil som ikke tok hensyn til etablerte landegrensener ble sett som en sikkerhetspolitisk trussel, og dermed ledet til en nasjonalisering av dem.³⁷⁹

Ei sterk bølge av kulturell fornorskning sette inn. Alle skulebarn, samisk- og finsktalende, skulle lære norsk som einaste skulespråk, og det blei også oppfordra til bruk av norsk i heimane og elles. Det innebar ei nedvurdering av det samiske (og kvenske) og svekte identiteten deira til fordel for det norske.³⁸⁰

Jurist Laila Susanne Vars har forklart at assimilasjonspolitikken stater har ført mot egne minoritetsgrupper kan omtales som et kulturelt folkemord.³⁸¹ For å begrunne denne påstanden bygger hun på det arbeidet den kanadiske sannhets- og forsoningskommisjonen har utført, og hvordan dens konklusjoner bør aktualisere debatten omkring et kulturelt folkemord i Norge. Hun har videre hevdet at samiske språk, levesett, næring og kultur i stor grad har overlevd presset fra fornorskningen, dette til tross for at staten bedrev systematisk arbeid for å få samene til å legge bort disse kulturelle særtrekkene.³⁸² Derfor er det naturlig å tro at forskningen i større grad vil sette søkelys på konsekvensene av kulturmøter og marginalisering av samisk kultur etter at den norske sannhets- og forsoningskommisjonen legger frem sin sluttrapport i 2023.³⁸³ Likevel ser man at Myhre forklarer hvordan en viktig del av nasjonaliseringen var å tilrettelegge for økt norsk tilstedeværelse i Nord-Norge. Et viktig ledd i dette var nyridding av land, slik at det ble attraktivt for nordmenn og flytte til samiske områder.³⁸⁴ Slik får han vist hvordan den norske stat gradvis får etablert en sterkere kontroll over samiske områder, og leserne utvikler forståelse for at utviklingen foregår på bekostning av samenes levemåte. Likevel vier han også stort fokus på å forklare hvordan samisk kultur og samer ikke ble tatt inn i det nasjonale fellesskapet.³⁸⁵

Boka inneholder også et bilde som er rettet mot fornorskingsarbeidet i skolen. Bildet viser samiske barn kledd i kofte og er inkludert i forbindelse med omtale av hvordan skolegang blir mer utbredt i ulike deler av landet. Fagteksten omtaler ikke samene direkte, men bildeteksten forklarer at man ser samiske barn på internatskole der hensikten var å lære dem å snakke

³⁷⁸ Myhre, 2015, S. 238.

³⁷⁹ Myhre, 2015, S. 18, 239.

³⁸⁰ Myhre, 2015, S. 239.

³⁸¹ Vars, 2017, S. 180.

³⁸² Vars, 2017, S. 181.

³⁸³ UiT.no, u.å.

³⁸⁴ Myhre, 2015, S. 239.

³⁸⁵ Myhre, 2015, S. 56, 305.

norsk.³⁸⁶ Dermed blir det riktig å se bildeteksten som en tydelig henvisning til fornorskningen og hvordan denne rammet samiske barn.

7 Om å binde landet saman 187

kultur og nasjonalt fellesskap stod i sentrum. Spesielt frå 1850-åra var det stor interesse rundt skulen frå alle hald, ikkje minst hos politikarane.

Den norske befolkninga låg alt tidleg i hundreåret langt framme i lese- og skrivetekunnskap. I alle byar fanst det leseselskap og boksamlingar av ulik storleik til disposisjon for utlån. Fleire kommunar etablerte allereie tidleg (1838) boksamlingar for befolkninga. Ikkje reint få velstående bønder hadde små private bibliotek.

Allereie skulelova frå 1827 forordna faste skular ved kyrkjene, men eigne bygningar blei langt frå reiste overalt. I Norddal, for eksempel, peika skulekommisjonen på at bygda hadde dårleg råd og dessutan ikkje noko klart befolkningsstygdepunkt som ville vere ein naturleg stad for ein fastskule. Ein søknad om tilskot frå det statlege Opplysningsvesenets fond blei avslått. Først etter mange år blei det i 1844 på Dalebø nær Norddal kyrkje reist ein fastskule med lånte midlar. I 1853 gjekk 16 prosent av elevane på landsbygda på fastskular, ein andel som auka sterkt i 1850-åra, og som eksploderte etter skulelova frå 1860, då fastskular blei slått fast som norm. Dei fleste barna fram til 1860-åra gjekk på omgangsskular. Lærarar drog rundt i bygdene og underviste på gardane, der barna blei

Fastskular

Skulelova av 1860

Skulen i Kautokeino fotografert av Sophus Trombølt i 1882–1883. Barna har samekufte, men på skulen skulle dei berre lære å snakke norsk. Mange samiske barn måtte bu på internatskule, langt borte frå foreldra.

Faksimile 4: Samiske barn på internatskole.³⁸⁷ Bildet viser at samenes klær skiller seg betraktelig fra dem nordmennene benyttet.

³⁸⁶ Myhre, 2015, S. 187.

³⁸⁷ Myhre, 2015, S. 187.

Myhre forklarer også hvordan samer viste sin misnøye med norsk politikk, og hvordan dette blant annet ledet til det kjente Kautokeino-opprøret.

Det var ikkje dei kulturelle fornorskningsframstøytane som var bakgrunnen for Kautokeino-opprøret i 1852, då ei gruppe samar drap lensmannen og ein handelsmann og mishandla presten. Bakgrunnen var sosial og økonomisk misnøye i samband med forvaltninga av beiteressursane, som førte til fattigdom, ein motvilje mot den innførte alkoholen som førte ulykke over mange samar, og ikkje minst tilknytninga til den pietistiske og fundamentalistiske læstadianismen, som avviste nordmenns levevis. To av opprørane, Aslak Hætta og Mons Somby, blei avretta ved halshogging.³⁸⁸

I samtiden eksistert det diskusjoner om hva som var begrunnelsen for opprøret.³⁸⁹ Organer som representerte statsmakten, aviser, kirker og domstoler, hevdet at Læstadius var ansvarlig for opprørernes oppstandelse. I moderne tid er det ikke bare historikere og fagpersoner som har brydd seg om hendelsen, men også kulturpersonligheter har benyttet den som utgangspunkt for sine arbeider.³⁹⁰ Med bakgrunn i hendelsens popularitet i det moderne samfunnet, er det ikke unaturlig å hevde at opprøret er den samiske hendelsen som majoritetssamfunnet har stiftet størst bekjentskap med. Ved å inkludere opprøret i sitt oversiktsverk lykkes Myhre i å etterkomme agensperspektivet i historieskrivingen, da han forklarer hvordan samene agerte for å kunne prege utviklingen av sin egen historie, og han fremstiller dem som handlende aktører.³⁹¹ Ved å gjøre dette omkring et tema leserne trolig har noen forkunnskaper, vil det være lettere å fange deres interesse.

Vurdering: Undersøkelser av boka viser hvordan Myhres formidling om samiske forhold skiller seg noe fra bøkene til Moseng et.al som har blitt undersøkt tidligere i kapitlet. Moseng et.al hadde i stor grad en fremstilling som formidlet både de kulturelle særtrekkene, men som også viet interesse for den uretten samene hadde vært utsatt for. Myhre skiller seg fra dette ved at han i større grad omtaler de kulturelle særtrekkene, og har mindre fokus på fornorskning og lidelsesdelene av den samiske fortiden. Fokuset kommer tydelig frem da han vier stor interesse for å forklare hvordan samens posisjon skiller seg fra den hos de øvrige minoritetsgruppene. Men også hans fokus på næringsspesialisering og stemmerett tar fokus vekk fra lidelse. Likevel omtaler boka fornorskningsarbeidet, og det forklares hvordan samer har blitt forsøkt assimilert gjennom skole og marginalisering av samisk språk. I tillegg poengteres det at staten jobbet aktivt for å sikre større norsk innflytelse over Finnmark. Denne

³⁸⁸ Myhre, 2015, S. 239.

³⁸⁹ Andresen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 153.

³⁹⁰ Andresen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 153.

³⁹¹ Kvande, 2015, S. 96.

formidlingen av fornorskningshistorie tar også et agensperspektiv når Myhre velger å forklare hvordan samiske aktører motsetter seg den norske involveringen i Finnmark, noe som kulminerer i det kjente Kautokeino-opprøret.

Kvantitativt ser man at boka omtaler samene på flere ulike steder, men hovedvekten av samisk innhold presenteres sammenhengende på fem sider. På den ene siden kan det argumenteres for at inkludering i forbindelse med annet fagstoff tyder på en bevist tankegang omkring det å forklare gruppens ståsted i tilknytning til ulike historiske prosesser som har tatt sted. På den andre siden kan benevnelsene tolkes som et forsøk på å omtale dem, uten at forfatteren gir noe mer dyptgående kunnskap omkring temaet. Derfor kan det ses som verdifullt at Myhre følger opp benevnelsene med en større andel fagstoff som går over flere sider, da dette gir mulighet for og i større grad presisere kulturelle særtrekk.

6.5 Norsk historie etter 1905

Norsk historie etter 1905 ble utgitt i 2012 og er siste del Det Norske Samlag sin serie om norsk historie. Historiker Ola Svein Stugu er forfatter av boka. Stugu har siden 1994 vært ansatt ved Institutt for historiske studier på NTNU, i tidsperioden 2001-2018 som professor.³⁹² Han har hovedfag fra UiO, og har gjennom karrieren jobbet med historiedidaktikk, lokalhistorie, byhistorie og ulike former for kulturhistorie. Læreboka er på 316 sider med faglig innhold, der storparten er tekst, men man finner også flere bilder, kart og illustrasjoner på disse sidene.

Stofforganisering og stoffutvalg: Boka er organisert i syv ulike kapitler som har en kronologisk rekkefølge. Den viser hvordan Norge går bort fra å være agrarsamfunn til at man i tidsrommet mellom verdenskrigene ble et samfunn der industrien fikk sterkere fotfeste. Den politiske situasjonen i mellomkrigstiden vies fokus, og arbeiderbevegelsens fremvekst er tema. Andre verdenskrig fremheves, og Stugu prioriterer i stor grad å forklare hvordan folk gjorde opprør mot den tyske styresmakten. I perioden etter andre verdenskrig legges det hovedvekt på å forklare hvordan velferdsstaten har vokst frem, og hvilke konsekvenser dette fikk for samfunnet og det politiske klimaet.

Fremstilling og forskningsrelevans: En stor del av lærebokas fokus ligger på å forklare hvordan den norske stat har bedrevet fornorskingsprosesser ovenfor minoritetsgrupper, deriblant samene. I det første kapitlet, *Perspektiv på hundreåret*, gjennomgår Stugu utviklingstrekk i det norske samfunnet. Deriblant forklarer han hvordan det norske «vi» har

³⁹² Tørset, Alkunne & Haave, 2021.

endret karakter, og hvordan samer måtte rette seg etter de samme normer, regler, språk og tradisjoner som majoritetsbefolkningen om de skulle få de samme rettigheten som dem og aksepteres som norske.³⁹³ Senere forklares det hvordan fornorskning var ment som verktøy for å sterkere integrere Finnmark i nasjonen, og at man utenrikspolitisk kunne begrunne dette med at fylkets finskættede folk hadde sterke relasjoner til det russisk kontrollerte Finland.³⁹⁴ Til tross for dette ble også samene sterkt integrert gjennom utbyggingen av internatskoler og motstand mot deres morsmål. Stugu forklarer også hvordan staten sikrer seg bedre kontroll over landsdelen med å etablere ny industri i området.³⁹⁵ Han påpeker at samene blir møtt med de samme integrasjonstiltakene som kvenene, enda de ikke har den samme sterke tilknytning til et fremmed folkeslag i et annet land.³⁹⁶ Evjen har også forklart hvordan industrien i Finnmark fungerte som et fornorskningverktøy.³⁹⁷ Til tross for behov for flere arbeidere, ble det ved industristedene registeret færre samer frem mot 1920, noe som tyder på at de blir sterkere integrert, noe som også var tilfellet i Nordland. Ved å flytte til industristedene omgikk samene hovedsakelig nordmenn, og gradvis ble de sterkere integrerte og mer like majoriteten, uten at det var snakk om en aktiv fornorskningpolitikk.³⁹⁸

Til tross for disse sporadiske henvisningene til statens fornorskningpolitikk, viser romananalysen at det resterende av bokas samiske innhold presenteres som et løpende narrativ over fire sider under overskriften *Eit større mangfald* i kapitlet *Oljelandet 1973-1995*.³⁹⁹ I denne delen av boka blir det forklart hvordan det strenge fornorskningregimet tar slutt på 1950-tallet, og samene ble i større grad synliggjort i samfunnet.⁴⁰⁰

Det strenge fornorskningregimet varte ved til slutten av 1950-åra. Men i 1959 kom innstillinga frå Samekomiteen, som slo fast at samene var ein minoritet som hadde rett til likestilling, og som skulle styrkjast både økonomisk, sosialt og kulturelt. Frå 1967 vart det sett i gang begynnarundervisning på samisk i det som vart definert som eit samisk kjerneområde i indre Finnmark.⁴⁰¹

Dermed forklarer Stugu at den norske stat forsøker å reversere sine handlinger, og heller tilrettelegge for at den samiske kulturen kan fortsette sin utvikling og synliggjøres i samfunnet. På senere sider forklares det hvordan det også har foregått andre

³⁹³ Stugu, 2012, S. 12, 106.

³⁹⁴ Stugu, 2012, S. 47.

³⁹⁵ Stugu, 2012, S. 47-48.

³⁹⁶ Stugu, 2012, S. 103.

³⁹⁷ Evjen, 2008, S. 260-261.

³⁹⁸ Evjen, 2008, S. 261.

³⁹⁹ Stugu, 2012, S. 278-281; Angvik, 1982, S. 375.

⁴⁰⁰ Stugu, 2012, S. 278.

⁴⁰¹ Stugu, 2012, S. 278.

kulturreisingsprosjekter, deriblant tilrettelegging for dyrking av samisk kultur, egne samiske radiosendinger og etablering av lulesamisk kultursenter i Tysfjord og en egen sørsamisk skole på Snåsa.⁴⁰² Historiker Harald Rinde har vist hvordan det i Nordland fylke har foregått omfattende arbeid for å synliggjøre samene.⁴⁰³ Rinde har forklart at aktivismen for å synliggjøre samisk kultur var drevet frem av unge utdannede samiske aktører, og deres arbeid ledet til splittelse på tvers av generasjoner. Samisk synliggjøring var mer konfliktfylt i Nordland, fordi samene her utgjorde et mindretall, og dermed var fornorskningsarbeidet sterkere implementert i befolkningen og eldre samer så sin kultur som noe skamfullt.⁴⁰⁴ Dermed tar det noe lengre tid før synliggjøringstiltakene blir satt til livs i Nordland, Stugu beviste at man i Finnmark begynte opplæring i samisk språk i 1967, mens Rinde forklarte at dette arbeidet ikke tar sted før på 1970-tallet i Nordland.⁴⁰⁵

Stugu klargjør at den kulturelle fremveksten hos samene har sammenheng med deres politiske organisering, og at de kjemper for sine rettigheter.

Ei viktig drivkraft var den etniske identitetsdanninga og den politiske bevisstgjerings mellom samane sjølve, slik at krav om reformer i stigande grad vart formulert frå samiske miljø. Ein viktig etappe i så måte var skipinga av Norske Samers Riksforbund (NSR) i 1968. Godt utdanna og skolerte samar spela alt tidleg ei viktig rolle i organisasjonen, som tok opp samiske spørsmål i full breidd. NSR kravde ikkje berre like likestilling mellom samar og andre nordmenn på felt der samane hadde vore diskriminerte, men hevda samiske særretter, ikkje minst til land og vatn, i område som vart definerte som samiske.⁴⁰⁶

Hensikten med omtalen er å vise hvordan samer i nyere tid har aktivt jobbet for å sikre samefolkets rettigheter, og hvordan de har stilt krav til den norske stat. Dermed ser man at Stugu, akkurat som Myhre i forrige bok, fremstiller samene i tråd med agensperspektivet på historieskriving.⁴⁰⁷ Også Andersen, Evjen og Ryymin forklarer at det foregikk et omfattende organisasjonsarbeid blant samene fra og med 1960-tallet.⁴⁰⁸ Fremfor å utelukkende se på de norske samene, viser de hvordan organisasjonsarbeid er en felles trend for samene i både Norge, Sverige og Finland i tidsperioden.⁴⁰⁹

⁴⁰² Stugu, 2012, S. 280-281.

⁴⁰³ Rinde, 2015, S. 313-319.

⁴⁰⁴ Rinde, 2015, S. 314.

⁴⁰⁵ Rinde, 2015, S. 314.

⁴⁰⁶ Stugu, 2012, S. 278-279.

⁴⁰⁷ Kvande, 2015, S. 96.

⁴⁰⁸ Andersen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 361.

⁴⁰⁹ Andersen, Evjen & Ryymin, 2021, S. 361-364.

Læreboka forklarer også hvordan konfliktene omkring utbyggingen av Alta-Kautokeinovassdraget utgjorde et vendepunkt i samens historie.⁴¹⁰ Det forklares hvordan konflikten rundt utbyggingen atter en gang bidro til å aktualisere debatten om hvem som skulle ha råderett over landområder i samisk område.⁴¹¹ Stugu viser hvordan samene innleder protestaksjoner mot statens utbyggingsplaner, men også hvordan disse gir resultater, i form av anerkjennelse fra staten og at de nedsetter et utvalg for å jobbe for gruppens rettigheter.

Faksimile 5: Samer i protestaksjon mot Stortingets vedtak om kraftutbygging i Alta-Kautokeino vassdraget.⁴¹²

⁴¹⁰ Stugu, 2012, S. 280.

⁴¹¹ Stugu, 2012, S. 280.

⁴¹² Stugu, 2012, S. 279.

På bildet ser man samer som protesterer mot de kjente utbyggingsplanene av vassdraget. Bildet visualiserer at utbyggingsplanene ble møtt med motstand blant samene den rammet, og fungerer som et støttemiddel for den teksten leseren får presentert om Alta-Kautokeino konflikten. Bildeteksten forklarer at bildet av protesterende samer er tatt i bygda Masi. Den bidrar også til å forklare til leserne at samer var urfolk i området, og dermed var det naturlig å ta hensyn til dem. En annen fordel med bildeteksten er at den bidrar til å gi leserne bedre forståelse for begrepet urfolk, og de forstår at samene er urfolk i området fordi de var områdets første innbyggere.

Det kan også tolkes som at Stugu velger å omtale Alta-Kautokeino-konflikten så han kan forklare hvordan flere samepolitiske hendelser får gjennomslag i den kommende tidsperioden.⁴¹³

I 1987 vedtok Stortinget samelova, der eit sentralt element var opprettinga av Sametinget. Det opna dørene 1989, med Ole Henrik Magga som første presidenten. I 1988 vart det grunnlovsfesta at samane hadde rett til å sikre og utvikle eige språk, kultur og samfunnsliv, og i 1990 ratifiserte Noreg som første land ILO-konvensjonen om urfolks rettar til landområde der dei lever. Denne konvensjonen vart seinare ein viktig premis for arbeidet med finnmarkslova, som vart vedteken i 2005, og som la nye reglar for forvaltning av grunn og naturressursar i fylket.⁴¹⁴

I forbindelse med oppklaringen av hvilke samepolitiske hendelser som fikk gjennomslag, inneholder læreboka også et bilde.⁴¹⁵ Bilde viser deltagerne i det første offisielle Sametinget, og deltagerne er hovedsakelig bekledd i ulike samiske kofter. Bildet viser frem koftene som noe særegent for den samiske kulturen, men det forklares ikke noe om at de ulike samiske koftene sier noe om samenes geografiske tilhørighet. Skal leseren forstå dette selv, kreves en dyptgående kjennskap til den samiske kulturen. Det fremtredende med bildebruken i bøkene fra dette kapitlet er at alle illustrasjoner viser samer ikledd kofter, noe som kan si å ha en viss stereotypidannende effekt. Slike illustrasjoner kan bidra til å skape tanker om at koftene er selve bildet på «samiskhet». Bildet av det første Sametinget viser at noen av deltagerne også er ikledd det man kan omtale som mer «norske» plagg, noe som gir et mer nyansert syn på bekledding blant samer. Bildeteksten bidrar til å gi leserne forståelse for når det første sametingsvalget var, i tillegg så omtales Sametingets første president, Ole Henrik Magga,

⁴¹³ Stugu, 2012, S. 281.

⁴¹⁴ Stugu, 2012, S. 281.

⁴¹⁵ Stugu, 2012, S. 281.

med navn. Dette gjør at leserne stifter bekjentskap med en viktig person i den moderne samepolitikken.

Isolert sett enda striden om Alta-utbygginga med nederlag for motstandarane, men på lengre sikt vart saka eit gjennombrøt for samiske rettar. Spesielt var innstillinga frå samerettsutvalet viktig, fordi prinsippet om at samane var eit urfolk med spesielle kollektive rettar i områda sine, vart slege fast. Fleirtalsdemokratiet var ikkje i stand til å ta tilstrekkeleg vare på minoritetsrettane, difor trøngst det særordningar. I 1987 vedtok Stortinget same-lova, der eit sentralt element var opprettinga av Sametinget. Det opna dørene 1989, med Ole Henrik Magga som første presidenten. I 1988 vart det grunnlovsfesta at samane hadde rett til å sikre og utvikle eige språk, kultur og samfunnsliv, og i 1990 ratifiserte Noreg som første land ILO-konvensjonen om urfolks rettar til landområde der dei lever. Denne konvensjonen vart seinare ein viktig premis for arbeidet med finnmarkslova, som vart vedteken i 2005, og som la nye reglar for forvaltning av grunn og naturressursar i fylket.

Den samiske kulturreisinga fekk tyngdepunktet sitt i dei nordsamiske områda. Men også mellom andre samiske språkgrupper vart det bygd opp egne institusjonar. Lulesamane fekk eit kultursenter i Tysfjord, og alt i 1968 vart det vedteke å byggje ein eigen sørsamisk skule på Snåsa. Skulen vart følgt opp av fleire kulturinstitusjonar og eit utvida arbeid for det sørsamiske språket. Jmført med dei nordsamiske områda, der samane er i stort fleirtal i eit kjerneområde, er dei sørsamiske miljøa likevel små, spreidde og langt mindre synlege.

Hausten 1989 vart det halde sametingsval for første gong, og 9. oktober vart det første offisielle Sametinget opna i Karasjok. President vart Ole Henrik Magga (nr. 4 frå høgre i første rekke) frå Norske Samers Riksforbund.

Faksimile 6: Det første Sametinget.⁴¹⁶

⁴¹⁶ Stugu, 2012, S. 281.

Vurdering: Stugus formidling av samisk historie har i stor grad likhetstrekk med de øvrige lærebøkene fra tidsperioden. Han bidrar til å gi leserne innsyn i hvordan storpolitiske hendelser har hatt innvirkning på samiske samfunn. Dette gjør han ved å forklare hvordan samer måtte endre levemåte for å ta del i samfunnet, og hvordan de blir ofre for fororskning og integreringsforsøk fra staten, og hvordan skole og industriutbygging var verdifulle verktøy i arbeidet. Til tross for dette, er det hos Stugu man ser de tydeligste parallellene til agenstradisjonen. Tradisjonen kommer til uttrykk gjennom hans forklaringer på hvordan samer blir aktive deltagere i politikken gjennom opprettelse av egne partier og deltagelse i det nye Sametinget. Men også hans forklaringer på samisk motstand mot staten omkring Alta-Kautokeino konflikten drar tydelige paralleller til agenstradisjonen. Han forklarer også hvordan staten i etterkrigstiden forsøkte å reversere skaden den hadde påført samiske samfunn, og støtter dermed Niemi og Minde sin påstand om at perioden kan omtales som en avviklingsfase.⁴¹⁷

Til tross for noe innhold, er tendensen at bokas formidling av samisk fagstoff er begrenset, og i stor grad orientert til fire sider som presenteres separat fra resten av historien. Dermed ser man Stugu ikke skaper en dynamisk inkludering av samene som Myhre gjorde i forrige bok. Vi ser at boka forsøker å gi leserne mest mulig informasjon om samene, dette til tross for at forfatteren har satt av få sider til formålet. Periodevis gjør dette at leseren stadig får ny informasjon presentert, uten at denne settes i nevneverdig kontekst eller forklares på mer dyptgående måte. Til tross for dette, kan det hevdes at boka også har noen verdifulle innfallsvinkler til hvordan inkluderingen av samene bør være i slike læreverk. Den gjennomgående benyttelsen av illustrasjoner for å tydeliggjøre de fakta som omtales kan ses som verdifull i formidling av fagstoff.

6.6 Hovedtrekk fra tidsperioden

Undersøkelsene viser at det etter år 2000 er høyere representasjon av samisk historie i lærebøkene. Av undersøkelsene kommer det frem at alle de fire bøkene inkludert i analysekapitlet inkluderer samisk historie. Tendensen er at samisk historie inkluderes i lærebøkene, men det presenteres ofte som en separat del noe avskilt fra det øvrige innholdet. Likevel er det også slik at noe av bøkens samiske innhold kommer utenom disse delene, og fremstår i større grad mer inkludert i det øvrige fagstoffet. Begrunnelsen for at samisk historie inkluderes i noe høyere grad enn i tidligere perioder, har mest trolig sammenheng med at

⁴¹⁷ Minde, 2005, S. 11; Niemi, 2017, S. 146.

perioden 2000-2009 omtales som mangfoldets tiår når det kommer til forskningsinteressene hos historikerne.⁴¹⁸ Selv om flere av lærebøkene er publisert etter tiåret, er det naturlig å tro at man ser ringvirkningene av tidligere forskningsinteresser over en lengre tidsperiode. Akkurat slik man ser i *Norsk historie 1: 750-1537* er de tidligste skriftlige beretningene man kjenner om samene tema for skolebøkene gjennom 1990- og 2000-tallet.⁴¹⁹ Det er spesielt *Ottars beretning* som fremstilles som et verk man kunne benytte for å erverve kunnskap om samer i fortiden. Det eksisterer likhetstrekk mellom skolebøkene og hvordan Myhre omtaler Kautokeino-opprøret. I likhet med periodens skolebøker poengterer Myhre hvordan læstadianismen fungerte som katalysator for opprørerne, likevel var det bare en liten andel samer som gikk til opprør.⁴²⁰ Fra 1997 ble nasjonalisme og fornorskning et tema skolebøkene i større grad ble opptatt av å omtale, interessen kommer også tydelig frem i de undersøkte lærebøkene.⁴²¹ Derfor er det rimelig å hevde at det eksisterer likhetstrekk mellom det fagstoffet som blir presentert i periodens skolebøker og lærebøkene benyttet i undervisningen på grunnfagsnivå.

Den økte andelen av samisk innhold lærebøkene kan ses i sammenheng med de generelle utviklingstrekkene i norsk samepolitikk. Som sett innledningsvis skjer det gjennom 1990-tallet flere viktige hendelser for utviklingen av samepolitikken. Opprettelsen av Sametinget og ratifisering av ILO-konvensjonen er begge eksempler på viktige politiske gjennomslag for folkegruppen, og begge hendelsene medførte positiv forandring i hvordan samfunnet stilte seg til samenes historie og kultur. Det er naturlig at det vil ta noe tid fra innføring av disse instansene og til endringene de jobbet frem gjenspeiles i samfunnet. Derfor er det rimelig at endringene som konsekvens av hendelsene kommer sterkere til syne i litteraturen fra 2000-tallet, fremfor den publisert gjennom 1990-tallet. Dette ser man også i litteraturen som har blitt analysert, da tendensen er at nyere litteratur i mye større grad er opptatt av å omtale de kulturelle særtrekkene hos samene, fremfor å ha hovedfokus på lidelseshistorie, slik de fleste verkene i forrige analysekapittel hadde.

⁴¹⁸ Ryymin et.al., 2019, 143.

⁴¹⁹ Sjøvik, 2019, S. 89.

⁴²⁰ Sjøvik, 2019, S. 94.

⁴²¹ Sjøvik, 2019, S. 96.

7.0 Konklusjon

Oppgaven har analysert femten lærebøker i norsk historie for å se hvordan samisk historie har vært representert i disse. Problemstillingen ga mulighet til å analysere litteratur publisert innenfor et tidsspenn på syttifem år. Det er naturlig å anta at man kan identifisere store forskjeller på litteratur publisert i ulike tidsperioder, og derfor valgte jeg å strukturere analysen i fire ulike deler som har sammenheng med både den samepolitiske utviklingen og historiefagets utviklingstrekk. De fire analysekapitlene ble strukturert på samme måte. De inneholder alle et delkapittel som forklarer samepolitiske utviklingstrekk i tidsperioden og et avsluttende delkapittel som forklarer hovedtendensene man så i periodens litteratur. Hvert kapittel analyserer tre til fire lærebøker som omhandler ulike tidsperioder, dette gjør at det avsluttende delkapitlet i hvert analysekapittel i stor grad omtaler generelle karakteristikk identifisert i de ulike bøkene. Det oppsummerende delkapitlet åpner ikke for å se sammenhenger mellom ulike lærebøker som omhandler samme tidsperiode. Derfor velger jeg i oppsummeringen å fremheve hvilke tematiske interesser som er identifisert i lærebøker om omtrent samme tidsperiode, uavhengig av når de er utgitt.

I analysen er det Holmsens *Norges historie fra de eldste tider til 1660*, Helles *Norge blir en stat 1130-1319* og begge utgavene av Moseng et.al. *Norsk historie 1: 750-1537* som utgjør middelalderlitteraturen. I tillegg inkluderer *Grunntrekk i norsk historie* sin del om middelalderen informasjon om samene. Som tidligere sett fremstilte Holmsen samer som underlegne folk som i middelalderen var eksotisk og fremmede for landets øvrige befolkning. I tillegg forklarer han hvordan nordmenn fra vikingetiden og fremover baserte seg på økonomisk utnyttelse av samene gjennom finneskatt for å bedre sin egen økonomiske posisjon. I *Norge blir en stat 1130-1319* ble samene kun omtalt i en fotnote. I noten fokuseres det på finneskatt og økonomisk utnyttelse av samene. Til tross for at disse to bøkene totalt har en lav mengde samisk fagstoff, ser man tydelig at den økonomiske utnyttelsen av samer er det temaet som fremheves. I bøkene til Moseng et.al. forklares det hvordan samer ble ofre for økonomisk utnyttelse gjennom finneferder, og hvordan det var ulike folkegrupper som skattla samene. Bøkene forklarer at kildene *Ottars beretning* og *Historia Norvegiæ* er viktig for kunnskap om samer i middelalderen. Dette ser man også i *Grunntrekk i norsk historie*, hvor forfatteren forklarer at man med grunnlag i *Ottars beretning* får pekepinne på hvor det bodde samer i middelalderen. Med bakgrunn i funnene blir det tydelig at læreverkene om middelalderhistorie i stor grad forklarer hvordan økonomisk utnyttelse av samer utgjorde et viktig næringsgrunnlag for norske stormenn. Funnene i oppgaven tyder på at litteraturen etter

ca. 1980 omhandler flere samiske tema, men også disse bidrar til å forklare hvordan samene ble utnyttet av majoriteten. Dette viser seg i hvordan Moseng et.al. forklarer at statsmakten bygde kirker for å få territoriell kontroll over samiske områder.

Jensens *Norges historie under eneveldet 1660-1814*, Mykland et.al. sin *Norge under eneveldet: 1660-1720*, Dyrviks del om 1536-1814 i *Grunntrekk i norsk historie* og Moseng et. al. sin *Norsk historie 2: 1537-1814* er litteraturen som omtaler hele eller deler av perioden kjent som tidlig nytid. Av disse inneholder Myklands verk ingen omtale av samer. Analysen viser at Jensens inkludering av samene er noe isolert, og han formidler bare kunnskap om hvordan den norske stat ledet kristningsarbeid rettet mot samene. Arbeidet ses i sammenheng med nasjonsbygging og et ønske om territoriell kontroll over samisk område. I tillegg forklares det hvordan Thomas von Westen lyktes med å spre den kristne tro blant samene. Dyrvik har også lite samisk innhold, og han forklarer bare hvordan den nye grensetrekningen midt på 1700-tallet fikk konsekvenser for samene, samtidig som den bidro til å sikre noen av deres rettigheter. Historieboka til Moseng et.al. er den nyeste utgivelsen om perioden, det er også boka som inneholder størst andel samisk historie. Undersøkelsene har vist at Moseng et.al. viderefører fagstoffet Dyrvik har fremhevet, da også han omtaler Lappekodisillen. Mosengs & co sine fremstillinger inneholder likevel flere detaljer, og gir leseren en bedre oversikt over temaet. Den samme tematiske interessen som man ser hos Jensen, er også å oppdrive i boka til Moseng. Moseng et.al. forklarer hvordan religion og kapellbygging var viktige verktøy for å få territoriell kontroll over samisk område. Boka til Moseng har større mangfold i tematikken, og den omtaler også skattlegging av samene på Nordkalotten på midten av 1700-tallet, og hvordan den norske stat stimulerte til økt tilflytning for å få flere nordmenn i samisk område. Det forklares også hvordan den samiske næringsstrukturen endres i tråd med en større representasjon av nordmenn i samisk område. Oppsummert blir det dermed riktig å si at lærebøkene om denne tidsperioden har et mangfold når det kommer til tematiske interesser. Likevel er det tydelig at Lappekodisillen og kristningsprosesser mot samene står igjen som gjentakende interesseområder for historikerne som skriver om tidsperioden. Den tematiske fordelingen viser også tydelig at den nyeste litteraturen inneholder en større andel samisk fagstoff enn de eldre utgivelsene.

Til tross for forskjeller i mengde, er det tydelig at det stort sett er samme tematikk som er gjengående i bøkene om henholdsvis middelalder og tidlig nytid. Dette må ses i sammenheng med mangel på kilder som forteller om periodene fra samisk ståsted. Kildegrunnet gjør at dokumenter fra det etablerte storsamfunnet utgjør fundamentet for den samiske historien, noe

som gjør at historieskrivingen blir orientert mot de delene av samiske samfunn som majoriteten hadde interesse for, og narrativet om samer tar derfor et ovenfra og ned perspektiv, der fokuset er på hvordan storsamfunnet har forholdt seg til urfolket.

Majoriteten av lærebøkene analysert i oppgaven omhandler tiden etter 1814 og kan omtales som moderne historie. Av læreverkene er det Bergsgårds *Fra 17. Mai til til 9. April – 1814-1940*, Jensens *Norges historie fra 1905 til våre dager*, Prysers *Norsk historie 1800-1870*, Myhres *Norsk historie 1814-1905* og Stugus *Norsk historie etter 1905* som har henvisninger til samiske tema. Bergsgårds omtale av samene er minimal og oppleves ikke informativ for leserne. Han forklarer at reinen til norske reindriftssamer ødela landområder i Finland, og at finlenderne opplevde økt press på fiskeressursene i Varangerfjorden når samene også fisket der. Jensen omtaler bare samene i ett tilfelle, og forklarer at storparten av dem nektet å lede sine rein over til tyskokkuperte områder. Av bøkene i moderne historie er Prysers bok den første til å faktisk formidle fagstoff om samene. Han forklarer reindriftssamer fikk stemmerett relativt tidlig og dermed delta i det politiske Norge. Han gir også innsyn i hva som har vært samenes tradisjonelle bostedsområder, og hvilke næringer de har livnært seg av og reindriften fremheves som en viktig næring.

Interessen for samisk næring er også fremtredende i Myhres arbeid. Myhre fremhever reindriften som viktig for samer, men poengterer at storparten av dem har levd som fiskerbønder. I boka vier han også stor interesse for å forklare hvorfor samene ble utsatt for fornorskning og hvordan staten praktisk organiserte prosessene. Boka er også den første som benytter begrepet urfolk i sin omtale av samene, og den forklarer hva som skiller dem fra de øvrige minoritetsgruppene. I Stugus bok omtales også fornorskningen, og det forklares hvordan skole og industriutbygging var verktøy i prosessen. Siden boka omtaler nyere deler av historien enn Myhre og Prysers bøker, omtaler den også kultureisingsprosjektene som innledes for å synliggjøre samisk kultur etter fornorskingsarbeidets slutt. Stugu forklarer hvordan utviklingen av samiske rettigheter har sammenheng med deres egen kampvilje, og det forklares hvordan opprettelsen av samepolitiske organisasjoner styrker deres posisjon. Delen om den mest moderne historien viser hvordan Alta-Kautokeino konflikten aktualiserte spørsmålet om samiske rettigheter, og at opprettelsen av Sametinget og ratifisering av ILO-konvensjonen er resultat av konflikten. Dermed ser man at det i de moderne historiebøkene er stor variasjon i hvilke elementer av den samiske historien som inkluderes. Trendene man ser er at næringsstruktur og livsgrunnlag i samiske samfunn er en gjennomgående forskningsinteresse, mens også ulike former for nasjonalisering omtales i de fleste

historieverkene. Endringer i samefolkets levemåtemåter og det faktum at samiske aktører selv bidrar aktivt i produksjonen av kildemateriell som omtaler folkegruppen, gjør at historikerne har tilgang på kilder som omtaler ulike deler av gruppens moderne historie. Dette gjør at moderne læreverk har gode forutsetninger for å innlemme samene i sitt narrativ.

Konklusjonen har til nå vist at det eksisterer likheter, men også variasjoner i hvilket fagstoff de ulike lærebøkene velger å inkludere i sine fremstillinger. Arbeidet ble gjennomført med utgangspunkt i følgende problemstilling:

I hvilken grad inkluderes samisk historie i læreverk benyttet til undervisning av norsk historie ved høyere utdanningsinstitusjoner i tidsperioden 1945 – 2020?

Undersøkelsene viser at det eksisterer tydelige forskjeller på hvordan litteraturen før og etter ca. 1980 inkluderer samisk historie. Bøkene tilhørende det første analysekapitlet stammer fra perioden 1945-1969, og samtlige omtaler i noen grad samene. Likevel er det tydelig at samisk innhold er marginalisert i perioden og det omtales utelukkende når det er til fordel for formidlingen av majoritetshistorien. Dette funnet står i stil til forventingene jeg gikk inn i arbeidet med, da det ikke var forventet å gjøre funn av samiske tema i perioden. Bøkene tilhørende den andre perioden som strekker seg fra 1970-1982, inneholder noe overraskende mindre samisk innhold enn bøkene fra det første analysekapitlet, og i tidsperioden er det tilnærmet stillhet omkring samene. Man ser dermed tydelige forandringer i lærebøkens inkludering av samisk historie etter ca. 1982, da bøkene fra de to siste analysekapitlene inneholder mer og faglig sterkere samisk fagstoff enn bøkene fra de to første kapitlene. At denne perioden inneholdt mindre samisk fagstoff enn den foregående går imot forventingene jeg hadde til arbeidet, da det var forventet at mengden ville øke noe for hver tidsperiode. Med visshet om endringene fra ca. 1982 kan man omtale forandringen som en etnopolitisk oppvåkning blant historikerne som oppsto i kjølvannet av Alta-Kautokeino konflikten. Lærebøkene publisert i perioden 1983-1999 har i stor grad fokus på den uretten staten har påført samene, og har en opplysende effekt hos leserne, slik at de i kan stifte bekjentskap med temaet. Interessen blir fremtredende, og kan ses som et forsøk på å bedrive folkeopplysning om overgrepene, og kan tolkes som et forsøk på å beklage og reversere uretten. Bøkene fra perioden 2000-2020 bedriver i likhet med dem fra forrige periode opplysning om fornorskning og urett fra statsmakten, men i tillegg ser man i perioden tydelige spor av en interesse for å fremheve samiske aktører. Dette gjør at funnene i de to siste kapitlene har

samsvar til forventningene jeg hadde til arbeidet. Det var forventet at mengden samisk innhold ville øke betraktelig fra 1983, og at agensperspektivet ville stå sterkere etter år 2000.

Oppsummert kan man dermed si at perioden før 1980 i stor grad er preget av stillhet omkring samiske tema, og derfor er det rimelig å anta at grunnfagsstudentene i tidsperioden var eksponert for lite samisk historie. Etter 1980 har studentene i stor grad blitt eksponert for mer samisk innhold, men fortellingenes struktur har vært noe varierende, og mye av det studentene har lært har vært lidelseshistorie med fokus på hvordan samene har vært dårlig behandlet. For fremtiden vil det være viktig at historikerne fremhever egenverdien i samiske samfunn, slik at studentene utvikler forståelse for hvordan samisk historie ikke bare inneholder lidelse.

Litteraturliste

- Andreassen, Ina. (2017). *Fra lapp til same. En kulturhistorisk begrepshistorisk analyse*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo.
- Andresen, Astri, Evjen, Bjørg og Ryymin, Teemu. (2021). *Samenes historie frå 1751-2010*. Oslo, Cappelen Damm Akademiske.
- Angvik, Magne. (1982). Skolebokanalyse som tema for lærerutdanning og forskning. I: *Norsk pedagogisk tidsskrift*. 66/1982. Side: 367-379.
- Berg-Nordlie, Mikkel & Nesheim, Asbjørn. (27.08.2019). *Lapper* [Internett]. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/lapper> [Lest: 18.11.2021].
- Berg-Nordlie, Mikkel. (30.05.2021) *Finner (samer)* [Internett]. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: [https://snl.no/finner - samer](https://snl.no/finner_-_samer) [Lest: 18.11.2021].
- Bjørklund, Ivar. (2017). Landsmøtet i 1917 og samebevegelsen i nord. I: *Heimen* [Internett], 02/2017. S. 121-129.
- Bottolfson, Øystein. (1990). *Finnmark fylkeskommunes historie 1840-1990*. Finnmark Fylkeskommune.
- Brodersen, Randi Benedikte. et.al. (2007). *Tekstens autoritet*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Bull, Kirsti Strøm. (2008). Finnmarksloven – Finnmarkseiendommen og kartlegging av rettigheter i Finnmark. I: Hernes og Oskal. red. *Finnmarksloven*. Oslo, Cappelen akademisk forlag. S. 149-167.
- Bøe, Jan Bjarne. (1995). *Faget om fortiden*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Bøe, Jan Bjarne og Knutsen, Kjetil. (2013). *Historiebruk*. Kristiansand, Cappelen Damm Høyskoleforlaget
- Collet, John Peter. (1999). *Historien om Universitetet i Oslo*. Universitetsforlaget.
- Dahl, Ottar. (1967). *Grunntrekk i historieforskningens metodelære*. Oslo-Bergen -Tromsø, Universitetsforlaget.
- Dahl, Ottar. (1990). *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundret*. Universitetsforlaget.
- Dahl, Ottar. (13.02.2009). *Knut Helle*. [Internett]. Norsk biografisk leksikon. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Knut_Helle [Lest: 29.03.2022].

- Edwards, Christopher. (2008). The how of history: using old and new textbooks in the classroom to develop disciplinary knowledge. I: *Teaching History*. London, The Historical Association. Side: 39-45
- Elstad, Åsa. (2015). Del 3: Mot eit moderne Nordland. I: *I Amtmandens dager. Nordlands Historie 2, 1600-1900*. Bergen, Fagbokforlaget. S. 267-524.
- Bjørg Evjen (2004) "... thought I was just a Same". "Lulesame" and "Lulesamisk area" as New Political and Identity-shaping Expressions. I: *Acta Borealia*, 21:1, 41-53, DOI: 10.1080/08003830410001831
- Evjen, Bjørg. (2008). Giftemål, næring og etnisk tilhørighet 1850-1930. I: Evjen og Hansen. red. *Nordlands kulturelle mangfold*. Oslo, Pax Forlag.
- Falch, Torvald og Selle, Per. (2018). *Sametinget – institusjonaliseringen av en ny samepolitikk*. Oslo, Gyldendal Akademisk
- Figenschow, Stefan. (2020) Approaches to Mythologized 'Others' in Norwegian Expansion to the North. I: Figenschow, Holt & Tveit, red. *Myths and Magic in the Medieval Far North*. Turnhout, Belgia, Brepols Publishers.
- Folkenborg, Håkon Rune. (2008). *Nasjonal identitetsskaping i skolen – en regional og etnisk problemstilling*. Tromsø, Eureka forlag, Høgskolen i Tromsø
- Forr, Gudleiv. (18.10.2016). *Berge Furre*. [Internett]. Norsk biografisk leksikon. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Berge_Furre [Lest: 29.03.2022].
- Forskrift om bruk av det samiske flagget. (2004). *Forskrift om bruk av det samiske flagget av 27. mai 2004 nr. 1087*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2004-05-27-1087> [Lest 21.03.2022].
- Forskrift om område for samisk språk. (2005). *Forskrift om forvaltningsområdet for samisk språk av 17. juni 2005 nr. 657*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2005-06-17-657> [Lest 21.03.2021].
- Fossen, Anders Bjarne. (1979). Borgerskapets by 1536-1800. I: *Bergen bys historie*. Bergen, Universitetsforlaget.
- Fulsås, Narve. (1993). *Universitetet i Tromsø 25 år*. Universitetet i Tromsø.

- Fure, Eli. (13.02.2009). *Ståle Dyrvik*. [Internett]. Norsk biografisk leksikon. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/St%C3%A5le_Dyrvik [Lest 29.03.2022].
- Gjessing, Gutorm. (1973). *Norge i Sameland*. Oslo, Gyldendal norsk forlag.
- Hagen, Rune Blix. (2002). Harmløse disenter eller djevlelske trollmenn? I: *Historisk tidsskrift*, bind 81, S. 319-346. Universitetsforlaget.
- Hagen, Rune Blix. (2005). *Samer er trollmenn i norsk historie*. Karasjok, Čálliid Lágáduš, Forfatternes Forlag.
- Hansen, Lars Ivar. (2004). Middelaldersamfunnets etniske grenser. I: Berg & Niemi, red. *Fortidsforestillinger. Bruk og misbruk av nordnorsk historie*. Tromsø, Universitetet i Tromsø.
- Hansen, Lars Ivar og Olsen, Bjørnar. (2004). *Samenes historie fram til 1750*. Oslo, Cappelen akademiske forlag.
- Hatlen, Jan Frode. (19.04.2017). *Jan Eivind Myhre*. [Internett]. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Jan_Eivind_Myhre [Lest 11.03.2022].
- Heiret, Jan, Ryymin, Teemu og Skålevåg, Svein Atle. (2013). *Fortalt Fortid, norsk historieskriving etter 1970*. Oslo, Pax forlag
- Hovland, Britt Marie. (2016). *Historie som skolefag og dannelsesprosjekt 1889-1940*. Doktoravhandling. Universitetet i Oslo.
- Hovland, Edgar. (13.02.2009). *Rolf Danielsen*. [Internett]. Norsk biografisk leksikon. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Rolf_Danielsen [Lest: 25.03.2022].
- Hutchinson, Alan. (2015). Del 1: Nordlandene gjennom krisetida. I: *I Amtmandens dager. Nordlands Historie 2, 1600-1900*. Bergen, Fagbokforlaget. S.15-116.
- Hætta, Odd Mathis. (2002). *Samene – Nordkalottens urfolk*. Kristiansand, Høyskoleforlaget.
- Hætta, Odd Mathis. (2021). *Samisk kultur og historie fra 1945-2000*. Alta, Sametinget.
- Jebens, Otto. (1986). Om lappekodisillen av 1751. I: *Tidsskrift for rettsvitenskap*. 03/1986 (Volum 99). S. 215 – 337
- Jernsletten, Regnor. (1998). *Samebevegelsen i Norge. Ide og Strategi 1900-1940*. Skriftserie nr. 6. Senter for samiske studier. Tromsø, UiT Norges arktiske universitet.

- Josefsen, Eva. (2008). Stat, region og urfolk – finnmarksloven og politisk makt. I: Hernes og Oskal. red. *Finnmarksloven*. Oslo, Cappelen akademisk forlag. S. 91-121.
- Kaldal, Ingar. (2016). *Minner som prosesser*. Oslo, Cappelen Damm Akademiske.
- Kavli, Borghild Hanem. (2019). *Samiske tema i samfunnsfag - en nedprioritering?* Masteravhandling samfunnsfagsdidaktikk, NTNU/Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Kirkhusmo, Anders. (13.02.2009). *Arne Bergsgård*. [Internett]. Norsk biografisk leksikon. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Arne_Bergsg%C3%A5rd [Lest: 29.03.2022].
- Kjeldstadli, Knut. (1988). *Nytten av å sammenlikne*. Tidsskrift for samfunnsforskning, 29 (5), S. 435-447
- Kjeldstadli, Knut. (1999). *Fortida er ikke hva den en gang var*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Kvande, Lise og Naastad, Nils. (2013). *Hva skal vi med historie?* Oslo, Universitetsforlaget.
- Kvande, Lise. (2015). *Etnopolitiske utmaningar i historieformidling – Grunnforteljingar om samefolket i Noreg*. Trondheim: Norddidactica – journal of Humanities and Social Science Education. 2015:4. S. 86-105
- Larsen, Camila Bakken (2012). *Oppgjøret som forsvant? Norsk samepolitikk 1945-1963*. Masteravhandling. Tromsø, Universitet i Tromsø.
- Lile, Hadi Khosravi. (2011). *FNs barnekonvensjon artikkel 29 (1) om formålet med opplæring: En rettsosnologisk studie om hva barn lærer om det samiske folk*. Doktoravhandling. Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Lorentzen, Svein. (2005). *Ja vi elsker – skolebøkene som nasjonsbygger 1814-2000*. Oslo, Abstrakt forlag.
- Lorenz, Einhart. (1981) *Samefolket i historien*. Oslo, Pax forlag.
- Lund, Erik. (2016). *Historiedidaktikk*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Mardal, Magnus. (05.08.2019). *Knut Mykland*. [Internett]. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Knut_Mykland [Lest: 29.11.2021].
- Melve, Leidulf. (2010). *Historie – Historieskriving frå antikken til i dag*. Oslo, Dreyers forlag.

- Minde, Henry. (1980). Samebevegelsen, det norske arbeiderparti og samiske rettigheter. I: Thuen, Trond., red. *Samene – urbefolkning og minoritet*. Tromsø-Oslo-Bergen, Universitetsforlaget.
- Minde, Henry. (1994). *Samenes historie som etterkrigshistorisk forskningsfelt*. Bergen, LOS-senteret.
- Minde, Henry. (2005). Fornorskinga av samene – hvorfor, hvordan og hvilke følger? *Galdu Cala – tidsskrift for urfolks rettigheter*. 2005 (3). S. 5-20
- Mjeldheim, Leiv. (1991). *Studiebok fjernundervisning i norsk historie 1992*. Historisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Myhre, Jan Eivind. (1995). Social History. I: Hubbard et al., red. *Making a Historical Culture*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Myhre, Jan Eivind. (2009). *Mange veier til historien. Om historiefagets og historikernes historie*. Oslo, Unipub AS og Tid og Tanke.
- Myhre, Jan Eivind. (2011). *Universitetet i Oslo. Kunnskapsbærerne 1811-2011*. Unipub.
- Myhre, Mariell. (2020). «Den store morder slår til»: fremstillingen av svartedauden i historiebøker for gymnas/videregående skole. Masteravhandling, Nord Universitet.
- Mykland, Liv. (13.02.2009). *John Herstad*. [Internett]. Norsk biografisk leksikon. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/John_Herstad [Lest: 05.04.2022].
- Niemi, Einar. (1976). Nord-Norge før og nå. I: Niemi, Einar. et al. *Trekk fra Nord-Norges historie*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
- Niemi, Einar. (2006). Isak Saba, første same og sosialistisk pioner på Stortinget. I: Eriksen et al., red. *Arbeiderhistorie – årbok for arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek*. Oslo, Forlaget Aktuell. S. 91-116
- Niemi, Einar. (2014). Nasjonale minoriteter – en oppfinnelse? I: Fagertun, Fredrik. red. *Veiviser i det mangfoldige nord*. Stamsund, Orkana forlag. S. 211-222.
- Niemi, Einar. (2017). Fornorskningspolitikken overfor samene og kvenene. I: Brandal, Døving og Plesner. red. *Nasjonale minoriteter og urfolk*. Oslo, Cappelen Damm, S. 131–152.

- Pedersen, Steinar. (1999). Statens eiendomsrett til grunnen i Finnmark – en del av den interne «kolonihistorie». I: *Samer og nordmenn*. Cappelen akademisk forlag. S. 15-38.
- Pedersen, Steinar. (2008). *Lappekodisillen i Nord 1751-1859*. Guovdageaidnu (Kautokeino), Sami allaskuvla (Sami University College).
- Pedersen, Paul og Høgmo, Asle. (2012). *Sapmi slår tilbake*. Tana, CalliidLagaus-ForfatternesForlag
- Plesner, Ingvill Thorson, Brandal, Nik. & Døving, Cora Alexa. (2017). Hvor like må vi være? Gamle minoriteter i Norge. I: Brandal, Døving og Plesner. red. *Nasjonale minoriteter og urfolk*. Oslo, Cappelen Damm, S. 13-26.
- Rinde, Harald. (2015). *Det moderne fylket*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Riseth, Jenny. (2020). *Læreboka som et barometer for utviklingen av norsk samepolitikk*. Masteravhandling, Nord Universitet.
- Ryymän, Teemu og Nyssönen, Jukka (2013). Synliggjøring, assimilering, agens. I: *Fortalt fortid, Norsk historieskriving etter 1970*. Oslo, Pax forlag. S. 207 – 239.
- Ryymän, Teemu Sakarin. et.al. (2019). Hovedtendenser i norsk historievitenskap 1969–2015 belyst gjennom doktoravhandlinger. I: *Historisk tidsskrift*. Bind 98, nr. 2-2019, S. 130–166.
- Salvesen, Helge. (1980). Tendenser i den historiske sameforskning - med særlig vekt på politikk og forskning. I: *Scandia – tidskrift för historisk forskning*. 1980 (1). S. 21-52.
- Salvesen, Helge. (05.04.2017). *Andreas Holmsen*. [Internett]. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Andreas_Holmsen_-_norsk_historiker [Lest: 29.11.2021].
- Sandnes, Jørn. (13.03.2009). *Andreas Holmsen*. [Internett]. Norsk biografisk leksikon. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Andreas_Holmsen [Lest: 29.03.2022].
- Sandvik, Hilde. (1999). Del II Tidlig moderne tid i Norge. 1500-1800. I: Blom & Søgner, red. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*. Oslo, Cappelen Akademisk forlag. S. 83-134.
- Semb, Anne Julie. (2015): Internasjonal rett og nasjonal politikk: Finnmarksloven. I: *Samepolitikken utvikling*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.

- Sjåvik, Mathilde Østgård. (2019). *Om hundrede år er allting glemt?* Masteravhandling historie, NTNU/Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Skrunes, Njål. (2010). *Lærebokforskning*. Oslo, Abstrakt forlag.
- Steen, Adolf. (1954). *Samenes kristning og finnemisjon til 1888*. Oslo, Egede Institutt.
- Tjeldvoll, Arild. (01.06.2021). *Magnus Jensen* [Internett]. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Magnus_Jensen [Lest: 29.11.2021].
- Tjomsland, Reidun. (1980). *Analyse av lærebøker i historie*. Bergen, Norsk lærerakademi.
- Tveit, Miriam. (2007). *Ekteskapslovgivningen i sen romersk og tidlig germansk rett*. Masteravhandling historie, Universitetet i Tromsø.
- Tveit, Miriam Jensen. (2020). Bearded Woman and the Sea monsters: European Representation of the Far North in the Early and High Middle Ages. I: Figenschow, Holt & Tveit, red. *Myths and Magic in the Medieval Far North*. Turnhout, Belgia, Brepols Publishers.
- Tørset, Alkunne & Haave. (17.08.2021). *Ola Svein Stugu*. [Internett]. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Ola_Svein_Stugu [Lest: 16.03.2022].
- UiT. (u.å). *Sannhets- og forsoningskommisjonen*. [Internett], UiT. Tilgjengelig fra: <https://uit.no/kommisjonen> [Lest 15.03.2022].
- Vars, Laila Susanne. (2017). Samene i Norge: Fra fornorskning til forsoning? I: Brandal, Døving og Plesner. red. *Nasjonale minoriteter og urfolk*. Oslo, Cappelen Damm, S. 177-200.
- Vormeland, Oddvar. (13.03.2009). *Magnus Jensen*. [Internett]. Norsk biografisk leksikon. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Magnus_Jensen [Lest: 29.03.2022].
- Weidling, Tor Ragnar. (20.03.2017a). *Arne Bergsgård*. [Internett]. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Arne_Bergsg%C3%A5rd [Lest. 29.11.2021].
- Weidling, Tor Ragnar. (24.04.2017b). *Tore Pryser*. [Internett]. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Tore_Pryser [Lest: 29.03.2022].
- Weidling, Tor Ragnar. (01.03.2022). *Tore Grønlie*. [Internett]. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Tore_Gr%C3%B8nlie [Lest: 29.03.2022].

Zachariassen, Ketil. (2012). *Samiske nasjonale strategar*. Tana, CalliidLagaus-
ForfatternesForlag.

Aarseth, Bjørn. (2006). *Norsk samepolitikk 1945-1990*. Oslo, Forlaget Vett & Viten.

Lærebøker

- Bergsgård, Arne. (1958). *Norsk historie 1814-1940. Frå 17. Mai til 9. April*. Det norske samlaget.
- Danielsen, Rolf. et.al. (1991). *Grunntrekk i norsk historie*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Dyrvik, Ståle. (1991). 1536-1814. I: *Grunntrekk i norsk historie*. Oslo, Universitetsforlaget. S. 107-181.
- Furre, Berge. (1971). *Norsk historie 1905-1940*. Oslo, Det norske samlaget.
- Grønlie, Tore. (1991). Tiden etter 1945. I: *Grunntrekk i norsk historie*. Oslo, Universitetsforlaget. S. 295-379.
- Helle, Knut. (1974). *Norge blir en stat 1130-1319*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Helle, Knut. (1991). Tiden fram til 1536. I: *Grunntrekk i norsk historie*. Oslo, Universitetsforlaget. S. 13-106.
- Holmsen, Andreas. (1939). *Norges historie fra de eldste tider til eneveldets innføring i 1660*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
- Holmsen, Andreas. (1961). *Norges historie fra de eldste tider til eneveldets innføring i 1660*. Oslo-Bergen, Universitetsforlaget.
- Holmsen, Andreas. (1977). *Norges historie fra de eldste tider til eneveldets innføring i 1660*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Jensen, Magnus. (1963). *Norges historie under eneveldet 1660-1814*. Oslo-Bergen, Universitetsforlaget.
- Jensen, Magnus. (1965). *Norges historie fra 1905 til våre dager*. Universitetsforlaget.
- Moseng, Ole Georg. et.al. (1999). *Norsk historie 1: 750-1537*. Tano Aschehoug.
- Moseng, Ole Georg. et.al. (2003). *Norsk historie 2: 1537-1814*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Moseng, Ole Georg. et.al. (2007). *Norsk historie 1: 750-1537*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Mykland, Knut et.al. (1975). *Norge under eneveldet 1660-1720*. Bergen-Oslo-Tromsø, Universitetsforlaget.
- Nerbøvik, Jostein. (1976). *Norsk historie 1870-1905*. Oslo, Det norske samlaget.

Pryser, Tore. (1996). *Norsk historie 1800-1870*. Oslo, Det norske samlaget.